

ДОНИШГОҲИ ДАВЛАТИИ БОХТАР БА НОМИ НОСИРИ ХУСРАВ

Бо ҳукуки дастнавис

**ВБД 323 :681.3 (575.3)
ТКБ 66.3 (0)+73 (2 тоҷик)
Н – 13**

НАБИЗОДА ЭМОМАЛӢ ҚУВАТАЛӢ

**СИЁСАТИ ИННОВАТСИОНИИ ДАВЛАТ ВА ХУСУСИЯТҲОИ
ОН ДАР ШАРОИТИ СОҲИБИСТИҚЛОЛИИ
ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН**

**ДИССЕРТАТСИЯ
барои дарёфти дараҷаи илмӣ
номзади илмҳои сиёсӣ аз рӯйи ихтисоси
23.00.02 – Ниҳодҳо, равандҳо ва технологияҳои сиёсӣ**

**Рохбари илмӣ: доктори
илмҳои сиёсӣ, Миралиён Қ. А.**

Бохтар- 2025

Т-р	МУНДАРИЧА	САҲ
	Номгӯйи ихтисораҳо	3
	Муқаддима	4 -13
	Тавсифи умумии таҳқиқот	13-24
БОБИ I.	АСОСҲОИ НАЗАРИЯВИЮ МЕТОДОЛОГИИ ОМЎЗИШИ СИЁСАТИ ИННОВАТСИОНИИ ДАВЛАТ	
1.	Мафҳум, моҳият ва хусусиятҳои сиёсати инноватсионӣ.....	25-57
2.	Асосҳои концептуалӣ, принципҳо ва шароити татбиқи сиёсати инноватсионии давлат	57-77
БОБИ II	СИЁСАТИ ИННОВАТСИОНИИ ДАВЛАТ: ЗАМИНАҲО ВА НИЗОМИ МУҚОИСАҲО	
1.	Сиёсати инноватсионӣ ва хусусиятҳои муҳими он дар кишварҳои хориҷӣ	78-92
2	Заминаҳои сиёсӣ – ҳуқуқии сиёсати инноватсионӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон.....	92-116
БОБИ III.	САМТҲОИ ТАТБИҚИ СИЁСАТИ ИННОВАТСИОНИ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН	
1.	Механизмҳои амалишавии сиёсати инноватсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити муосир	117-141
2.	Самтҳои афзалиятнок ва имкониятҳои амалишавии сиёсати инноватсионӣ дар Тоҷикистон	142-165
	Хулоса	166-168
	Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот	169-171
	Рӯйхати адабиёт	172-189
	Интишорот аз рӯи мавзӯи диссертатсия	190-192

НОМГЌҲИ ИҲТИСОРАҲО

ВАО – Воситаҳои ахбори омма

ИДМ – Иттиҳоди Давалтҳои Мустақил

ИМА – Иёлоти Муттаҳидаи Амрико

ИА – Иттиҳоди Аврупо

ММД – Маҷмуи маҳсулоти дохилӣ

ТИК – Технологияҳои иттилоотӣю коммуникатсионӣ

СИТ – Системаҳои иттилоотӣ -таҳлилӣ

СМР ҚТ – «Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030»

МУҚАДДИМА

Мубрамии мавзуи таҳқиқот. Дар шароити муосир барои Тоҷикистон ҳамчун кишвари рӯ ба инкишоф дар муқобили ҷолишҳои беруна зарурати объективӣ ва таъхирнопазири рушди инноватсияи ҳаёти ҷамъиятӣ ва сиёсӣ пеш омадааст. Шароити инкишофи инноватсионӣ дар назди давлат ду ҳолатро (интиҳобро) пеш мегузорад: аввал, инкишоф ва таҳкими истиқлолияти инноватсионӣ ва технологӣ; баъдан, вобастагии технологӣ ва инноватсионӣ, ки он ба заифшавии истиқлолияти инноватсионӣ ва технологӣ бурда мерасонад. Албатта, барои Тоҷикистон ҳамчун мамлакати рӯ ба инкишоф роҳи аввалӣ аҳамияти муҳимми сиёсӣ ва стратегӣ дошта, муфид арзёбӣ мегардад.

Асри XXI давраи инкишоф ва таҳаввулотҳои технологӣ ба ҳисоб меравад, ки рушди василаҳои моддӣ, техникӣ ва технологӣ махсусияти глобалиро касб карда истодаанд. Дар шароити ҷомеаи муосир, инқилоби технологӣ ва инноватсионӣ ба унвони омили ҳалкунанда дар рушди низоми иҷтимоӣ ва сиёсӣ баромад менамояд. Дар доираи ин раванд, иттилоот ва дониш на танҳо ҳамчун захираҳои стратегӣ, балки ҳамчун муҳаррик ва тақондиҳандаи асосии дигаргуниҳои сохторӣ дар ҷомеа мавқеи махсус касб намудаанд. Маҳз ҳамин воқеият заминаи ташаккули сиёсати инноватсионии давлатро дар даврони соҳибистиклолии Ҷумҳурии Тоҷикистон фароҳам овардааст, ки ҳадафи он таъмини рушди устувори миллӣ тавассути татбиқи навоариҳои илмӣ-техникӣ ва муосирсозии низоми идоракунии давлатӣ мебошад.

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, зимни суханронии худ дар ҷаласаи якуми Шурои илм, маориф ва инноватсияи назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон вобаста ба таваҷҷуҳи Ҳукумати кишвар ба рушди сиёсати инноватсионӣ ишораи саривақтӣ намуда, иброз доштанд, ки: «Тайи солҳои охир Ҳукумати Тоҷикистон барои

пешрафти фаъолияти инноватсионӣ дар мамлакат, ташаккули низоми самараноки инноватсионӣ, ки ба баланд бардоштани сатҳи технологӣ ва рақобатнокии истеҳсолот, ба бозори дохиливу хориҷӣ баровардани маҳсулоти инноватсионӣ, истеҳсоли молҳои ивазкунандаи воридот, суръатбахшии рушди иҷтимоиву иқтисодӣ ва расидан ба ҳадафҳои стратегии миллии мусоидат менамояд, заминаҳои ҳуқуқӣ ва иқтисодиро фароҳам овардааст» [23]. Чунин таваҷҷуҳи хос ба масъалаи сиёсати инноватсионии давлат дар шароити рӯзафзуни муносибатҳои ҷамъиятӣ аз ҳар як давлати соҳибистиклол тақозо менамояд, ки роҳу усулҳо ва хусусиятҳои муҳимми сиёсати инноватсионии давлат дар шароити муосир дуруст муайян карда шаванд.

Маълум аст, ки соҳибистиклол гардидани Ҷумҳурии Тоҷикистон зарурати ислоҳоти соҳаҳои ҳаёти ҷомеаро ба миён оварда, боиси тағйироти ҳамаи институтҳои сиёсӣ, иқтисодию иҷтимоӣ ва дигар бахшу соҳаҳои рӯзафзуни ҳаёти ҷомеа гардидааст. Аҳаммияти принципиалӣ пайдо намудани рушди марҳилавии сиёсати инноватсионӣ дар Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон инъикоси ҳудро ёфтааст. Зеро ки рушди инноватсионӣ барои Тоҷикистон аҳаммияти стратегӣ дорад. Таҷассумгардии рушд ва ташаккули сиёсати инноватсионии давлатро дар даври соҳибистиклолӣ дар Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 (қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 01 октябри соли 2016, № 392) ба назар мерасад.

Дар раванди ташаккули ҷомеаи муосир ва рушди устувори низоми давлатдорӣ, мафҳуми инноватсия ба сифати яке аз принципҳои калидии таъмини рушди минбаъда пазируфта шудааст. Он ҳамчун омили стратегӣ дар шаклгирии сиёсати миллии инкишоф фаъолоне татбиқ мегардад ва заминаи муҳими ислоҳоти иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва идоракунии давлатӣ ба шумор меравад. «Инноватсионӣ – яъне, рушд дар асоси навоариҳо дар ҳамаи соҳаҳои ҳаёти иҷтимоию иқтисодии кишвар» [2] мебошад.

Сиёсати давлатии инноватсионӣ воситаи танзими рушди иҷтимоию иқтисодӣ ва сиёсии кишвар мебошад. Инкишофи инноватсионии давлат дар шароити муосир ба воситаи тавоно ва механизми таҳкими қудрати сиёсӣ мубаддал гардидааст. Ҳокимият зарурати ба принципи ратсионалӣ така намудан ва таъмини рушди устуворро афзалиятнок медонад.

Сиёсати давлатии инноватсионӣ ҳамчун қисми таркибии сиёсати соҳавӣ ва принципи татбиқи соҳавии идоракунии давлатист, ки ба рушд ва ҳавасмандгардони фаъолияти инноватсионӣ нигаронида шудааст. Шаклгирии сиёсати инноватсионӣ ба раванди мустақим ва ғайримустақими амалӣ шудани таҳияи он вобастагии калон дорад. Дар шароити рушди истиқлолияти Тоҷикистон ва таҳкими заминаҳои сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва тамоми заминаҳои рушди он таҳия, татбиқ, муайян намудани асосҳо ва муҳиммияти сиёсати инноватсионӣ, мушаххассозии заминаҳои институтсионалӣ ва барномавии рушди он аҳаммияти калон дорад.

Чанбаи дигаре, ки мубрамии омӯзиши мавзӯро асоснок мекунад, ин зарурати истифодаи инноватсия дар таҳкими давлатдорӣ, идоракунии, қабули қарори сиёсӣ, рушди ҳаёти ҷамъиятӣ барои Тоҷикистон мебошад. Дар шароити муосир бе татбиқи самараноки сиёсати инноватсионӣ таҳкими раванди рушди устувори давлат ғайриимкон аст. Дар ҳамин асос бояд пажӯҳишгарон ба самтҳои афзалиятнок, имкониятҳои амалишавӣ ва механизмҳои фаъоли сиёсати инноватсионии давлат таваҷҷуҳи махсус зоҳир намуда, моҳият ва шаклҳои амалишавии сиёсати инноватсионии давлатро таҳқиқу баррасӣ намоянд.

Дарачаи таҳқиқи мавзӯи илмӣ. Дар баррасии масъалаи сиёсати инноватсионӣ ва ба эътибор гирифтани таълимоти гуногун нисбати он қорҳои зиёде ба анҷом расонида шудааст.

Дар доираи таҳқиқоти назариявӣ ва афкори сиёсии муосир кам нестанд олимони мутафаккирон, ки ба масъалаи сиёсати инноватсионӣ, рушди инноватсионии давлат, муайян намудани заминаҳои рушди он,

вобастагии беандозаи рушди тамоми соҳаҳои ҳаёти ҷомеа ба сиёсати инноватсионӣ диққати худро равона накарда бошанд. Бештар сатҳи ин рӯовариҳо дар охири асри XX ва ибтидои асри XXI ба вучуд омаданд. Ворид шудани давлатҳо ва ҷомеаҳои муосир ба асри инноватсия доираҳои илмӣ ва академикиро маҷбур кунонид то аҳаммияту зарурат, асосҳо ва заминаҳо, мушкилот ва пешомади инкишофи сиёсати инноватсионии давлатҳои худро аз диди концептуалӣ дида бароянд.

Барои таваҷҷуҳ намудан ба дараҷаи омӯзиши масъалаи сиёсати инноватсионии давлат таҳқиқоти мавҷударо вобаста ба сарчашмаҳои илмӣ ба гурӯҳҳои зерин ҷудо намудем:

Гурӯҳи аввал. Махсусан қайд намудан мумкин аст, ки масъалаҳои гуногуни сиёсати инноватсионии давлат ва хусусиятҳои муҳимми он дар шароити Тоҷикистони муосир дар паёму асарҳо ва суҳанронҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба таври барҷаста инъикос гардида, дар омӯзиш ва пажӯҳиши масъалаҳои мухталифи инкишоф ва рушди Тоҷикистони соҳибистиклол, дарёфти роҳу воситаҳои муҳимми таҳия ва татбиқи сиёсати инноватсионии давлати Тоҷикистон ҳамчун меъёр ва низоми махсуси ҷорабиниҳо барои инкишофи минбаъдаи кишвар мақоми хоссаро ишғол намудаанд [22; 23; 24; 25; 26; 27].

Гурӯҳи дуюмро таҳқиқу омӯзиши асарҳои илмӣ олимону донишмандони давлатҳои хориҷа ташкил медиҳанд, ки онҳо асосҳои назариявӣ методологии омӯзиши сиёсати инноватсионии давлат, хусусиятҳои муҳимми сиёсати инноватсионӣ, таълимот ва донишҳои ибтидоиву пойгоҳӣ эътироф карда шудаанд.

Дар қорҳои илмӣ таҳқиқоти мазкур дар баробари муайяннамоии мафҳум, ҳамзамон ба моҳият ва хусусиятҳои муҳимми сиёсати инноватсионӣ ҳамчун омили асосии пешрафти соҳаҳои рӯзафзуни ҳаёти ҷамъиятӣ таваҷҷуҳи бештар дода шудааст. Инчунин дар асарҳои мазкур зарурат, аҳаммият ва мақсаднокӣ хусусиятҳо, пайвастагии сиёсат бо

инноватсия баррасӣ гардидаанд. Дар ин самт таҳқиқоти анҷомдодаи олимону муҳаққиқони давлатҳои хориҷа А. Лефтович [148], И.А. Шумпетер [82], С.А. Агарков, Е.С. Кузнецова, М.О. Грязнова [29], Х.В. Хачатурян [79], Б.М. Смирнов [73], А.П. Угроватов [77], Д.А. Роберт [151], И.Т. Балабанов [31], Г.Г. Азгалдов, А.В. Костин [95], М. Козбаненко [63], Д.В. Пискулов [89] ва дигар олимони назаррас мебошад. Онҳо дар омӯзиши масъалаи мазкур саҳми арзишманд гузоштаанд.

А. Лефтович дар бораи сиёсати андешаҳои гуногун дорад. Ӯ сиёсатро бо дарки васеъ ё маҳдуд баррасӣ мекунад ва дар бораи он чизе, ки «сиёсӣ» ҳисобида мешавад, андешароӣ намудааст.

И.А. Шумпетер дар таҳқиқоти ҳеш ин мафҳумро ҳамчун «тағйирот ба мақсади татбиқ ва истифодаи навиҳои нави молҳо ва шаклҳои ташкилӣ истифода намудааст».

И.Т. Балабанов ҷабҳаҳои гуногуни назариявии масъалаи баррасишавандаро мавриди таҳқиқ ва омӯзиш қарор дода, чунин мешуморад, ки мафҳуми «инноватсия» назар ба мафҳуми «технологияи нави», ки дар аксар давлатҳо солҳои зиёд ба қор бурда мешавад, маънои васеътар дорад. Инноватсия – ин навовариҳо дар тамоми соҳаҳои ҳаёти ҷамъиятӣ: соҳаҳои сиёсату институтсионалӣ, иқтисодиву истеҳсолӣ, молиявӣ, иҷтимоӣ, илмӣ ва ғайра мебошад.

Вобаста ба масъалаи мазкур Х.В. Хачатурян тамоюли номуайяни ва гуногунрангии сиёсати инноватсиониро як падидаи мусбат ва созанда арзёбӣ мекунад. Ин боиси ташаккули махсусиятҳои нави, муассиртар ва дорои имконоти бештари танзимкунандаи системаи идоракунии давлатӣ мегардад.

Ба гурӯҳи сеюм, сарчашмаҳои илмиро ворид намудан мумкин аст, ки дар натиҷаи баррасии масъалаи асосҳои концептуалии ҳуқуқии сиёсати инноватсионии давлат ва дараҷаи таъсирнокии он ба таҳияи барномаҳо ва концепсияҳои рушди инноватсионии давлат нигаронида шудаанд. Олимону донишмандон кушиш намудаанд, ки зарурат, моҳият

ва хусусиятҳои инноватсия ва сиёсати инноватсиониро барои пешрафти давлатҳои муосир аз назари концептуалӣ ба таври пурра таҳлил намоянд. Аз ҷумла, Б. Твис [75], Ю. Кук ва П. Майерс [140], В.Г. Мединский ва С.В. Илдеменов [65], А.В. Сурин ва О.П. Молчанова [74] ва ҷанде дигарон дар баррасӣ ва омӯзиши масъалаи мазкур саҳми арзанда гузоштаанд.

А.В. Сурин ва О.П. Молчанова масъалаи мазкурро мавриди таҳлил ва омӯзиш қарор додаанд. Ба андешаи онҳо, «инноватсия натиҷаи ниҳонии фаъолияти эҷодие мебошад, ки дар шакли маҳсулот ё технологияи нави такмилёфта, амалан татбиқшаванда ва қодир ба қонеъ гардонидани талаботи муайян зоҳир мегардад».

Таҳлили инноватсияи соҳаи ҷамъиятию сиёсиро муҳаққиқон Х.В. Хачатурян [79], В.М. Кононов [111], Г.И. Авсинова [28], А.А. Галкина [103], О.Г. Голиченко [38], А.А. Голубева [105], А.А. Заболотко [107], В.В. Иванова [47], Е.В. Соколова [120] дар асарҳояшон баррасӣ намудаанд. Муаллифони мазкур бо истифода аз равишҳои инноватсионӣ роҳҳои тараққиёти давлат ва ҷамъиятро дар шароити имрӯзаи инкишофи муносибатҳо асоснок намудаанд.

Х.В. Хачатурян муносибатҳои гуногуни илмӣ ва мавқеъҳои гуногун дар баррасии моҳият ва хусусиятҳои сиёсати инноватсиониро падидаи мусбат ва созанда мешуморад, ки боиси ташаккули системаи нави муносибатҳо ва тавсияҳо баҳри самаранок гардонидани идоракунии давлатӣ бо имкониятҳои бештари танзимкунии мегардад.

В.М. Кононов андеша дорад, ки аксаран сиёсати инноватсионии давлатӣ аз нуқтаи назари таҳлили иқтисодӣ ва категорияҳои иқтисодӣ баррасӣ карда мешавад. Дар ҳамин асос, таҳлили адабиёти илмӣ нишон медиҳад, ки то андозае асосҳои концептуалӣ ва ҳуқуқии сиёсати инноватсионӣ ҳамаҷун навъи махсуси сиёсати муосири давлатӣ аз аҳаммият холӣ нест.

Ба гурӯҳи чорум, асарҳои олимону муҳаққиқонеро шомил намудан мумкин аст, ки дар таҳлил ва баррасии масъалаи сиёсати инноватсионӣ ва хусусиятҳои муҳимми он дар кишварҳои хориҷа афзалияти бештаре доранд. Ба монанди М.Н. Черкасов [126], Д.А. Гуртской [129], С.Яхнюк [84], А.М. Ерошкин [44], В.В. Борисов, Д.В. Соколов [36], В.О. Калятин, В.Б. Наумов, Т.С. Никифорова [109], Э. Мэнсфилд [69], В.Н. Архангелский [53], А.И. Николаев, Б.К. Лисин [116] ва дигарон.

М.Н. Черкасов ишора бар он мекунад, ки «Барои ҳамаи давлатҳо дар асри XXI рушди мутаносиби низоми ҷамъиятӣ: сиёсату иқтисодӣ ва иҷтимоиву тамаддунӣ муҳим арзёбӣ мегардад.... Ин дараҷаи рушдро тамоми давлатҳо дар самти сиёсати давлатиашон бидуни татбиқи сиёсати инноватсионӣ ғайриимкон донистаанд».

В.В. Борисов таҳлили масъалаи сиёсати инноватсиониро дар асоси усулҳои эмпирикӣ ва муқоисавӣ баҳо медиҳад. Ӯ таҷрибаи сиёсати инноватсионии давлатҳои аврупоиро ҳамчун намунаи рушди устувори давлатҳои рӯ ба тараққӣ тавсия медиҳад.

Андешаҳои Э. Мэнсфилд дар муайян намудани унсурҳои таркибии сиёсати инноватсионӣ бартарият дорад. Нақши асосӣ ба субъекти сиёсати инноватсионӣ ва барномаҳои давлатӣ ва стратегияҳои асосии сиёсати инноватсионӣ равона карда шудааст.

Ба гурӯҳи панҷум, таълифот ва таҳқиқоти илмии олимонеро метавон ворид намуд, ки ба омӯзиши масъалаи раванди татбиқи сиёсати инноватсионии давлат, заминаҳои ҳуқуқиву таърихии ташаккули сиёсати инноватсионӣ, механизмҳои амалишавӣ ва рушди сиёсати инноватсионии давлат нигаронида шудаанд. Онҳо вобаста ба таҳлил, пешниҳоди принципҳо ва қоидаҳои ҳолатҳои мазкурро асоснок намудаанд. Дар ин самт Н.Д. Елетский [43], Э. Тоффлер [76], Д. Белл [34], А.И. Владимиров [37], М.А. Дианов [130], В.Н. Переходов [70], С. Гаврилов [102], А.И. Басов [97], Д.И. Кокурин, Л.Н. Оголевой [62], [61],

В.П. Баранчеев, П. Масленникова, В.М. Мишин [33] ва дигарон корҳои арзишманд анҷом додаанд.

Аз назари Н.Д. Елетский консепсияи васеъ паҳншудаи тараққиёти сиёсати инноватсионӣ аз нуқтаи назари тараққиёти индустриалии ҷамъият, ки ба таносуби марҳилаҳои тараққиёти ҷамъият бо давраи мустаҳкам шудани принципҳои индустриалию иқтисодӣ асос ёфтааст, пайванди ногузастанӣ дорад. Тамоми таърихи тамаддуни рушди давлатро олим аз назари инкишофи ҷамъиятӣ ва сиёсиву иқтисодӣ ба ду давраи калон ҷудо намудааст: ибтидоӣ давраи пеш аз индустриалии инноватсионӣ ва индустриалии инноватсионӣ.

Э. Тоффлер дар бораи усулҳои нави тараққиёти инноватсионии ҷамъиятӣ андешаҳои ҷолиб пешниҳод намудааст. Ў бар он андеша буд, ки тамаддуни нав қоидаҳои нави рафторро ба вуҷуд меорад ва башариятро ба ҳамроҳангсозӣ ва мутамарказгардонӣ фаро гирифта, ба «тамаддуни воқеии башарӣ» мубаддал мешавад.

Д. Белл ба ҷиҳати технологияи ташаккули ҷомеаи баъдисаноатӣ диққати худро равона кардааст. Вай чунин мешуморид, ки ҷомеаи муосирро фақат дар асоси таҳаввули техникӣ, ки мавқеи худро дар рушди ҳаёти ҷамъиятӣ, соҳаҳои алоҳидаи он, аз сиёсат ва идоракунии давлатӣ сар карда то ба сатҳи иқтисодиву иҷтимоӣ ва фарҳангӣ нигоҳ доштааст, фаҳмидан мумкин аст.

Мавқеи Д.И. Кокурина ҷолиб ба назар мерасад. Ў объекти сиёсати инноватсионии давлатиро субъектҳои гуногуни фаъолияти инноватсионӣ, ки аз тарафи ташкилотҳои гуногун (давлатӣ ва ғайридавлатӣ) намояндагӣ мекунанд, бо шартномаҳо ва ҳамбастагӣҳо ҳамкорӣ доранд, меҳисобад. Субъектҳои мазкур чунин қоидаҳои ҳамкориҳои байни худ ва давлатро таҳия мекунанд, ки дар натиҷаи қабули он нуҳии инноватсионии миллӣ босуръат инкишоф меёбад.

Гуруҳи шашумро осор ва корҳои таҳқиқотии донишмандони ватанӣ ташкил медиҳанд. Асарҳои илмӣ олимони ватанӣ ба масъалаи ошкор

намудани моҳият ва хусусияти инноватсияи сиёсӣ, инноватсия дар сиёсат, ташаккули ҳукумати электронӣ ҳамчун афзалияти инноватсия дар сиёсат, рушди технологияи иттилоотӣ ва коммуникатсионии нав дар идоракунии сиёсӣ, раванди қабули қарори сиёсӣ, иродаи сиёсӣ дар татбиқи инноватсия ва усулҳои инноватсионии ташаккули системаи сиёсии ҷомеа бахшида шудаанд. Дар байни онҳо асарҳои Г.Н. Зокиров [46], Х.У. Хидирзода [124], А.Ё. Комилбек [87], Н.С. Муродова [114], Д.Ҷ. Сафаров, А.Ҳ. Қувватзода [118], П.У. Бобомуродов [98], [99], С.С. Аскарова [96], М.С. Нуриддинова [115], М.Қ. Файзуллоев [94], З.С. Султонов [121], Ф.Т. Шодиев [127], Р.И. Самадов [119] ва дигарон арзиши зиёди илмӣ доранд.

Г.Н. Зокиров сиёсати инноватсиониро бахше аз сиёсати дохилии соҳавӣ маънидод намудааст. Татбиқи сиёсати инноватсиониро ба самаранокӣ ва афзудани фаъолияти институтҳои сиёсӣ вобаста медонад.

А.Ё. Комилбек истифодаи интернет ва технологияҳои шабакавиро дар сиёсат ва идоракунии давлатӣ бахше аз сиёсати инноватсионӣ медонад.

М.У. Хидирзода киберсиёсатро усули нав, босифат ва василаи таъсиррасонӣ ба раванди идоракунӣ маънидод мекунад.

П.У. Бобомуродов дар таҳқиқоти хеш доир ба масъалаҳои ҳолати муосири рушди инноватсионии муассисаҳои таҳсилоти олии касбии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва тадбирҳои давлатӣ оид ба масъалаи мазкур таҳлили арзишманд анҷом додааст.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо (лоиҳаҳо) ва ё мавзӯҳои илмӣ. Таҳқиқоти диссертатсионӣ дар ҷаҳорҷӯби татбиқи нақшаи дурнамои корҳои илмӣ-таҳқиқотии кафедраи сиёсатшиносӣ ва муносибатҳои байналхалқии МДТ «Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав» дар мавзӯи «Равандҳои сиёсӣ дар замони ҷаҳонишавӣ: ҷанбаҳои дохилӣ ва берунӣ» (барои солҳои 2021 – 2025) гузаронида шудааст. Инчунин диссертатсияи мазкур аз рӯи муҳтавои худ бо мавзӯҳои

пешбини намудаи Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26.09.2020, таҳти №503 «Дар бораи самтҳои афзалиятноки таҳқиқоти илмӣ ва илмию техникӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2021-2025» мувофиқат менамояд. Дар қарори мазкур мафҳумҳои «инноватсия», «рушди инноватсионӣ», «технологияҳои инноватсионии рушд», «ҳукумати электронӣ» ва ғ. барои таҳқиқ пешбинӣ гардидаанд.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Мақсади таҳқиқот – муайян намудани хусусиятҳои сиёсати инноватсионии давлат дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

Барои ноил гаридан ба ҳадафи мазкур иҷрои **вазифаҳои** зеринро ба мақсад мувофиқ донистем.

Вазифаҳои таҳқиқот:

- баррасии ҷанбаҳои муҳимми назариявӣ, муайяннамоии методологияи таҳқиқоти илмӣ сиёсати инноватсионии давлат, ошкорнамоии илмӣ мазмун, моҳият ва хусусиятҳои асосии он;
- асосноккунии моҳият ва хусусиятҳои сиёсати инноватсионии давлат, таҳқиқи асосҳои ҳуқуқию концептуалии он;
- муқоисаи сиёсати инноватсионӣ дар заминаи омӯзиши хусусиятҳои муҳимми он дар кишварҳои хориҷӣ;
- омӯзиши асосҳои сиёсӣ ва ҳуқуқии ташаккул ва инкишофи сиёсати инноватсионӣ дар шароити соҳибистиклолии Тоҷикистон;
- мушаххаснамоии механизмҳои амалишавии сиёсати инноватсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити муосир;
- таҳлили имкониятҳои татбиқи сиёсати инноватсионӣ дар шароити Тоҷикистон дар замони истиқлолият.

Объекти таҳқиқот. Сиёсати инноватсионии давлат ва хусусиятҳои он дар шароити соҳибистиклолии Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

Мавзӯи таҳқиқот. Раванди ташаккул ва татбиқи сиёсати инноватсионии давлатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

Фарзияи таҳқиқот. Сиёсати инноватсионии давлат ва хусусиятҳои муҳимми он дар шароити соҳибистиклолӣ ба шумор рафта, омӯзиши ин масъала дар илмҳои сиёсии ватанӣ ниҳоят зарур аст. Барои Тоҷикистони муосир рушду инкишофи инноватсионӣ ҳадафи стратегии сиёсати давлатӣ дониста мешавад. Ба сатҳи рушди навбатӣ расидани Тоҷикистон дар заминаи инкишоф ва стратегияву барномаҳо шакл гирифтани раванди татбиқи сиёсати инноватсионӣ имконпазир аст. Гумон меравад, ки дар самаранокии механизми сиёсӣ – институтсионалии рушди сиёсати инноватсионӣ дар Тоҷикистон меъёри ғаъолнокӣ афзалият дорад. Барои рушди сиёсати инноватсионии давлати Тоҷикистон, ки моҳияти онро баланд бардоштани дараҷаи инкишоф ва рушди инноватсия ташкил медиҳад, маҷмуи тадбирҳои сиёсӣ, ҳуқуқӣ ва сиёсӣ – институтсионалӣ зарурати ҳатмӣ дорад. Ин имкон медиҳад, ки масъалаи мазкур аз фарзия ба назария мубаддал гардад.

Марҳила, макон ва давраи таҳқиқот. Марҳалаи таҳқиқот солҳои 2020-2024 фаро гирифта, дар кафедраи сиёсатшиносӣ ва муносибатҳои байналхалқии Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав иҷро шудааст. Дар баррасии илмии мавзӯи таҳқиқот масъалаҳои таҳким ва заминагузори сиёсати инноватсионӣ дар замони соҳибистиклолии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун самти афзалиятноки сиёсати давлатӣ, низоми давлатдорӣ муосир, асоснокгардони тарҳи муосири рушди Тоҷикистон ва системаи сиёсии он мавриди омӯзиш қарор дода шудааст.

Асосҳои назариявии таҳқиқот. Дар раванди таҳқиқоти мазкур муаллиф пеш аз ҳама ба осори мутафаккирони давраҳои гуногуни таърихӣ, олимону намояндагони илмҳои сиёсӣ, муҳаққиқони аврупоӣ, олимони рус ва тоҷик, ки бевосита перомони консепсияи рушди инноватсионӣ ва зарурати он барои рушди давлат ва ҷомеаи Тоҷикистон баҳшида шудаанд, тавачҷуҳ намудааст. Дар баробари ин, корҳои илмии олимону муҳаққиқон ва таҳлилгароне, ки дар шакли китобҳо, монографияҳо, дастурҳои таълимӣ, мақолаҳои илмӣ омода гардидаанд,

инчунин асарҳо ва Паёмҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон мавриди истифода қарор дода шудаанд. Кори диссертатсионӣ дар заминаи таҳқиқи ҷанбаҳои назариявӣю методологии назарияҳои «идоракунии инноватсионӣ», «идоракунии сиёсии рақамӣ», «неруи ҳушманд», «ҳукумати электронӣ», «инноватсияи сиёсӣ», «инноватсия дар сиёсат» ва ғ. истифода гардидаанд.

Асосҳои методологии таҳқиқот. Дар раванди таҳқиқот методҳои муқоисавӣ, таҳлили системавӣ, институтсионалӣ, методи таърихӣ, таҳлил ва таҷзия ба таври васеъ истифода гардидаанд. Муносибатҳои методологӣ дар рафти омӯзиш ва таҳлили ҳаматарафаи масъала аҳаммияти муҳимро касб намудааст. Истифодаи методи муқоисавӣ барои омӯзиши таҷрибаи давлатҳои хориҷӣ ва ташаккули сиёсати инноватсионӣ дар ин давлатҳо шароити хуби методологӣ фароҳам овард.

Истифодаи методи таърихӣ барои бештару хубтар омӯختан ва таҳлилу баррасии хусусиятҳо ва марҳилаҳои таърихӣ ташаккули таҳия ва татбиқи сиёсати инноватсионӣ дар шароити давлати Тоҷикистон имконият фароҳам овардааст. Истифодаи муносибати институтсионалӣ, системанокӣ ва пешбининамоиро барои таҳлили масъалаи нақши субъектҳои давлатӣ ва ғайридавлатӣ дар таҳия ва татбиқи сиёсати давлатии инноватсионӣ дар Тоҷикистон зарур шуморидем. Бо истифода аз системаи муносибатҳои илмӣ ва методҳои таҳқиқоти илмӣ масъалаи сиёсати инноватсионии давлат ва хусусиятҳои он дар шароити соҳибистиклолии Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди таҳқиқ ва натиҷагирӣҳои илмӣ қарор гирифтаанд.

Пойгоҳи иттилоотии таҳқиқот. Дар раванди таҳқиқ ва таҳлили ҷанбаҳои асосӣ ва таҳияи диссертатсия сарчашма ва манбаъҳои гуногуни иттилоотӣ ба таври васеъ истифода шудаанд, ки онҳоро метавон ба гурӯҳҳои зерин ҷудо намуд:

- **гурӯҳи якум** сарчашмаҳоро таҳқиқи масъалаҳои мухталифи назариявии ташаккул ва инкишофи сиёсати инноватсионӣ, нақш ва мақоми инноватсия дар рушди ҷомеа ва идоракунии давлатӣ, низоми сиёсӣ, мавқеи барномаҳо ва стратегияҳо дар татбиқи сиёсати давлатии инноватсионӣ баҳшида шудаанд;

- **гурӯҳи дуюм** сарчашмаҳоро ҳуҷҷатҳои сиёсӣ, қонунгузори милли ба монанди: «Стратегияи рушди инноватсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2020», «Барномаи рушди инноватсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011-2020», Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти инноватсионӣ», Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030» ва ғ.;

- **гурӯҳи сеюм** асарҳо, Паёмҳои солони ва баромаду суханронии Асосгузори сулҳу ваҳдати милли – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, ташкил медиҳанд.

Навгонии илмӣ таҳқиқот дар муайян намудани ҷанбаҳои назариявӣ – методологӣ ва сиёсӣ амалии сиёсати инноватсионии давлат дар давоми солҳои истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон ифода меёбад. Навгонии таҳқиқоти диссертатсиониро натиҷаҳои илмӣ бадастомада муайян менамоянд. Чунончӣ:

- мафҳуми сиёсати инноватсионии давлатӣ аз назари концептуалӣ ошкор шудааст. Муайян гардидааст, ки сиёсати инноватсионии давлатӣ на танҳо ҳамчун воситаи рушди иҷтимоию иқтисодӣ, балки ҳамчун унсури стратегияи давлатӣ, ки устувории низоми сиёсиро дар шароити дигаргуншавии технологияи ҷаҳонӣ таъмин менамояд, ба шумор меравад;

- асосҳои назариявӣ ва методологӣ сиёсати инноватсионии давлатӣ мушаххас карда шуда, таснифи принципҳои он (иҷтимоӣ-сиёсӣ, институтсионалӣ, идоракунии) пешниҳод гардида, шартҳои асосии татбиқи бомуваффақият дар давлатҳои низоми давлатдорӣ дар ҳоли рушд муайян карда шудаанд;

- таҳлили муқоисавии таҷрибаи хориҷӣ дар соҳаи сиёсати инноватсионии давлатӣ (дар мисоли давлатҳои ИДМ, Аврупои Шарқӣ ва Осиё) гузаронида шуд. Ин имкон дод, ки таҷрибаҳои асосии самаранок муайян карда шуда, ба воқеияти иҷтимоӣ сиёсии Ҷумҳурии Тоҷикистон мутобиқ карда шаванд;

- асосҳои сиёсату ҳуқуқии сиёсати инноватсионӣ дар Тоҷикистон асоснок карда шуда, асноди асосии стратегӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқие, ки самти сиёсати давлатиро дар соҳаи рушди инноватсионӣ муайян мекунанд, бо тавачҷуҳ ба раванди институтсионализми сиёсӣ таҳлил карда шудаанд;

- механизмҳои татбиқи сиёсати давлатии инноватсионӣ дар шароити муосир, аз ҷумла воситаҳои ташкилию танзим ва идоракунӣ муайян ва ба низом дароварда шуда, таъсири иродаи сиёсӣ ва самаранокии идоракунии маъмурӣ ба сатҳи татбиқи инноватсия муайян карда шудааст;

- самтҳои афзалиятноки сиёсати давлатии инноватсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар асоси манфиатҳои миллӣ, иқтисодии захиравӣ ва дигаргуниҳои равандҳои сиёсии муосир, аз қабилӣ рақамикунӣ, ҳамкорӣҳои илмӣ техникаӣ, рушди сармояи инсонӣ ва тавозуни минтақавӣ муқаррар карда шудаанд;

- тавсияҳои амалӣ оид ба тақмили сиёсати инноватсионии давлатӣ таҳия шудаанд, ки ба таҳкими ҳамоҳангӣ байни ниҳодҳои давлатӣ, таҳкими иқтисодии созмонҳои ҷамъиятӣ, ғайридавлатӣ ва иштироки бахши хусусӣ ва баланд бардоштани масъулияти сиёсӣ дар раванди таҳия ва татбиқи стратегияи инноватсионӣ нигаронида шудаанд.

Нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда:

1. Бахши муҳими стратегияи рушди устувори давлати муосирро сиёсати инноватсионии давлат ташкил медиҳад. Он ба таъмини рушди устувори сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ, баланд бардоштани қобилияти таҳкимбахшии сиёсии давлат дар шароити бархӯрдҳои сиёсату иқтисодӣ

нигаронида шудааст. Дар илми сиёсатшиносӣ сиёсати инноватсионӣ ҳамчун воситаи таъсири сиёсӣ ба пешрафти илмию техникӣ ва дигаргунсозии ҷамъиятӣ баррасӣ мешавад, ки ҳамкориҳои зичи ниҳодҳои гуногуни давлатӣ, муассисаҳои илмӣ ва ҷомеаҳо тақозо мекунад. Сиёсати инноватсионӣ ҳамчун як бахши муҳим ва саривақтии сиёсати давлатӣ баррасӣ мешавад. Сиёсати инноватсионӣ танҳо фаъолияти иқтисодӣ нест, пеш аз ҳама он раванди сиёсӣ мебошад. Ин ба иродаи сиёсӣ ва манфиатҳои элитаи сиёсӣ, инчунин ба самарабахшии ҳамкориҳои субъектҳои гуногуни сиёсӣ ва иқтисодӣ вобаста аст. Сиёсати инноватсионӣ, дастгирии элитаи сиёсӣ ва сохторҳои давлатиро талаб мекунад, то ки ба рушди илмию технологӣ таваҷҷуҳ зоҳир гардида, вобаста ба он қарори сиёсӣ қабул кунанд. Хусусияти муҳимми иродаи сиёсӣ қобилияти ташаккул додани ҳадафҳои стратегияи дарозмуддат ва нигоҳ доштани онҳо дар шароити ноустувории сиёсӣ мебошад.

2. Сиёсати инноватсионӣ дар рушди давлат ва ҷомеаи муосир нақши калидӣ дорад. Асосноккунии сиёсӣ ва ҳукукии татбиқи он муҳим мебошад. Таҳлил ва баррасии асосҳои ҳукукию концептуалии сиёсати инноватсионӣ имконият медиҳад, ки мо як фаҳмиши амиқтар аз имкониятҳо ва роҳҳо барои татбиқи самараноки инноватсия дар ҳамаи соҳаҳо пайдо кунем. Асосҳои ҳукукии сиёсати инноватсионӣ муайян мекунад, ки давлат чи гуна механизмҳои ҳукукию сиёсиро барои ташкили муҳити мусоиди сиёсати инноватсионӣ истифода мебарад. Давлат барои таҳия ва татбиқи низоми санадҳои меъёрии ҳукукӣ, инчунин барномаю механизмҳои мукаммали стратегӣ, ки ба ҳавасмандгардонии рушди босуръати технологияҳои муосир ва таъмини татбиқи самарабахшии сиёсати давлатӣ дар самтҳои афзалиятноки тамоми сатҳи институтсионалӣ нигаронида шудаанд, бояд ташаббус нишон диҳад. Муҳит ва қарорҳои сиёсӣ ҳукукӣ барои амалӣ кардани инноватсияҳо тавассути қонунгузориҳои марбут ба эволютсияи

идоракунии сиёсӣ ва инноватсия дар идоракунии давлатӣ шароити мусоид фароҳам меоварад.

3. Сиёсати инноватсионӣ дар кишварҳои гуногун вобаста ба шароити иқтисодӣ, сиёсӣ ва иҷтимоии ҳар як кишвар метавонад фарк кунад. Таҳлили сиёсати инноватсионии давлат нишон медиҳад, ки дар кишварҳои пешрафта тарҳҳои гуногуни рушди технологӣ ва ҷори намудани инноватсия ба равандҳои тағйирот ва навсозии соҳаҳои асосии ҳаёти ҷомеа татбиқ карда мешаванд. Ба ин гурӯҳи давлатҳо Швейтсария, Сингапур, Шветсия ва Хитой мисол шуда метаванад. Сиёсати инноватсионӣ дар ҳар як кишвар бо шароити иқтисодӣ ва иҷтимоии он мутобиқ аст. Давлатҳое, ки дар пешрафти соҳаҳои илмию техникӣ ва ҳамкориҳои байналмилалӣ мавқеи пешсафро ишғол мекунанд, ба мақсади фароҳам овардани фазои мусоиди институтсионалӣ ва иқтисодӣ барои рушди таҳқиқоти илмӣ ва таҳияи лоиҳаҳои таҷрибавӣ, таъмини механизми муассири ҳифзи ҳуқуқи моликияти зеҳнӣ, баланд бардоштани рақобатпазирӣ ва самаранокии фаъолияти инноватсионӣ самтҳои стратегии худро тағйир медиҳанд ва мутобиқ мекунанд. Усулҳои инноватсиониро дар кишварҳои хориҷа заминаи асосии самаранок гардонидани раванди идоракунии сиёсӣ муаррифӣ мекунанд. Кишварҳои пешрафта ва ҳатто кишварҳои рушдбанда аз усулҳои инноватсионӣ барои беҳтар кардани идоракунии давлатӣ ва сиёсӣ истифода мекунанд. Муқоисаи ин тарҳҳо бо шароити Тоҷикистон имкон медиҳад, ки равишҳои дахлдор ва таҷрибаҳои институтсионалӣ муайян карда шаванд ва мутобиқгардони онҳо метавонад самаранокии сиёсати инноватсионии давлатиро беҳтар созад.

4. Асосҳо ва заминаҳои рушди сиёсати инноватсионӣ дар Тоҷикистон, дарки концепсияҳои назариявӣ ва аҳаммияти онҳо барои тарҳрезии концепсияҳо, барномаҳо ва стратегияҳои миллии рушди сиёсати инноватсионӣ дар Тоҷикистон мебошад. Барои таҳқиқу омӯзиш

ва барасии заминаҳои ташаккул ва инкишофи сиёсати инноватсионӣ дар Тоҷикистон дида баромадани онҳо афзалиятнок мебошад. Сиёсати инноватсионии давлат ҳосияти динамикӣ дошта, моҳияти он бояд дарк карда шавад. Чунин ҳолат муносибати концептуалиро талаб дорад. Ин тарзи муносибати таҳлилӣ ва таҳқиқоти илмӣ ба муҳаққиқон имкон медиҳад, ки ҳадафҳо, вазифаҳо ва принципҳои амалии субъектҳои гуногунро муайян кунанд.

5. Дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон татбиқи самараноки сиёсати давлатии инноватсионӣ ба як қатор омилҳои сиёсӣ, ҳуқуқӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоӣ вобаста мебошад. Ҳадафи асосиро рушди устувори асосҳои қудрати сиёсӣ дар Тоҷикистон, баланд бардоштани рақобатпазирии кишвар ва беҳтар кардани сифати зиндагии шаҳрвандон ташкил медиҳад. Ҳукумати Тоҷикистон ба татбиқи механизмҳои гуногуни амалишавии инноватсия дар соҳаҳои мухталиф, аз ҷумла иттилоот, илм, технология, энергетика, кишоварзӣ ва саноат диққат додааст. Барномаи миллии рушди неруи инноватсионӣ ва модернизатсияи бахшҳои техникии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки ба таҳкими рақобатпазирии иқтисоди миллӣ ва ҳавасмандгардони рушди технологияҳои пешқадам нигаронида шудааст, воситаи асосии татбиқи сиёсати давлатии инноватсионӣ буда, ба ташаккули заминаи устувори илмию технологӣ дар шароити кунунии рушди давлат мусоидат менамояд. Дар шароити Тоҷикистон зарурат ба таҳияи Консепсия ва барномаҳои рушди инноватсия ва истифодаи он дар сиёсат ва идоракунии сиёсӣ давлатӣ пеш меояд. Консепсияи рушди инноватсионӣ низоми махсуси принципҳо, меъёрҳо ва муқаррароте мебошад, ки стратегияи давлатро дар самти рушди инноватсионӣ ифода мекунад. Он масири инкишофи ояндаи сиёсати инноватсиониро муайян намуда, махсусгардони тарҳи миллии сиёсати инноватсионии давлатро пешниҳод мекунад.

6. Барои Тоҷикистон ҳамчун давлати милли муайянсозии заминаҳои ташаккули низоми миллии сиёсати инноватсионӣ аҳамияти аввалиндараҷа дорад. Дар ин раванд давлат бояд ин сиёсатро бо принципҳои умумии фаъолияти инноватсионӣ ва бо назар доштани хусусиятҳои рушди давлат, аз қабيلي имкониятҳои илмӣ ва дигар омилҳо, тарҳрезӣ кунад. Барои пешрафт ва пурзӯр кардани фаъолияти инноватсионӣ, ки пайванде байни илм ва истеҳсолот аст, бояд шароити зарурӣ муҳайё карда шавад. Инноватсия дар соҳаҳои гуногуни ҳаёти ҷамъиятӣ босуръат афзоиш ёфта, ба рушди давлат ва баланд шудани некуахлоқии мардум таъсири муҳим мерасонад. Системаи ташаккулёфтаи муносибатҳои сиёсӣ ва маъмурӣ маҷмуи механизмҳои институтсионалӣ ва амалиёти самараноки идоракуниро дар бар мегирад, ки ҳадафи асосии он фароҳам овардани заминаи мусоид барои татбиқи самараноки сиёсати давлатии инноватсионӣ мебошад. Ин система на танҳо тадбирҳои дастгирии давлатӣ ва татбиқи барномаҳои мақсаднокро фаро мегирад, балки мусоидат ба ҷамоаҳои байнисоҳавии сохторҳои давлатӣ, ташаккули муҳити мусоиди ҳуқуқӣ ва иқтисодӣ барои рушди навоҳарӣ, ҷалби сармоягузориҳои дохилӣ ва хориҷӣ, инчунин тақвияти ҳамкориҳои илм ва истеҳсолотро низ таъмин менамояд. Маҳз тавассути чунин равандҳои ҷамоагӯшудаи идоракунӣ ва сиёсати мақсаднокӣ инноватсионӣ метавон рушди устувори технологияи миллиро таъмин намуд.

Аҳамияти назариявӣ натиҷаҳои таҳқиқот. Хулосае, ки дар раванди таҳқиқот ба даст омадаанд, барои пажӯҳиши минбаъдаи масъалаи сиёсати инноватсионӣ ва инкишофи ҳаёти ҷамъиятӣ, ҷиҳати таҳқиқи масъалаҳои гуногуни сиёсати инноватсионӣ ва таҳияи он дар шароити ба даст овардани истиқлолият метавонанд ҳамчун манбаи назариявӣ истифода шаванд. Натиҷаи муҳим дар он ҷиҳат меёбад, ки дар таҳқиқоти мазкур ҷанбаҳои методологияи концептуалии сиёсати

инноватсионӣ ва аҳамияти он барои пешрафт, инкишоф ва рушди Тоҷикистони соҳибистиклол дар шароити муосир коркарду таҳқиқ шудаанд. Инчунин хулосаҳои таҳқиқот барои возеҳу равшан намудани хусусиятҳои бевоситаи механизми татбиқи сиёсати инноватсионии давлат низ мусоидат менамоянд. Дар баробари ин, имкон дорад, ки хулосаҳо, натиҷаҳои илмӣ таҳқиқот ва дар маҷмӯъ, маводи диссертатсияро дар таълими фанҳои гуногуни илмҳои сиёсӣ, аз ҷумла «Сиёсатшиносӣ», «Сиёсати давлатӣ ва идоракунии», «Манфиатҳои миллии Тоҷикистон», «Ҳукумати Тоҷикистон», «Сиёсати инноватсионӣ» ва дар омӯзиши мавзӯҳои рӯзмаррае чун татбиқи сиёсати соҳавии давлат, татбиқи сиёсати инноватсионӣ барои инкишофи Тоҷикистон, марказҳои таҳқиқотию пешбининамоӣ, тарҳсозии рушди устувор истифода намуд.

Аҳамияти амалии натиҷаҳои таҳқиқот. Натиҷаҳои амалии таҳқиқотро метавон дар раванди таҳлил ва омӯзиши масъалаҳои гуногуни сиёсати инноватсионии давлат, дар заминаи ба роҳ мондани сиёсати самараноки инноватсионӣ ва мустаҳкамнамоии асосҳои инкишофи инноватсионии ҷомеа ва давлат, зимни таҳияи стратегияҳо ва концепсияҳои сиёсати инноватсионии Тоҷикистон, таҳияи барномаҳо ва стандартҳои рушди инноватсия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди истифодаи васеъ қарор дод. Истифодаи хулосаҳо ва натиҷаҳои таҳқиқот ҳангоми омӯзиши масъалаҳои гуногуни вобаста ба сиёсати давлатӣ ва идоракунии, рушди инкишофи ҷомеаи тоҷикистонӣ, ҳимояи зарфиятҳои илмиву техникаӣ ва таҳкими раванди самаранокгардонии татбиқи сиёсати инноватсионӣ аҳамияти муҳим пайдо менамоянд.

Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот. Дар таҳқиқоти диссертатсионии мазкур доираи васеи адабиёти илмӣ истифода гардидааст. Ҷанбаҳои назариявӣю методологии объекти таҳқиқотро назарияҳои илмӣ ва концепсияҳои методологии олимони ватанию хориҷӣ ташкил додааст. Инчунин дар таҳқиқот барои асоснок намудани тезисҳои

диссертатсия санадҳои меъёрию ҳуқуқӣ, стратегияҳо ва барномаҳои давлатӣ ва маводи расонаҳои хабарии ватанию хориҷӣ ба таври васеъ истифод гардидааст. Хулоса ва натиҷаҳои таҳқиқот бо маълумоти расмӣ муътамад, таҳлили илмӣ натиҷаҳои таҳқиқоти назариявӣ таҷрибавӣ дар заминаи таҳлили ҳуҷжатҳои сиёсӣ ҳуқуқӣ асоснок карда шудаанд.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Мавзӯи таҳқиқи диссертатсионӣ «Сиёсати инноватсионии давлат ва хусусиятҳои он дар шароити соҳибистикории Ҷумҳурии Тоҷикистон» барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзоди илмҳои сиёсӣ ба шиносномаи ихтисоси 23.00.02 – Ниҳодҳо, равандҳо ва технологияҳои сиёсӣ мувофиқ аст.

Саҳми шахсии доктараби дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот. Таҳия, коркард ва таҳлили ҳамаҷонибаи мавзӯи таҳқиқоти диссертатсионӣ маҳсули фаъолияти ҷадинсолаи илмӣ муаллиф мебошад. Ҳамаи давраи иҷрои нақшаи кории илмӣ–таҳқиқотии пешбинишуда бо иштирок ва пешниҳоди бевоситаи муаллиф роҳандозӣ шудаанд. Саҳми мустақилонаи унвонҷӯ дар баррасӣ, таҳлил, хулоса ва пешниҳоди тавсияҳое, ки дар диссертатсия оварда шудааст, инъикос меёбад.

Тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия. Диссертатсия дар маҷлиси васеи кафедраи сиёсатшиносӣ ва муносибатҳои байналхалқии Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав аз 30 –юми апрели соли 2025 (суратчаласаи №9) муҳокима гардида, бо қарори маҷлиси кафедраи мазкур барои ғимоя тавсия гардидааст.

Натиҷаҳои таҳқиқот истифодаи амалии хешро дар раванди таълим пайдо намудаанд. Нуктаҳои асосии рисола дар мақолаҳои нашршудаи муаллиф инъикос ёфтаанд. Қисми алоҳидаи рисола, махсусан, масъалаҳо ва хулосаҳои он аз ҷониби муаллиф дар бисёре аз конференсияҳои ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ дар шакли маъруза ироа гардидаанд. Аз ҷумла дар конференсияи байналмилалӣ илмию амалӣ дар мавзӯи «Инноватсия –омили муҳими рушд дар ҷаҳони муосир» (23-24 июни соли

2022, шаҳри Бохтар), конференсияи илмӣ–назариявӣ ҷумҳуриявӣ зери унвони «Мафкурасозии сиёсӣ дар раванди ҷаҳонишавӣ дар мавзуи «Сиёсати инноватсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи истиқлолияти давлатӣ» (Душанбе, 2024), конференсияи илмӣ-амалии байналмилалӣ дар мавзуи «Нақши расонаҳои иттилоотӣ дар инъикоси сиёсати инноватсионӣ» (11-12 апрели соли 2025, ш. Бохтар).

Интишорот аз рӯйи натиҷаҳои мавзуи диссертатсия. Натиҷа ва дастовардҳои таҳқиқот дар 12 мақолаҳои илмӣ аз ҷумла 6 мақола дар маҷаллаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва 6 мақола дар конференсияҳои ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ ба табъ расидаанд.

Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия. Диссертатсия аз номгӯи ихтисораҳо, муқаддима, тавсифи умумии таҳқиқот, се боб, хулоса, тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот, рӯйхати адабиёт ва интишорот аз рӯйи мавзуи диссертатсия иборат мебошад. Ҳаҷми умумии диссертатсия 192 саҳифаи матни компютериरो ташкил медиҳад. Дар матни диссертатсия 4 ҷадвал ҷойгир карда шудаанд. Номгӯи адабиёт ва сарчашмаҳои истифодашуда 155 ададро ташкил медиҳанд.

БОБИ 1. АСОСҲОИ НАЗАРИЯВИЮ МЕТОДОЛОГИИ ОМУҶИШИ СИЁСАТИ ИННОВАТСИОНИИ ДАВЛАТ

1.1. Сиёсати инноватсионӣ ва хусусиятҳои муҳимми он

Хосияти инкишофёбӣ ва динамикӣ доштани замони муосир ба баррасӣ ва омӯзиши концепсияҳои илмӣ мусоидат мекунад. Ҳолати инкишофи бемайлон сабаби ба вуҷуд омадани доктрина, концепсияҳо ва самтҳои асосии сиёсати давлатӣ дар бахшҳои мухталифи навоариҳои ҷамъиятиву сиёсӣ шуда метавонад. Аз сӯи дигар метавон ишора намуд, ки донишҳо аввал дар асоси дигаргуниҳои воқеияти сиёсӣ ҷамъиятӣ ва баъдан дар асоси сатҳи оламдаркунии донишмандон ба вуҷуд меоянд. Бо ҳамин далел, рушди илмӣ ва техникаи омӯзиши сиёсати инноватсиониро дар вазни илмӣ аҳаммиятнок мегардонад. Хосиятҳои сиёсӣ-амалии сиёсати инноватсионӣ дар шароити инкишофи муосири системаи сиёсӣ диққати олимону ба худ ҷалб намудааст.

Давлатҳо ва сохторҳои гуногуни сиёсӣ бо дарназардошти рушди бемайлон барномаҳо ва самти сиёсати худро мушаххас месозанд. Таъмини рушди инноватсионӣ дар шароити муосир ба унвони яке аз равандҳои калидии таъмини устувории миллию давлатӣ ва пешбурди сиёсати стратегӣ дар фазои рақобатноки ҷаҳонии асри XXI баромад мекунад. Яъне, масъалаҳои мазкур вобаста ба аҳаммиятнокӣ ва сатҳи татбиқшавии худ ҷанбаи сиёсидоштаи асри XXI эътироф гардидааст. Ҳамзамон, баррасии сиёсати инноватсионӣ аз нигоҳи илмӣ масъалаи муҳимми тамоми соҳаҳои илми муосир эътироф мешавад. Донишҳои илмӣ аллакай вобаста ба ин масъала ташаккул ёфтаанд. Дар давлатҳое, ки дар ин самт натиҷаҳои таъсирбахш ба даст овардаанд, рушди бемайлон ва низоми уствори ҷамъиятиву сиёсӣ ба назар мерасад.

Инноватсия танҳо тавассути қорӣ ё татбиқи ғояҳо ё усулҳои нави ифода намешавад. Таърифи инноватсия метавонад ҳамчун як раванде муайян карда шавад, ки фаъолиятҳои гуногунро дар самти ошкор намудани усулҳои нави илмӣ ва технологӣ дар амалӣ намудани сиёсати

соҳавии давлат ва амалӣ намудани принсипи соҳавии идоракунии давлатро дар бар гирад. Инноватсия ба таҳияи консепсияҳои воқеии инкишофи мутаносиби сиёсӣ ва ҷамъиятӣ мусоидат мекунад ва омили самаранокгардонии сиёсати давлатӣ дар баҳши илмӣ ва техникӣ мебошад [145].

Истилоҳи «сиёсати инноватсионӣ» дар натиҷаи синтези ду мафҳуми асосӣ: «сиёсат» ва «инноватсия» ба вуҷуд омадааст. Дар ин замина сиёсатро ҳамчун як навъи махсуси фаъолияти давлатӣ баррасӣ кардан лозим аст. Он ба ҳамоҳангсозӣ ва танзими равандҳои нигаронида шудааст, ки ба тамоми ҷанбаҳои ҳаёти ҷамъиятӣ таъсир мерасонад. Он маҷмуи қарорҳои қабулкардаи мақомоти давлатиро ифода намуда, ба идоракунии равандҳои иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва технологии ҷомеа мусоидат мекунад. Сиёсат ба ин маъно бо равандҳои қабули қарорҳо, ки ҳадафҳои дарозмуддат ва стратегияҳои рушди давлатро муайян мекунанд, зич алоқаманд аст. Масалан, Г.Н. Зокиров сиёсатро «... навъи махсуси фаъолияти...мақомоти идоракунӣ (давлат ва мақомоти давлатӣ)...» [46] маънидод намудааст. Сиёсатшиносони ватанӣ А.Н. Муҳаммад, М.У. Хидирзода, Х.Қ. Сафарализода моҳияти сиёсат ва яке аз хосиятҳои сиёсатро чунин баён мекунанд: «Сиёсат бо фаъолияти давлат, ки яке аз институтҳои марказии системаи сиёсӣ мебошад, алоқамандӣ дорад. Зеро давлат дар ҳалли мушкилоте, ки диққати ҷомеаро ба худ ҷалб менамоянд, хизмат мекунад» [67].

Мафҳуми сиёсат аз калимаи юнонии «πολιτική» бармеояд ва дар худ маънои фаъолияти давлатиро ифода мекунад [35].

Яке аз соҳаҳои фаъолияти давлат аз ҷониби мақомоти давлатӣ ва шахсони мансабдори онҳо, инчунин институтҳои ҷамъиятӣ амалӣ мегардад [77].

А. Лефтович дар бораи сиёсат фикрҳои гуногун дорад. Ӯ сиёсатро бо дарки васеъ ё маҳдуд баррасӣ мекунад ва дар бораи он чизе, ки «сиёсӣ» ҳисобида мешавад, андешаронӣ намудааст [148, с. 34].

Д. А. Роберт дарки васеи сиёсатро дар тамоми доираи муносибатҳои иҷтимоии инсонӣ мавҷуд медонад, дар ҳоле ки фаҳмиши маҳдуди онро бо заминаҳои мушаххас маҳдуд мекунад ва онро хосси давлат ва институтҳои он мешуморад. Сиёсатро инчунин бо қобилияти истифода аз қудрат муайян кардан мумкин аст [151, с. 5].

Категорияи дигар дар таркиби ибораи «сиёсати инноватсионӣ» мафҳуми «инноватсия» ба ҳисоб меравад. Истилоҳи «инноватсия» аз калимаи латинии «novatio» бармеояд ва маънои «навсозӣ» ё (тағйир додан) аст. Префикси «in», ки аз калимаи латинӣ «ба самт» тарҷума мешавад, агар ба маънои асли «Innovatio» – ро гирем «навсозӣ дар самти тағйирот» тарҷума мешавад [131]. Ё метавонем онро ба ибораи «ба самти навоарӣ» муодил ва баробармаъно донем.

Корҳои таҳқиқотӣ ва таҳлилҳои илмӣ донишмандон И.А. Шумпетер ва Н. Кондратев дар самти омӯзиши сиёсати инноватсионӣ ва хусусиятҳои муҳими он афзалият доранд.

Мафҳуми инноватсия бори нахуст дар таҳқиқоти Ю.А. Карпова дар ибтидои асри XVIII дар Фаронса мавриди истифода қарор гирифтааст [56, с.15].

Дар таҳқиқотҳои илмӣ бошад нахустин маротиба мафҳуми мазкур дар асри XIX пайдо шудааст. Мафҳуми мазкурро дар аввали асри XX иқтисоддони австриягӣ И.А. Шумпетер ба сифати истилоҳи илмӣ мавриди истифода қарор дод. И.А. Шумпетер дар асари худ «Назари таракқиёти иқтисодӣ» (1911) тавсиф ва шарҳи мафҳуми инноватсия, алоқаи категорияҳои «инноватсия» ва «тағйирот»-ро баррасӣ намудааст. Ва ин таҳлил заминаи идоракунии муосири инноватсияро ташкил кардааст.

И.А. Шумпетер инноватсияро воситаи бартараф кардани муқовимати муҳити беруна, ки дар чараёни фаъолияти иқтисодии давлат ногузир ба вуҷуд меояд, медонист. Бо «инноватсия» ӯ тағйироти мушаххасро дарк кард. Ё дар таҳқиқоти хеш ин мафҳумро ҳамчун

«тағйирот ба мақсади татбиқ ва истифодаи шаклҳои нави молҳо ва шаклҳои ташкилӣ...» истифода намудааст [82, с.109].

Бо таваҷҷуҳ ба аҳаммиятноки гардидани омӯзиши масъалаи сиёсати инноватсионӣ таҳлил ва баррасии ҷанбаҳои гуногуни он дар доираҳои мухталифи илмӣ бештар гардиданд. Шарҳу тавсиф ва таърифҳои гуногуни мафҳуми «инноватсия» мавҷуд мебошанд. Доираи бештари олимони татбиқи инноватсияро ба сиёсати махсуси давлат вобаста медонанд. Аммо шарҳи ягонаи усул ва меъёру принципҳои татбиқи сиёсати инноватсионӣ вучуд надорад. Омӯзишҳои илмие мавҷуданд, ки дар раванди таҳлил ва таҳқиқи масъалаи сиёсати инноватсионӣ ба дарки моҳияти пурраи инноватсия мусоидат мекунанд.

«Аз нуқтаи назари илмию методологӣ омӯзиши сиёсати инноватсионӣ дар илми иқтисодӣ бештар паҳн шудааст. Ҳар як давраи таърихӣ ва муҳити иқтисодӣ барои таҳқиқ ва инкишофи инноватсияҳо муносибат ва шароити махсуси худро дар бар мегирад. Бахусус, таҳқиқот ва дастовардҳои олими австриягӣ И.А. Шумпетер ва олими рус Н. Кондратев, ки дар баррасии динамикаи инноватсия ва таҳлили омилҳои рушд саҳм гузоштанд, хеле муҳиму аҳаммиятноки мебошанд» [81].

Ҷиҳатҳои муҳим ва умумии асарҳои И.А. Шумпетер ва Н. Кондратев дар он аст, ки бо гузашти вақт идеяҳо ва андешаҳои онҳоро ҷонибдорони соҳаҳои мухталифи илм ғаёлона истифода бурда, инкишоф додаанд. Дар асри XIX ин концепсия асосан дар соҳаи забоншиносӣ ва фарҳангшиносӣ мавриди истифода қарор гирифта, ҳолати ба ҳамдигар воридшавии унсурҳои фарҳангҳои гуногунро ифода мекард. Дар адабиёти илмӣ мафҳуми «инноватсия» аз мавқеъҳои гуногуни методологӣ ва концептуалӣ баррасӣ мешавад, ки дар натиҷа мафҳуми ягонаи умимизътирофгардидаи он вучуд надорад. Таҳқиқотчиён инноватсияро ҳамчун падидаи мураккаб ва бисёрҷанба шарҳ медиханд. Он доираи васеи тағйиротро фаро мегирад (аз дигаргуниҳои технологӣ то навоариҳои институтсионалӣ ва иҷтимоӣ).

Ин гуногунии равишҳо аз тафовути мактабҳои илмӣ, хусусиятҳои соҳавии татбиқи инноватсияҳо, инчунин таҳаввули ҳуди падида дар шароити пешрафти босуръати илмию техникӣ ва дигаргуниҳои ҷаҳонӣ вобаста аст.

Инноватсияро метавон ҳамчун раванди эҷод, таҳия ва паҳнкунии донишҳо, технологияҳо, маҳсулот ё қарорҳои нави идоракунӣ, ки аҳамияти амалӣ доранд ва ба рушди устувори ҷомеа мусоидат мекунанд, фаҳмидан мумкин аст. Бо таваҷҷуҳ ба хусусиятҳои бунёдии инноватсия, ду равиши асосии фаҳмидани ин истилоҳ вучуд дорад.

Тарафдорони равиши аввал ба хусусияти муваққатии истилоҳи «инноватсия» ишора намуда, онро ҳамчун раванд (фаъолият) муайян мекунанд. Масалан, тибқи таърифи Б.Твисс инноватсия ворид намудани идеяҳои нав ва татбиқи амалии онҳоро дар доираи сохторҳои мавҷудаи иқтисодӣ дар бар мегирад. Ин раванд на танҳо таҳқиқотҳои илмӣ, балки алоқамандии илм ва истеҳсолот, равандҳои идоракунии давлатӣ ва сиёсат, истифодаи технологияро бо мақсади баланд бардоштани самаранокӣ ва рақобатнокии онҳо дарбар мегирад [75].

Ю. Кук ва П. Майерс таъкид мекунанд, ки инноватсия раванди мукамал аз пайдоиши идея то пайдоиши моли мушаххаси дар бозор фурӯхташуда мебошад [140].

Тарафдорони равиши дуюм инноватсияро на ҳамчун раванд, балки натиҷаи бевоситаи раванд мешуморанд. В.Г. Мединский ва С.В. Илдеменов инноватсияро «Мавзуи дар заминаи баррасиҳои илмӣ ё ихтироъҳои дар низоми истеҳсолӣ ҷорӣ гардида ва аз назари сифат аз намунаи қаблаш дар тафовутбуда маънидод мекунанд» [65, с.5].

А.В. Сурин ва О.П. Молчанов қайд мекунанд: «Инноватсия натиҷаи ниҳоии фаъолияти эҷодӣ мебошад. Вай дар шакли маҳсулот ё технологияи нави такмилёфта, амалан татбиқшаванда ва қодир ба қонеъ гардонидани талаботи муайян мебошад» [74, с.5].

Гурӯҳи муайяни муҳаққиқон ба масъалаи қонуният ва дурустии ҳар ду равиш аҳаммият дода, инноватсияро ҳамчун як раванди мушаххас ва натиҷаи он медонанд.

Ин тартиб ҳам ба мақсади нишон додани бартарияти сиёсати муассир ва рушди инноватсионии давлатӣ дар кишвар ва ҳам барои баланд бардоштани натиҷаи рушди низоми иқтисодӣ амалӣ карда мешавад. Таърифи сиёсии инноватсия барои дар асоси принципҳои нави самаранокии инноватсионӣ ба роҳ мондани ислоҳоти маъмурий тақони заруриро фароҳам меорад.

Дар алоқамандӣ бо ин, маънидодкунии инноватсия дар луғатномаи сиёсии олмонӣ «Политлексикон» аҳаммияти калон дорад. Тибқи он: «Инноватсия талабот барои таҳаввулоти пайвастаи ҷомеа буда, тағйиротҳои босуръати сиёсӣ, иҷтимоӣ ва иқтисодӣ дар ҷаҳорҷӯбаи системаи амалкунандаи сиёсиро ба вуҷуд меоварад» [71].

Сиёсати инноватсионӣ имконпазирии татбиқи системаи сиёсии ҷомеа, тасвири «ояндаи шукуфон» ва пешрафти раванди идоракунии сиёсиро ба амал мебарорад.

Ҳоло дар адабиёти илмӣ таърифҳои инноватсия хеле зиёданд. Дар шакли абстрактии худ таърифи инноватсияро олими англис В.Р. Спенсер истифода намудааст. Ӯ дар таҳқиқоти хеш инноватсияро як чизи комилан нави вазъияти мушаххас мефаҳмад. Онро пас аз дарк кардан истифода бурдан мумкин аст. Сарфи назар аз абстрактии худ, ин категория се ҷузъи муҳимро дар бар мегирад:

- инноватсия як падидаи навест барои субъектҳое, ки ба он алоқаманданд;
- инноватсия падидаи навест, ки дар ҳаёти инсон амалӣ мешавад;
- инноватсия як падидаи навест, ки онро бевосита дар пешрафти ҷамъиятӣ истифода бурдан мумкин аст.

И.Т. Балабанов вобаста ба мафҳуми инноватсия дар шароити муосир таҳқиқоти арзишманд анҷом додааст. Ӯ дар бораи мафҳуми

«инноватсия» андешаронӣ намуда, чунин қайд менамояд: «Фаҳмиши «инноватсия» дар муқоиса ба фаҳмиши «технологияи ҷадид», ки дар бештари кишварҳо муҳлатҳои зиёде истифода ва мавриди қорбурд қарор мегаданд, маънои васеътар дорад. Инноватсия–ин навоариҳо дар ҳамаи соҳаҳои ҳаёти ҷамъиятӣ: соҳаҳои сиёсату институтсионалӣ, иқтисодиву истеҳсолӣ, молиявӣ, иҷтимоӣ, илмию техникӣ ва ғайра истифода мегаданд» [31].

Инноватсия ба маънои васеъ маҷмуи ҷорабиниҳост, ки самаранокии равандҳои ҷамъиятӣ – технологӣ ва ташкилӣ дар асоси такмил ё тағйир додани меъёрҳои самарабахш ба ҳадди аксар мерасонад.

Таваҷҷуҳ ба инкишоф ва рушди сиёсати давлатии инноватсионӣ низоми махсуси заруратҳои сиёсати давлатӣ мебошад, ки ҳадафашро таҳкими рушди сиёсату ҷамъиятӣ ташкил медиҳад. Дар заминаи рушди инноватсия ҳаёти ҷамъиятиву сиёсӣ ба дараҷаи баланди инкишофи пешрафтаи худ мерасад ва шароити шоистаи зиндагӣ метавонад барои аҳоли фароҳам оварда шавад.

Дар шароити Тоҷикистони муосир оид ба масъалаи мазкур як зумра муҳаққиқон таҳқиқоти илмӣ анҷом додаанд. Аммо бояд зикр кард, ки зарурати ҳатмии рушди сиёсати инноватсионӣ барои пешрафти сиёсӣ, иҷтимоиву иқтисодии Тоҷикистон, таъсири инноватсия ба рушди соҳаҳои ҳаёти ҷамъиятӣ ва махсусан ҳаёти сиёсату идоракунии сиёсӣ, барномаҳои инноватсионӣ ва стратегияи рушди Тоҷикистон, ҳолати муносири рушди инноватсионии муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ ва ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба рушди сиёсати инноватсионӣ бо дигар давлатҳо дар асарҳои илмию таҳқиқотии олимони ватанӣ ва донишмандон дар соҳаи техника ва технологияи замонавӣ мавриди пажӯҳиш қарор гирифтаанд.

Г.Н. Зокиров сиёсати инноватсиониро самте аз сиёсати соҳавии дохилии давлат маънидод намуда, «...мақсади онро ташкили самаранокии муносибатҳои ҷамъиятӣ ва раванди иштироки давлат ва

ниҳодҳои дигари сиёсӣ дар қабули қарори сиёсӣ медонад» [46, с.41]. Татбиқи сиёсати соҳавӣ, аз ҷумла сиёсати инноватсиониро ба самаранокӣ ва афзудани фаъолияти институтҳои сиёсӣ вобаста медонад.

А.Ё. Комилбек «истифодаи интернет ва технологияҳои шабакавиро дар сиёсат ва идоракунии давлатӣ бахше аз сиёсати инноватсионӣ медонад» [87, с.173]. Саволе ба миён меояд, ки оё истифодаи интернет ва воситаҳои нави технологияҳои иттилоотӣ ва коммуникатсионӣ дар сиёсат ва раванди идоракунии сиёсату давлатӣ метавонанд инноватсия дар сиёсат ва идоракунии сиёсату давлатӣ эътироф карда шаванд, ё бахше аз ҳадафҳои сиёсати инноватсионии давлат муаррифӣ гардад? Посух ба ин савол чандон мураккаб нест. Албатта, метавонад. Истифодаи интернет ва воситаҳои нави технологияҳои иттилоотӣ ва коммуникатсионӣ дар сиёсат ва раванди идоракунии сиёсату давлатӣ воқеан ҳам метавонанд ҳамчун инноватсия дар сиёсат ва идоракунии сиёсату давлатӣ эътироф шаванд. Технологияҳои ҷадид, ба мисли интернет, сомонаҳои иҷтимоӣ, шабакаҳои иттилоотӣ ва платформаҳои рақамӣ барои беҳтар кардани равандҳои сиёсӣ ва татбиқи идоракунии давлатӣ ва алоқа бо шаҳрвандон кумак мерасонанд. Ҳамгироии технологияҳои иттилоотию коммуникатсионӣ ба системаи идоракунии давлатӣ таҷдиди сифатии механизмҳои ташкилӣ ва идоракуниро муайян намуда, унсuri муҳимми табилии институтсионалӣ дар шароити модернизатсияи сиёсии рақамӣ мебошад. Чунин василаҳои технологӣ на танҳо расмиёти идоракуниро фаъол ва самаранок мекунанд, балки фазои мусоиди иттилоотиро барои муколамаи устувори ниҳодҳои давлатӣ ва ҷомеаи шаҳрвандӣ фароҳам меоранд.

Технологияҳои нав барои муҳофизат кардани маълумот ва иттилоот аз хатарҳои киберхучумҳо истифода мешаванд, ки ин низ як ҷанбаи муҳим ва назаррас дар бахши инноватсия дар сиёсати муосир мебошад. Ба ин васила, метавон гуфт, ки истифодаи интернет ва технологияҳои

муосир дар сиёсат ва идоракунии давлатӣ на танҳо ҳамчун як зарурат, балки як унсури муҳими инноватсия ва тақомули идоракунӣ эътироф карда мешавад. А.Ё. Комилбек киберсиёсатро чунин маънидод намудааст «Сиёсате мебошад, ки танзими муносибатҳо ва идоракуниро тавассути мошинҳо, интернет ва компютерҳо амалӣ мекунад» [87, с.176].

М.У. Хидирзода киберсиёсатро усули нав, босифат ва василаи таъсиррасон ба раванди идоракунӣ маънидод мекунад [124, с. 67].

Н.С. Муродова дар таҳқиқоти худ вориднамоии технологияҳои иттилоотӣ ва коммуникатсионӣ дар раванди идоракунии давлатӣ ва таъсирҳои он ба соҳаи «ҳукумати электронӣ»-ро як омили муҳим ва муассир меҳисобад. Вай таъкид мекунад: «Технологияҳои муосири иттилоотӣ на танҳо ба самаранокии ҳукумат дар сатҳи давлатӣ ва маҳаллӣ таъсир мерасонанд, балки имкон фароҳам меоваранд, ки равандҳои идоракунӣ хеле беҳтар ба роҳ монда шаванд. Таъсири ин технологияҳо ба ташаккули «ҳукумати электронӣ» гувоҳи он аст, ки истифодаи инфрасохтори иттилоотии пешрафта на танҳо боиси афзоиши шаффофият ва самаранокии идоракунии давлатӣ мегардад, балки ба таҳкими равобити байни давлат ва шаҳрвандон низ кумак мерасонад» [114, с. 59].

Ба андешаи ӯ: «Ҳукумати электронӣ» як намунаи рушди инноватсионӣ барои ташкили ҳукумати муосир аст, ки дар асоси ҳамгироии сохторҳои ҳокимияти иҷроия ва ҷомеаи маданӣ амал мекунад. «Шакл ва таҳаввулоти ин система, ки ба коркард ва истифодаи технологияҳои муосир вобаста аст, ба таври назаррас раванди идоракунии давлатӣ ва равобити байни давлат ва шаҳрвандонро тағйир медиҳад. Мақсаду ниятҳои асосии ташаккули «ҳукумати электронӣ» дар таъмини дастрасии озоди иттилоот барои шаҳрвандон, ҳамоҳангсозии фаъолиятҳо байни давлат, шаҳрвандон ва ҷомеа, инчунин таъмини шаффофият ва эҷоди симони демократӣ дар сохтори давлатӣ мебошанд.

Ҳадафи ниҳони ин модел, ба ҷуз аз беҳтар кардани самаранокии раванди идоракунӣ, бунёди эътимоди баланд байни шаҳрвандон ва мақомоти давлатӣ ва беҳбуди мутобиқати сиёсати давлат бо эҳтиёҷоти ҷомеа мебошад» [114, с. 59].

Ба ақидаи Д.Ҷ. Сафаров ва А.Ҳ. Қувватзода, инноватсия дар идоракунӣ ба навовариҳои технологӣ ва иттилоотӣ пайваст аст. Ба андешаи онҳо: «Зарурати таъсиси «ҳукумати электронӣ» ба суръати баланди рушд ва инкишофи технологияҳои иттилоотию коммуникатсионӣ вобаста аст ва роҳи нави идоракуниро ба миён мегузорад. Ин тарҳи муосири идоракунӣ бояд ҳамаи зинаҳои фаъолияти давлатӣ – аз ҳамкорихои мутақобилаи байниидоравӣ то ҳамкорихои мутақобилаи байни давлат ва шаҳрвандонро азнавсозӣ ва таҳким бахшад. Ба ҳамин тартиб, таъсиси «ҳукумати электронӣ» на танҳо барои баланд бардоштани самаранокии равандҳои идоракунӣ, балки барои пурзӯр кардани робитаҳои байни ҷомеа ва давлат ба як амали зарурӣ ва муфид табдил меёбад. Ҳадафи аслии ин модел он аст, ки барои шаҳрвандон шароити муносиб ва баробар барои дастрасӣ ба иттилоот ва хизматрасониҳои давлатӣ фароҳам оварда шавад. Ба ин тариқ, ҳукумати электронӣ як аломати муҳим барои гузариш ба давраи нави демократия ва тараққиёти иҷтимоии технологӣ мебошад» [118, с.53].

Дар баробари ин донишмандон П.У. Бобомуродов, С.С. Аскарова, М.С. Нуриддинова, М.Қ. Файзуллоев, З.С. Султонов, Ф.Т. Шодиев, Р.И. Самадов ва дигарон ба омӯзиши масъалаи сиёсати инноватсионӣ дар сатҳҳои гуногун машғул шудаанд. Ба таъкиди П.У. Бобомуродов, фаъолияти инноватсионӣ бо самтҳои гуногун ва бисёрнақша, аз ҷумла ба навовариҳои технологӣ, ташкилӣ ва иҷтимоӣ вобаста аст. Инноватсия тарҳи муосир ва муассиру зарурии рушди низоми ҷамъиятӣ, иқтисодӣ бо ҳадафҳои олии баланд бардоштани шароити зиндагии омма дар давлат мебошад. Тибқи таҳлилҳои С.С. Аскарова: «Баррасии масъалаҳои

танзими давлатии фаъолиятҳои минтақавии инноватсионӣ, дар асл, ба мушаххас кардани моҳияти мафҳумҳои асосӣ, аз ҷумла «фаъолияти инноватсионӣ» ва «танзими давлатӣ» нигаронида шудааст. Дар ин замина «фаъолияти инноватсионӣ» ба ҳамаи амалиёт ва раванде ишора мекунад, ки ба эҷод ва татбиқи технологияҳои нав, идоракунии муосир ва табдили сохторҳои иқтисодӣ равона шудааст. Ин фаъолиятҳо, ки бояд аз ҷониби тамоми сохторҳои ҷамъиятӣ дастгирӣ ва раванқ ёбанд, барои рушди устувори иқтисодӣ ва иҷтимоии кишвар аҳаммияти муҳимме доранд. Аз сӯйи дигар, «танзими давлатӣ» ҳамчун раванди фаъолгардонии мақомоти давлатӣ барои таъсис ва рушди як сохтори ягонаи идоракунии, ки мақсадаш таъмини муҳити мувофиқ барои фаъолиятҳои инноватсионӣ мебошад, маъруф аст» [96, с. 53].

Бояд гуфт ки олими ватанӣ М.С. Нуриддинова доир ба масъалаи мазкур чунин андеша иброз намудааст: «Сиёсати инноватсионӣ дар саноат тақозои онро дорад, ки муассисаҳои илмӣ-таҳқиқотии академиявӣ, соҳавӣ ва муассисаҳои таълимии олий амалияи тичоратикунонии лоиҳаҳои инноватсиониро бештар фаъол гардонанд. Дар марҳилаи аввал бо иқдоми ин муассисаҳо идеяи коркарди илмӣ пайдо мегардад, дар марҳилаи дуюм коркарди илмии лоиҳа анҷом ёфта, дар истеҳсолоти таҷрибавӣ аз озмоиш гузаронида мешавад, дар марҳилаи сеюм бо назардошти самарабахш будан технологияи таҳқиқшуда дар истеҳсолоти васеи саноатӣ татбиқ хоҳад шуд» [151].

М.Қ. Файзуллоев дар таҳқиқоти хеш чунин қайд менамояд «...яке аз шартҳои асосии фаъолияти самарабахши низомии миллии инноватсионӣ ин ҳамкорӣ, ҳолат ва муҳити навоарӣ мебошад. Ин бояд як шабакаи ягонаеро ташкил диҳад, ки ҷараёни озоди дониш, ғоя, таҷриба, иттилоот ва навовариро дар дохили низомии инноватсионии миллий ва берун аз он таъмин намояд» [94, с. 19].

Муҳаққиқи ватанӣ З.С. Султонов иброз медорад, ки «...фаъолсозии омилҳои инноватсионии технологӣ бештар аз фаъолияти хизматрасонии иттилоотии ташкилотҳои илмӣ, муассисаҳо, чорӣ намудани технологияҳои муосир, саривақт ошно шудани корхонаҳо бо сатҳи муосири рушди илми ватанӣ вобаста аст... » [121, с. 166].

Зимнан бояд иброз дошт, ки мафҳуми инноватсияро олими тоҷик Ф.Т. Шодиев чунин маънидод менамояд: «...инноватсия натиҷаи ниҳоии фаъолияти илмист, ки татбиқи он дигаргуниҳои назарраси иқтисодиро дар рушди муносибатҳои иҷтимоию иқтисодӣ дар шароити пешрафти илмӣ-техникӣ ва ташаккули иқтисоди инноватсионӣ бо дарназардошти ба даст овардани даромади иловагӣ дар бар мегирад... » [127, с. 144].

Дар ин робита Р.И. Самадов чунин андеша дорад «...дар шароити муосир пешрафти илмӣ-техникӣ боиси рушди некуаҳволии ҷомеа гардида, тағйироти технологӣ бошад, омили муайянкунандаи рақобатпазирии иқтисодиёти миллий шудааст... » [119, с. 28].

Гуфтан мумкин аст, ки инноватсия на танҳо ягон навоарӣ ё тағйирот ба хотири навоарӣ, балки он самаранокии низоми муайнро ба таври назаррас афзоиш медиҳад. Ҳамзамон, мафҳуми «инноватсия» дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти инноватсионӣ» (аз 16 апрели соли 2012, №822) ба таври зерин оварда шудааст: «Инноватсия - навоарӣ дар соҳаи техника, технология, кор, хизматрасонӣ ё идоракунӣ буда, ба истифодаи комёбиҳои илм ва технологияи пешқадаме асос ёфтааст, ки самаранокии баланди истеҳсолӣ ва ҷамъиятӣ дорад» [14].

Қайд кардан ба маврид аст, ки дар Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1 октябри соли 2016, № 392 ба тасвиб расидааст, мафҳуми «инноватсия» бо таъриф ва шарҳи амиқ муҳокима шудааст. Дар ин Стратегия инноватсия ҳамчун як раванд ва механизми асосӣ барои таҳияи қарорҳои нав ва татбиқи онҳо дар соҳаҳои иқтисод,

илм ва технология дар назар гирифта мешавад. Дар ин замина мақсади асосии инноватсия таъсис ва рушди ҷойгоҳи нави иқтисодӣ, технологӣ ва иҷтимоии кишвар буда, ба навсозии сохторҳои истехсолӣ ва густариши технологияҳои пешрафта равона шудааст. «Инноватсионӣ - яъне рушд дар асоси навовариҳо дар ҳама соҳаҳои ҳаёти иҷтимоию иқтисодии кишвар» [2] мебошад.

Аз шарҳи мафҳумҳои инноватсия маълум мегардад, ки дар тамоми соҳаҳо новобаста аз навъи фаъолият инноватсия омили муҳимми рушди устувор ба шумор меравад. Дар интиҳои шарҳ ва маънидодкунии мафҳумҳои «сиёсат» ва «инноватсия» масъалаи ҳамгироии онҳо пеш меояд. Гап сари ибораи «сиёсати инноватсионӣ» меравад. Фаҳмиши категорияи «сиёсӣ» барои тавсифи моҳияти «сиёсати инноватсионӣ» бурда мерасонад. Танҳо дар ҳолате моҳияти ибораи «сиёсати инноватсионӣ» метавонад дарк карда шавад, ки агар шарҳ ва маънидодкунии мафҳуми онро пешниҳод намоем. Мафҳуми «сиёсӣ» нисбат будан, пайваст будан ё тааллуқ доштани объект ва ё субъектеро ба сиёсат ифода мекунад. Ба таври мисол, «элитаи сиёсӣ», «ташкилоти сиёсӣ», «ҳокимияти сиёсӣ» ва ё «ҳуччати сиёсӣ» - санад ва ҳуччати махсусе аст, ки мазмун ва муҳтавоаш сиёсӣ мебошад, нисбат ба танзим ва мушаххас сохтани раванду ҳодисаҳои ҳаёти сиёсии ҷомеа қабул карда мешавад. Яъне, аз ин ҷо хулоса намудан мумкин аст, ки сиёсати инноватсионӣ ин соҳаи муайяни сиёсати давлатӣ мебошад. Дар ин маврид зарурат ба баррасӣ ва дарки ибораи «сиёсати давлатӣ» пеш меояд.

Дар адабиёти назариявии сиёсӣ як қатор равишҳо барои омӯзиши мафҳуми «сиёсати давлатӣ» дар соҳаҳои мухталиф, аз ҷумла сиёсати инноватсионӣ, мавҷуданд. Ин равишҳо имконият медиҳанд, ки таҳлили умумии сиёсати давлатиро аз мавқеъҳо ва нуқтаҳои назари гуногун баррасӣ карда, ба он баҳо дода шавад. Ҳамаи онҳо дар зери ибораи сиёсати давлатӣ маҷмуи ҷорабинихоеро муайян намуданд, ки аз ҷониби

системаи муайяни мақомоти давлатӣ онд ба инкишоф додани ҳаёти сиёсӣ дар соҳаи муайяни ҷамъиятӣ амалӣ карда мешаванд. Асоси ин равишхоро мактабҳои зерин муаррифӣ мекунанд:

1. Мактаби институтсионалӣ аз он бармеояд, ки сиёсати давлатӣ натиҷаи фаъолияти муассисаҳои расмӣ давлатӣ мебошад ва дар доираи онҳо расму қоидаҳои стандартӣ маъмурӣ татбиқ мешаванд. Дар ин замина меъёрҳои ҳуқуқӣ, сохторҳои ташкилӣ ва тартиби муқарраршудаи қабули қарорҳо нақши асосиро мебозанд;

2. Равиши алтернативӣ аз ҷониби концепсияи раванди сиёсӣ пешниҳод карда мешавад ва тибқи он сиёсати давлатӣ дар натиҷаи фаъолияти пайваста ва мақсадноки сиёсӣ, ки ба мушкилоти иҷтимоӣ ва ҳалли зиддиятҳои иҷтимоӣ нигаронида шудааст, ташаккул меёбад. Ин раванд марҳилаҳои муайянро дар бар мегирад - аз муайян кардани мушкилот ва таҳияи алтернативаҳо то қабули қарорҳо ва арзёбии самаранокии онҳо;

3. Назарияи элитарӣ сиёсат ва қарорҳои давлатиро дар асоси манфиатҳо ва хоҳишҳои гурӯҳи маҳдуд ва таъсиргузори элита, ки аз сиёсатмадорон, раҳбарони маъмурӣ ва дигар шахсони дорои қудрати иқтисодӣ ва сиёсӣ иборат мебошанд, шаклгирифта маънидод мекунад;

5. Назарияи ратсионализм сиёсати давлатиро натиҷаи фаъолияти медонад, ки ба мақсадҳои самараноки иҷтимоӣ дар асоси технологияи таҳияшудаи идоранамоӣ нигаронида шудааст;

6. Назарияи инкрементализм¹. Назарияи инкрементализм сиёсати давлатиро раванди муттасил ва зина ба зина маънидод мекунад. Дар доираи он такмил ва мутобиқати механизму самтҳои мавҷуда тавассути тағйироти пайгирона сурат мегирад. Ин раванд ба намуди сиёсати

¹Дар сиёсати давлатӣ инкрементализм як усули тағйиротворидкунӣ аст, ки дар он бисёр тағйироти хурди сиёсат бо мурури замон бо ҳадафи эҷоди тағйироти васеътар ворид карда мешаванд. Сиёсатшинос Чарлз Э. Линдблом ин сиёсати назариявии оқилонро дар солҳои 1950 ҳамчун роҳи ба ҳадафҳо нигаронидашудаи оқилона истифода намуд.

давлатӣ, ки барои таҳкими воқеият ва ташкили қарорҳо дар як муддати дароз кумак мерасонад, назар меафканад;

7. Назарияи рақобат дар назарияи мазкур, сиёсат ҳамчун натиҷаи муборизаи байни гурӯҳҳои пурқудрат, ки ҳар як барои ноил шудан ба манфиатҳо ва ҳадафҳои хеш талош мекунад, муайян карда мешавад. Ин рақобат на танҳо ба амалҳо ва қарорҳои сиёсӣ таъсир мерасонад, балки шакл ва сохтори ҳукумат ва ҷомеаро низ таҳриф мекунад. Дар он манфиатҳо ва назарҳои мухталиф бо якдигар ба як марҳилаи мувофиқ мувофиқат мекунанд;

8. Назарияи системаҳои кушода сиёсати давлатиро дар асоси ҷавоби системаи сиёсӣ ба талабот ва манфиатҳои низомҳои дахлдор ва омилҳои муҳити иҷтимоӣ муайян мекунад» [63].

Дар ин асос метавон хулоса намуд, ки сиёсати давлатии инноватсионӣ яке аз бахшҳои муҳимми сиёсати давлатӣ ба ҳисоб меравад. Дар доираи равишҳои назариявӣ ва методологияи сиёсати давлатӣ ва идоракунии мавҷудияти моделҳои гуногуни идоракунии инноватсионие, ки дар сатҳҳои гуногуни институтсионалӣ амалӣ карда мешаванд, таъкид шудааст. Ин моделҳо ба таъмини татбиқи самараноки самтҳои стратегияи сиёсати иҷтимоию иқтисодӣ дар шароити равандҳои муосири дигаргунсозӣ нигаронида шудаанд. Метавон гуфт, ки сиёсати инноватсионӣ самти махсуси фаъолияти давлатро дар баҳши ба эътибор гирифтани навовариҳои иҷтимоӣ, иқтисодӣ, илмӣ-технологӣ аз баҳри самаранок гардонидани дараҷаи татбиқи тамоми муносибатҳои ҷамъиятӣ дар назар дорад. Аммо, бо ин таъриф ва ишораи моҳияти сиёсати инноватсионӣ қаноат набояд кард. Ин масъаларо аз диди назариявӣ ва концептуалӣ баррасӣ намудан аз аҳаммият холи нест. Сиёсати инноватсионӣ шакли институтсионалии фаъолияти давлатӣ мебошад, ки аз ҷониби мақомоти салоҳиятдор ба мақсади татбиқи мунтазами навовариҳои илмию техникаӣ ва иҷтимоию сиёсӣ амалӣ карда мешавад. Ин ифодаи субъективии давлат дар доираи татбиқи равандҳои

сиёсию маъмурӣ мебошад, ки ба таъмини рушди устувори иҷтимоӣ ва навсозии соҳаҳои асосии ҳаёт нигаронида шудааст. Омӯзиш ва таҳлили мо дар бораи инноватсия ва раванди тағйирот, ки бо қолабҳои навоарӣ пайванде доранд, ин ҷанбаҳо дар бар мегирад.

Д.И. Кокурин қайд менамояд: «Агар моҳияти иқтисодии инноватсия аз татбиқи усулҳои нави тиҷоратӣ иборат бошад, моҳияти сиёсӣ дар амалияи мушаххаси идоракунии (технология, сохтор, хизматрасонҳои давлативу сиёсӣ, дар системаи мақомоти ҳокимияти давлатӣ) ва тақсимои системавии он аз фаъолияти мақомоти давлатӣ бармеояд» [60, с.5].

Хусусияти марҳилаи ташаккули замони муосир дар он аст, ки маҳз машғул шудан ба фаъолияти инноватсионӣ ва мустаҳкам намудани асосҳои инноватсионии сиёсати давлатӣ ба як зарурати давлатӣ вобаста ба рушди равандҳои ҷаҳонишавӣ табдил меёбад. Самаранокии сиёсат ва фаъолияти инноватсионии давлат мақоми давлатро дар тақсимои ҷаҳонии бозори меҳнат афзалият мебахшад. Аксаран давлатҳо таваҷҷуҳ ба рушди инноватсиониро шартӣ муҳимми таъмини рушди устувор ва таҳкими сиёсат ва таъсиррасонии иқтисодӣ мешуморанд.

Муҳаққиқон С.А. Агарков, Е.С. Кузнецова ва М.О. Грязнова бар он назаранд, ки: «Сиёсати давлатии инноватсионӣ ҷузъи таркибии сиёсати иҷтимоию иқтисодии давлат мебошад, ки самти фаъолияти сиёсии соҳавии давлатро дар заминаҳои амалӣ намудани ҷорабиниҳо ҷиҳати татбиқи навоариҳо ифода намуда, ҳадафҳо, самтҳо, шаклҳои фаъолияти мақомоти ҳокимияти давлатиро дар соҳаи илм, техника ва татбиқи дастовардҳои илму техника муайян менамояд» [29, с.101].

Сиёсати давлатӣ бояд ба принципҳои асосӣ ва қоидаҳои муҳимми сиёсиву ҷамъиятӣ ва ҳуқуқӣ асос ёфта, ба меъёрҳои мавҷуда мувофиқат кунад. Сиёсат ба масъалаҳои инкишоф ва рушди дигар соҳаҳои ҳаёти ҷамъиятӣ алоқамандии бевосита дорад. Сиёсати давлатии инноватсионӣ

дар заминаи ҳадафҳо ва стратегияҳои рушди уствори давлат шакл мегирад.

Ҳангоми таҳлили масъалаи сиёсати инноватсионӣ бояд ба мафҳуми «сиёсати давлатии инноватсионӣ» (самти махсуси сиёсати давлатӣ, ки дар асоси принсипи соҳавии идоракунии давлатӣ ба роҳ монда мешавад) таваҷҷуҳ кунем. Сиёсати давлатии инноватсионӣ – низоми махсуси ҳадафҳо, тадбир ва масъулиятҳои сиёсие мебошад, ки баҳри ба нуктаи рушди устувор расонидани давлат ва ҷомеаи миллий ба воситаи ба эътибор гирифтани пешрафти илмиву техникӣ хизмат менамояд. Сиёсати муосири инноватсионии давлат бештар ба таҳкими иқтисодии институтсионалӣ дар соҳаи таҳқиқоти илмӣ ва рушди технологӣ, ҳавасмандгардонии дигаргуниҳои инноватсионӣ, инчунин навосии механизмҳои идоракунии сиёсӣ ва танзими равандҳои асосии низоми сиёсӣ нигаронида шудааст.

Дар омӯзиши масъалаи мазкур мавқеи хоссаро И.А. Иванов ишғол намудааст. Ба андешаи ӯ: «Сиёсати давлатии инноватсионӣ, бо таваҷҷуҳ ба татбиқи он дар соҳаҳои гуногуни сиёсати давлатӣ, бояд ҳамчун як системаи бисёрҷониба ва мураккаб таҳлил ва омӯхта шавад. Ин системаи мураккаб дорои сохтори дохилӣ, ки унсурҳои он ба ҳамдигар ва муҳити атрофи худ вобастагӣ доранд, иборат аст. Ба ибораи дигар, сиёсати инноватсионӣ на танҳо як системаест, балки як раванди динамикӣ ва кушодае мебошад, ки ба ҳамкории мунтазами байни мақомоти давлатӣ ва сохторҳои ҷамъиятӣ асос ёфтааст. Дар ин замина, баррасии сиёсати инноватсионӣ бояд ба муҳити мушаххаси дохилӣ, ки дар он самтҳои стратегӣ ва амалии ин ҳамкориҳо тағйир меёбад, нигаронида шавад. Муҳити таҳаввул ва ҳамкории байни давлат ва ҷомеа ба татбиқи муваффақи сиёсати инноватсионӣ кумак мекунад ва рушду инкишофи соҳаҳои гуногунро таъмин менамояд» [48, с. 34].

Ба андешаи Б. Смирнов, сиёсати давлатии инноватсионӣ шакли махсуси фаъолияти давлат мебошад, ки ба татбиқи инноватсия ва рушди ҷомеа ба маънои васеъ, аз ҷумла сохторҳои иҷтимоӣ иқтисодӣ ва институтсионалии он нигаронида шудааст. Ин фаъолият ба фароҳам овардани шароит барои навсозии соҳаҳои асосии ҷомеа ва фаъол гардонидани равандҳои пешрафти инноватсионӣ нигаронида шудааст. Фаъолияти мазкур аз таҳкими меъёрҳои сиёсату ҳуқуқӣ ва татбиқи амалии афзалиятҳо ва принципҳои бунёдии сиёсат ва идораи давлатӣ дар соҳаи инноватсия иборат аст. Дар маркази концепсияи муҳаққиқ масъалаи муайян намудани мақсадҳо ва ҳадафҳои миллӣ ва давлатӣ меистад [73, с. 53].

М. Козбаненко доир ба масъалаи мазкур чунин қайд менамояд, ки: «Сиёсати давлатии инноватсионӣ, инчунин сиёсати илмӣ техника ҳамаҷун қисмҳои таркибии сиёсати иҷтимоӣ иқтисодии давлат баррасӣ шудаанд. Дар адабиёти идоракунии давлатӣ категорияи сиёсати давлатӣ фаъолияти мақсадноки мақомоти давлатӣ оид ба ҳалли мушкилоти ҷамъиятӣ, ноил шудан ва татбиқи ҳадафҳои умумӣ оид ба рушди ҷомеа ё соҳаҳои алоҳидаи он муайян карда мешавад» [63].

Муҳаққиқон Б.Н. Кузик, В.И. Кушлин ва Ю.В. Яковец иброз менамоянд, ки: «Сиёсати давлатии инноватсионӣ қисми таркибии сиёсати иҷтимоӣ иқтисодӣ буда, муносибати давлатро ба инноватсия ифода мекунад: ҳадафҳо, самтҳо, шаклҳои фаъолияти мақомоти давлатиро дар соҳаи илм, техника ва татбиқи дастовардҳои илму техника мушаххас месозад» [64].

Муаллифони дигар ба монанди А.М. Мухамедяров чунин таърифи сиёсати инноватсиониро пешниҳод кардаанд: «Сиёсати давлатии инноватсионӣ маҷмуи тадбирҳост, ки ба баланд бардоштани фаъолияти инноватсионӣ, баланд бардоштани самаранокии он ва васеъ истифода бурдани натиҷаҳо ба мақсади рушди босуръати иҷтимоӣ иқтисодии

кишвар ва пурратар қонё гардонидани талаботи иҷтимоӣ нигаронида шудаанд» [68, с. 127].

Мафҳуми мазкур дар Стратегияи инноватсионии Федератсияи Россия, ки аз 8 декабри соли 2011, №2227 қабул шудааст, ба таври зерин маънидод мешавад: «Сиёсати давлатии инноватсионӣ яке аз самтҳои сиёсати иҷтимоию иқтисодии давлат мебошад, ки ба татбиқи маҷмуи тадбирҳои ташкилӣ, иқтисодӣ ва ҳуқуқӣ чӣхати ҳавасмандгардонии рушди инноватсионӣ нигаронида шудааст» [7].

Ҳамин тариқ, сиёсати инноватсионӣ қисми таркибии сиёсати иҷтимоию иқтисодӣ буда, сиёсати илмию техниро дар бар мегирад. «Татбиқи маҷмуи мутаносиби тадбирҳо дар доираи ин сиёсат, муайян намудани масъалаи асосии танзими давлатии рушди инноватсионӣ вобаста ба вазифаҳои иҷтимоию иқтисодии дар назди кишвар истода шартҳои асосии самаранокии он мебошад» [51].

Сиёсати давлатии инноватсионӣ метавонад ба чор марҳилаи асосӣ тақсим карда шавад:

- таҳияи консепсияҳои илмӣ ва асоснок барои рушди фаъолияти инноватсионӣ;
- таҳлили вазъи иқтисодии инноватсионӣ;
- мушаххасгардонии самти фаъолияти давлат барои рушди инноватсия;
- баланд бардоштани фаъолияти инноватсионии субъектҳои сиёсати инноватсионӣ тавассути чораҳои амалӣ баҳри расидан ба ҳадафҳои рушди устувор.

Мутобиқи равиши илмӣ пешниҳодкардаи А.М. Мухамедяров, сиёсати инноватсионии давлатӣ ду ҷузъи ба ҳам алоқаманд, вале аз ҷиҳати функционалӣ фарқкунанда - стратегӣ ва тактиро дар бар мегирад. Сатҳи стратегии ин сиёсат ба пешгӯии ҳамаҷониба ва таҳияи дастурҳои дарозмуддати барномавӣ дар асоси афзалиятҳои рушди устувори иҷтимоию иқтисодии давлат асос ёфта, ҷанбаи тактикӣ ба

татбиқи вазифаҳои ҷорӣ дар доираи тарҳи концептуалии мураттабшудаи пешрафти инноватсионӣ нигаронида шудааст.

«Интихоби стратегияи сиёсати инноватсионӣ муайян намудани самтҳои асосии танзими давлатии фаъолияти инноватсионӣ ва қабули усулҳои инкишоф ва истифодаи неруи илмӣ, муқаррар намудани мақсадҳои асосии рушди инноватсиониро мувофиқи мақсадҳои иҷтимоию иқтисодӣ дар бар мегирад» [68].

Дар ин маврид Х.В. Хачатурян чунин ибрази андеша намудааст: «...тамоюли номуайяни ва гуногунрангии сиёсати инноватсиониро як падидаи мусбат ва созанда арзёбӣ мекунад, ки он боиси ташаккули махсусиятҳои нав, муассиртар ва дорои имконоти бештари танзимкунандаи системаи идоракунии давлатӣ мегардад» [79, с.11].

Ба ҳамин монанд, дар қонунгузории миллӣ, аз ҷумла дар моддаи 1 – уми Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти инноватсионӣ» таърифи «сиёсати давлатии инноватсионӣ» чунин шарҳ дода шудааст: «фаъолияти мақомоти давлатӣ ба рушд, танзими давлатии фаъолияти инноватсионӣ, таҳияи механизм ва татбиқи он равона карда шудааст» [14].

Дар маҷмӯъ, гуфтан мумкин аст, ки дар доираи амалишавии сиёсати давлатии инноватсионӣ ба ташаккули расмиёти муассири қабули қарорҳои идоракунӣ, ҷорӣ намудани низомҳои рақамии татбиқи сиёсати давлатӣ, рушди устувори муносибатҳои иқтисодӣ ва истеҳсолӣ, инчунин ҳамгироии ҳамаҷонибаи ҷузъҳои сиёсӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоӣ ба мақсади баланд бардоштани мутобикшавии низоми иҷтимоӣ ба тағйироти инноватсионӣ таваҷҷуҳи махсус дода мешавад.

Сиёсати инноватсионӣ механизми пайвандкунандаи сиёсат ва иқтисод, истеҳсолот ва низоми муносибатҳои рушди иҷтимоӣ мебошад. Он ба ташхиснамоии ҳадафҳои рушди сиёсӣ-идоракунӣ (ҳукумати электронӣ), сиёсӣ (қабули қарор), сиёсӣ-ҳарбӣ (инноватсия баҳри тақвияти заминаҳои ҳарбию қудратии давлат ба хоҳири таъмини амният

ва устувории миллӣ), сиёсӣ-иттилоотӣ (баҳри идораи фазои иттилоотиву идеологӣ аз таҳрибкориҳои иттилоотӣ ва фарҳангию тамаддунӣ бо истифода технологияи иттилоотиву коммуникатсионӣ) ва сиёсӣ-иқтисодӣ (баҳри таъмини истиқлоли иқтисоди миллӣ) ва сиёсӣ-иҷтимоӣ равона карда мешавад.

Саволе ба миён меояд, ки чи гуна атрофи сиёсати инноватсионии давлат, ки шакли махсусгардонидашудаи фаъолияти давлат дар асри ҷадид ва пешрафти илмиву техникӣ аст, андеша рондан қобили қабул аст. Дар аксар маврид сиёсати инноватсиониро ба рушди иқтисодӣ ва танзими низоми муносибатҳои истеҳсолӣ рабт медиҳанд. Ба ҳамин нуқтаи назар агар така кунем, либерализми классикӣ дар танзими муносибатҳои иқтисодӣ иштироки давлатро маҳдуд мекунад. Пас, хулосаи мантиқӣ ин аст, ки сиёсати инноватсионии давлат ба низоми муносибатҳои сиёсӣ, раванду ҳодисаҳо ва танзими самаранокии онҳо бо истифода аз дастовардҳои илмиву техникӣ рабт дорад. Аз дигар тараф, неолиберализм ҳузури давлатро дар танзими муносибатҳои иқтисодӣ ва раванду ҳодисаҳои низоми муносибатҳои истеҳсолӣ муҳим арзёбӣ мекунад, чун инкори давлат дар танзими ҳаёти иқтисодӣ бухронҳои бесобиқа ва пай дар пайро ба миён меоварад. Бо ин далел, сиёсати инноватсионии давлат дар баробари сирф ба ҳаёти сиёсӣ рабт доштаниш, ба рушди иқтисодӣ ва иҷтимоии давлат низ нигаронида шудааст.

Аксаран дар доираҳои илмӣ дар бораи сиёсати давлатии инноватсионӣ танҳо вобаста ба омилҳои иқтисодӣ андешаронӣ мекунанд, ки ин чандон ба мақсади таҳқиқот мувофиқ нест. Яке аз омилҳое, ки дар баррасии сиёсати инноватсионӣ нақши бевосита дорад, омили сиёсӣ мебошад. Ба эътибор гирифтани чунин омил дар баррасии сиёсати инноватсионӣ имкониятро барои муайян намудани зарурати инноватсия дар инкишофи давлат, ҷомеа ва рушди муносибатҳои гуногун, тақвияти зарфиятҳо ва асосҳои ҳокимияти сиёсӣ, махсусан

асосҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ, ҳарбию қудратӣ, маъмурӣ ва фарҳангиву иттилоотӣ, техникиву прогрессивӣ фароҳам меоварад.

Ба эътибор гирифтани омили сиёсӣ вобаста ба шакл гирифтани ҳолатҳои зерин метавонад аҳаммиятнок гардад:

1. «Ин демократикунонии умумии системаҳои сиёсии умумичаҳонӣ, гузаштан аз шаклҳои марказонидашудаи ҳукумат ба шаклҳои ғайримарказонидашуда мебошад;

2. Тақвияти самаранокӣ идоракунии равандҳои сиёсӣ ба воситаи гузаштан ба принципҳои саривақтӣ ва афзоиши самаранокӣ;

3. Қарор гирифтани нақши давлат дар ҷалби инноватсия ва дараҷаи таваҷҷуҳи он ба навсозии сохтори техникӣ ва иттилоотии раванди идоракунии давлатӣ ва амалӣ намудани сиёсати давлатӣ;

4. Баланд бардоштани имкониятҳои рақобатпазирии давлат дар арсаи ҷаҳонӣ, ки имрӯз ба як самти афзалиятноки сиёсати хориҷӣ табдил ёфтааст, тавассути татбиқи муваффақонаи сиёсати инноватсионӣ амалӣ мегардад» [111, с. 118].

Тавре қаблан ишора кардем, сиёсати инноватсионӣ махсусияти умумӣ дошта, ҳамаи соҳаҳо ва ҳолати рушди соҳаҳои ҳаёти ҷамъиятиро фаро мегирад. Инноватсия дар сиёсат метавонад дар соҳаҳои гуногуни сиёсати давлатӣ, аз ҷумла: иҷтимоӣ, иқтисодӣ, маориф ва илм, тандурустӣ, фарҳанг ва технология амалӣ гардад. Сиёсати инноватсионӣ дар шароити муосири рушди давлат ҳамчун самти мақсадноки татбиқи сиёсати давлатӣ муаррифӣ мегардад.

Доир ба масъалаи мазкур В.М. Кононов чунин андеша дорад, ки: «Намунаҳои инноватсияи сиёсӣ демократикунонии низоми сиёсӣ, либерализатсияи қонунгузорию интиҳоботӣ, додани ваколатҳо ба сатҳи поёнӣ дар сиёсати минтақавӣ, кам кардани бори андоз ба соҳибкорӣ дар сиёсати иқтисодӣ, афзоиши маблағгузорию соҳаи нақлиёт дар сиёсати нақлиёт ва ғайра мебошанд» [111, с. 118].

Дар заминаи таҳлили равандҳои модернизатсия дар системаи идоракунии давлатӣ ду истилоҳи ба ҳам алоқаманд, вале аз ҷиҳати концептуалӣ мустақилро, ки хусусияти динамикаи инноватсиониро дар соҳаи сиёсати давлатӣ ошкор мекунанд, фарқ кардан бамаврид аст: аз як тараф, суҳан дар бораи мафҳуми «сиёсати инноватсионӣ», ки фаъолияти институтсионалии давлатро дар соҳаи навоарӣ инъикос менамояд, аз ҷониби дигар, «инноватсияи сиёсӣ», ки маҷмуи қарорҳо, шаклҳо, механизмҳо ва амалияҳои инноватсиониро ифода мекунанд, ки дар раванди тағйир додани системаҳо, институтҳои сиёсӣ ва маъмурӣ истифода мешаванд. Тавсифи ибораҳои болозикр ва мушаххас сохтани маъниҳои тафовутдошта байни онҳо кори осон нест. Аҳамияти муҳимро дида баромадани алоқамандии онҳо дар низоми амалии муносибатҳои сиёсӣ ташкил медиҳад. Фаҳми «сиёсати инноватсионӣ» дар заминаи пайдоиши талабот ба навоарӣ баҳри рушди сиёсӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии давлат аҳамиятнок мегардад. Дарёфти шаклҳо, моделҳо ва воситаҳои маъмурии татбиқи сиёсати инноватсионӣ, чораҳои ташкилӣ ва идоракунӣ, коркарди технологияҳои ҷадиди татбиқи сиёсат дар баҳши инноватсия вазифаҳои муҳимми давлат ба ҳисоб меравад. Усулҳои ноил шудан ба афзалиятҳои миллӣ бояд таҳия карда шаванд ва соҳаи фаъолияти инноватсионӣ, ки тамоми соҳаҳоро фаро мегирад (сиёсати инноватсионӣ, инноватсия дар сиёсат, инноватсияи сиёсӣ) имрӯз нуқтаи ибтидоии пайвастании манфиатҳои иқтисодию сиёсии давлат мебошад.

Инноватсияи сиёсӣ як раванди васеъ ва бисёрҷанбаи ба роҳ мондани ғояҳо, технологияҳо, усулҳо ва амалияҳои нав дар соҳаи сиёсӣ ва татбиқи сиёсат ва идоракунии давлатӣ мебошад. Инноватсияи сиёсӣ бояд ҳамчун дигаргуниҳои сифатӣ дар механизмҳои татбиқи сиёсати давлатӣ баррасӣ шаванд, ки ба баланд бардоштани самаранокӣ ва қобилияти мутобиқшавӣ дар шароити тағйирёбандаи муҳити сиёсӣ, иҷтимоӣ-

иқтисодӣ ва технологӣ нигаронида шудаанд. Дар замони муосир онҳо на танҳо аз зарурати такмили институтҳои идоракунии давлатӣ, балки бо мушкилоти асри рақамӣ, вобастагии глобалӣ ва интизориҳои афзояндаи ҷомеаи шаҳрвандӣ ба миён меоянд. Инноватсияи сиёсӣ ҷорӣ намудани таҷрибаҳои нави идоракунӣ, технологияҳои рақамӣ, шаклҳои муколамаи байни давлат ва ҷомеа, инчунин тағйир додани расмиёти қабули қарорҳои сиёсиро дар бар мегиранд. Аҳаммияти онҳо дар таъмини суботи институтсионалӣ, муташаккилгардонии равандҳои танзими сиёсӣ ва ташаккули тарҳи самарабахши ҳамкории ҳукумат ва ҷомеа, ки қодир ба идораи тағйиротҳои замон ва мусоидат ба татбиқи афзалиятҳои стратегияи давлат мебошад, ба назар мерасад. Инноватсияи сиёсӣ на танҳо ба қарорҳои мушаххаси сиёсӣ, балки ба дигаргуниҳо дар усулҳои идоракунӣ, ташкили ҳокимият, ҳамкории байни давлат ва шаҳрвандон, инчунин ба усулҳои иштироки демократӣ рабт дошта метавонад.

Моҳияти инноватсияи сиёсӣ аз он иборат аст, ки ба таҳаввули равандҳои сиёсӣ мусоидат карда, ба ҳалли мушкилоти мураккабе, ки бо усулу равишҳои анъанавӣ ҳал карда намешаванд, ёрӣ мерасонад. Ин метавонад бо зарурати такмил додани идоракунии давлатӣ, ҳалли масъалаҳои сиёсӣ, рафъи беадолатии иҷтимоӣ ё таъмини амният ва субот дар ҷаҳони зудтағйирёбанда асос ёбад. Мисоли инноватсияи сиёсӣ тағйирот дар системаҳои интиҳоботӣ мебошад. Баъзе кишварҳо шаклҳои нави интиҳоботро ҷорӣ мекунанд, аз қабилҳои овоздиҳии электронӣ, ки ба иштироки шаҳрвандон дар раванди сиёсӣ мусоидат мекунад ва ба афзоиши эътимод ба интиҳобот оварда мерасонад. Платформаҳои электронӣ, ки усулҳои нави иштироки шаҳрвандон дар ҳаёти сиёсӣ, ба мисли раванди иштироки шаҳрвандон дар интиҳобот ва овоздиҳии онҳоро таъмин мекунад, шароит фароҳам меоварад, ки ҳолати бемайлӣ ва бепарвоии одамон ва махсусан шаҳрвандон дар равандҳои сиёсӣ аз байн равад ва онҳо бевосита тасмимгиранда ва иштироккунандаи қариб

хамаи равандҳои сиёсӣ бошанд. Дар баробари ин ин чунин платформаҳои электронӣ шароити муҳимми баҳсу баррасии масъалаҳои сиёсӣ дар давлатиро фароҳам меоранд, ҳамчунин барои нишон додани ташаббуси шаҳрвандӣ дар қабули қарорҳои сиёсӣ кумак меkunанд.

Мисоли дигар метавонад истифодаи технологияҳо барои баланд бардоштани шаффофият ва ҳисоботдихӣ дар ҳукумат бошад. Инноватсияи сиёсӣ се сатҳи баҳамтаъсиррасонӣ ва пайваستшавиро, ки моҳиятан формулаҳои татбиқи ҳукумати электронӣ мебошанд, ба амал меоварад. Аввал, давлат бо давлат. Яъне, давлат бо истифода аз инноватсияи сиёсӣ раванди идоракунии давлатӣ ва татбиқи институтсионалии ҳокимияти давлатиро ба таври зуд ва самаранок ба роҳ мемонад. Алоқаи байниҳамдигарии шохаҳои ҳокимияти давлатӣ ва институтҳои дигари давлатӣ самаранок ба амал бароварда мешавад. Ҳукумати марказӣ бо сохторҳои минтақавӣ ва маҳаллии худ пайвасти ногусастаниро ба роҳ мемонад. Алоқаи фосилавӣ ва «давлат дар шабака» ба амал меояд. Дуюм, баҳампайвастагии давлат бо шаҳрвандон ба механизмҳои ҷадид ба роҳ монда мешаванд. Робитаи фосилавии ҳарчи бештар хубтари шаҳрвандон бо давлат ба амал бароварда мешавад. Давлат тамоми фаъолият ва мазмуни қарорҳои худро ба шаҳрвандон дар шакли фосилавӣ ва «онлайн» амалӣ мегардонад. Татбиқи формулаи «давлат 24 соат дар шабака» имкон медиҳад, ки шаҳрвандон демократияи бевоситаро эҳсос кунанд ва худашонро сарчашмаи ҳокимият дарк намоянд. Сеюм, давлат бо соҳибкорон низоми электронии ҳисоббаробаркунӣ ва супоридани андозҳои тижоратӣ, барасимётдарории электронии фаъолияти соҳибкорӣ ва гирифтани кафолатҳои давлатӣ оид ба асосноккунии расмӣ фаъолияти соҳибкориро амалӣ менамояд. Ҳамгироии платформаҳои рақамӣ ба идоракунии давлатӣ унсури асосии инноватсияи сиёсат мебошад, ки ба бештар шудани сифати хизматрасониҳои давлатӣ ба шаҳрвандон мусоидат мекунад. Ин платформаҳо ҳамкории бештар муассир байни

сохторҳои гуногуни ҳукуматӣ, баланд бардоштани дастрасии хизматрасониҳои маъмурӣ ва мутобиқсозии онҳоро ба талаботи имрӯзаи ҷомеа таъмин намуда, дар навбати худ ба беҳтаргардонии равандҳои идоракунӣ ва баланд бардоштани шаффофияти дастгоҳи давлатӣ мусоидат мекунанд.

Инноватсияи сиёсӣ на танҳо ҷорӣ намудани технология ва механизмҳои нав, балки дигаргунсозии куллии институтҳои сиёсӣ, аз ҷумла навсозии низоми ҳокимияти давлатиро низ фаро мегирад. Ин ислоҳоти тамоми шохаҳои ҳокимият – ҳокимияти қонунгузор, иҷроия ва судиро дар бар мегирад, ки ба беҳтар намудани фаъолияти онҳо, баланд бардоштани самаранокии ҳамкориҳои байни онҳо ва беҳтар намудани раванди сиёсӣ нигаронида шудааст. Ба таври мисол, дар баъзе давлатҳо инноватсияи сиёсӣ ба мақсади баланд бардоштани шаффофият дар фаъолияти қонунҷодкунӣ ва амали вакилон дар мақомоти қонунбарории ҳокимияти давлатӣ, ба монанди иштироки онлайнӣ вакилон дар баҳсҳои парлумонӣ, овоздиҳиҳои электронӣ истифодаи васеъ пайдо мекунанд. Ин ба намояндагони халқӣ имкон медиҳад, ки вазифаҳои худро бештар дарк намоянд. Ҳамзамон ин гуна иқдом, масъулияти онҳоро дар назди интиҳобкунандагон баланд мебардорад.

Инноватсияи сиёсӣ метавонад бо тағйироти кулӣ дар низоми сиёсӣ алоқаманд бошад. Аллакай шаклҳои анъанавии идоракунӣ дигар ба талаботи шаҳрвандон ҷавоб дода наметавонанд, намунаҳои шаклҳои нави демократия, ба монанди навъи машваратӣ ва демократияи бевосита, ки шаҳрвандон дар қабули қарорҳои сиёсӣ фаъолона иштирок карда метавонанд, ба вучуд меоянд. Дар чунин мавридҳо инноватсияи сиёсӣ аз нав дида баромадани нақши ҳизбҳои сиёсӣ, тағйир додани шакли парламентаризм, ҷорӣ намудани шуроҳои халқӣ ва дигар институтҳоро ба мақсади таъмин намудани ҷалби бештари шаҳрвандон ба равандҳои сиёсӣ, аз ҷумла, идоракунии сиёсӣ дар бар гирифта метавонанд. Инноватсияи сиёсӣ маҷмуи дигаргуниҳост, ки ҳам тағйирот

дар фаъолияти сиёсӣ ва ҳам ҷорӣ намудани қарорҳои нави технологӣ, инчунин татбиқи амалҳои мақсадноки сиёсиро, ки ба тақмили сохтори иҷтимоӣ ва тартиботи ҷамъиятӣ нигаронида шудаанд, дар бар мегирад. Ин нави инноватсия ҳамчун механизми мутобиқсозии системаҳои сиёсӣ дар равандҳои иҷтимоӣ ва технологӣ ҷиҳати таъмини фаъолияти муассиртари муассисаҳо ва беҳтар кардани сифати зиндагии шаҳрвандон хидмат мекунад. Дар ниҳояти қор, онҳо барои эҷоди низомҳои бештар мутобиқ, фарогир ва муассири сиёсӣ, ки қодиранд ба ҷолишҳои замон ва ниёзҳои шаҳрвандон воқуниш нишон диҳанд, хидмат мекунанд.

Метавон хулоса намуд, ки сиёсати инноватсионӣ як низоми муайяност, ки муносибатҳои иҷтимоӣ ва иқтисодии байни субъектҳои давлатӣ ва ғайридавлатиро дар соҳаи илмӣ-техникӣ танзим мекунад. Сиёсати давлатии инноватсионӣ дар соҳаҳои гуногуни ҳаёти ҷамъиятӣ бо таваҷҷуҳи манфиатҳои субъектҳои равандҳои инноватсионӣ амалӣ карда мешавад ва ҳадафи асосии он ҳавасмандгардонии фаъолияти инноватсионӣ мебошад. Бахши муҳими ин сиёсат ҷузъи сиёсии он, инчунин ҳамгироии стратегияи миллии рушди инноватсионӣ ба низоми идоракунии хатарҳо ва таҳдидҳо ба амнияти миллий мебошад, ки аҳаммияти онро барои таъмини устуворӣ ва суботи давлат дар шароити таҳаввулоти ҷаҳонӣ таъкид мекунад. Ҳокимияти давлатӣ дар татбиқи сиёсати инноватсионӣ нақши асосиро мебозад ва дорои ҳуқуқи монополии шакл додан ва татбиқ кардани стратегияи миллии рушди инноватсионӣ мебошад. Давлат дар ин раванд, вазъи инфрасохтор ва қонунгузории махсусро муқаррар мекунад. Ҷиҳати муҳимро дар татбиқи сиёсати инноватсионӣ ба назар гирифтани манфиатҳо ва мақсадҳои муҳимму бунёдкоронаи ҷомеа ташкил медиҳад. Чунин ҳолати баъътиборгирии мақсадҳо ва манфиатҳои умумимиллӣ метавонад рушди самарабахш ва мунтазамии муносибатҳои ҷамъиятиро таъмин намояд.

Тибқи таҳлилҳои Д.К. Ремизов: «Баръакси татбиқи асосии сиёсати инноватсионӣ, ки таърифу амали шудани он асосан дар бахши махсуси давлат ва чома карор мегирад, он ба бисёр институтҳо ва сохторҳои иҷтимоии дигар, ки масъули ташкили сиёсати инноватсионӣ ҳастанд, таъсир мерасонад. Аз ҷумла, ин инноватсияҳои сиёсӣ бо таъсис ва рушди ташкилотҳое, ба монанди паркҳои технологӣ, марказҳои инноватсионии миллий ва минтақавӣ, минтақаҳои дорои мақоми махсуси иқтисодӣ (масалан, минтақаҳои махсуси иқтисодӣ ё минтақаҳои бебӯч), минтақаҳои баландтехнологӣ, барномаҳои минтақавии мақсаднок ва дигар сохторҳои самаранок дар соҳаи инноватсия ҳамоҳанг мешаванд. Ин бахшҳо аҳамияти махсуси худро доранд, зеро онҳо барои расондани технологияҳои нав ва инноватсия ба бозорҳои минтақавӣ ва ҷаҳонӣ муҳити муносиб ва заруриро фароҳам меоранд» [90, с. 46].

Ҷон Керри (котиби давлатии ИМА) дар яке аз суҳбронихояш гуфта буд: «Мо бояд тавассути мусаллаҳшавии консепсиявӣ дар ҷаҳони хеле мураккаб ва зудтағйирёбанда бо таҳдидҳо, ба монанди афзоиши экстремизми динӣ, идеологияҳои радикалӣ, ... рӯ ба рӯ шавем». Омили муҳимме, ки ба сиёсат таъсир мерасонад, рушди воситаҳои инноватсионӣ мебошад. Пешрафти солҳои охирро дар имконоти иртибот ва табодули афкори одамон дар фазои доимии воқеӣ дидан аз имкон берун нест [42].

Гуфтан мумкин аст, ки фарорасии асри XXI бо дигаргуниҳои кулӣ хос аст, ки чи аз лиҳози иҷтимоӣ-сиёсӣ ва чи аз лиҳози иқтисодӣ аз асри гузашта фарқ мекунанд:

- афзоиши норасоии захираҳои ҳаётан муҳим (энергетика, об, озукаторӣ, ҳудудӣ – демографӣ, технологӣ ва ғайра);

- тағйирот дар принципҳои ҳаёти инсонӣ асри XXI, ки дар он «идеали гедонистӣ»² ва парастии неъматҳои моддӣ нақши асосӣ дорад [93, с. 35].

² Гедонизм санъати фароҳам овардани шароити лаззатбахш барои худ аст, ки ба дигарон зарар намерасад. Як навъ тақвияти руҳияи эгосентрикии инсонӣ замони муосир

Ба андешаи олими рус П.С. Селезнев: «Мушкилоти дигари замон рушди пешрафтаи технологии кишварҳои пешрафтаи ҷаҳон аз як тараф, барҳам хӯрдани сохтори пешинаи иқтисодӣ ва аз тарафи дигар, дар доираи моделҳои анъанавии сиёсату иқтисодӣ набудани ғояҳои нав буд. Як қатор олимон ва сиёсатмадорони муосир то ҳол бовар доранд, ки қариб ҳама дастовардҳои солҳои 90-ум заминаи асосии инкишоф ба ҳисоб мераванд. Интернет, алоқаи мобилӣ ва ғайра ду даҳсола пеш ихтироъ шуда буданд» [93, с. 37]. Иқтисодшиноси маъруф Р. Гордон чунин эътироф мекунад, ки «навовариҳои технологӣ дар замони муосир, агарчи дар баъзе соҳаҳо муваффақиятҳои назаррас ба даст овардаанд, аз лиҳози таъсир ва самарائي умумӣ дар муқоиса бо дастовардҳои пешинаи инсонӣ, ки тағйироти амиқ ва ҷиддӣ дар ҳаёти одамон (ихтирои барқ) ба вуҷуд оварда буданд, камтар таъсиргузоранд. Ин дастовардҳо барои рушди саноат ва иқтисодиёт дар давраҳои пешин таҳаввулоти бунёдӣ ва заминасоз буданд, ки имрӯз дигар дар таҳаввуоти ҷаҳонӣ қисми пайвастаи онҳо мебошанд» [55].

Ҳамзамон, бояд мафҳумҳои модернизатсияи сиёсӣ ва модернизатсияи инноватсионӣ аз ҳамдигар ҷудо ва шарҳ дода шаванд. Дар сиёсатшиносӣ гузариш аз тоталитаризм ба авторитаризмро модернизатсия ном мебаранд. Ба андешаи С. Ҳантингтон ва Р. Дал: «Дар ҳолати гузариш ба демократия, кишварҳо дар амал наметавонанд танҳо бо роҳи инноватсионии рушд пеш раванд. Чи тавре таҷрибаи давлатҳои гузариш дар солҳои 1990-2000 нишон медиҳад, давлатҳое, ки ба ислоҳоти амиқ дар сиёсати давлатӣ ва иқтисодии худ қадам мегузоранд, бисёр вақт бо бӯҳронҳои шадид ва ноустувории сиёсӣ рӯ ба рӯ мешаванд. Дар чунин ҳолатҳо, ин гуна ислоҳот метавонанд ба вазъиятҳои ногувори сиёсӣ ва иҷтимоии ҷиддӣ оварда расонанд. Ба ҳамин тариқ, кишварҳое, ки демократияи навро дар сиёсати худ амалӣ мекунанд, баъзан на танҳо ба сатҳи инноватсионӣ намерасанд, балки кӯшишҳои онҳоро барои расидан ба ин сатҳҳо дучори мушкилот мегардонад. Дар муқоиса, кишварҳои

авторитарӣ, ки низоми сиёсӣ иқтисодии устувор доранд, дар бисёре аз мавридҳо бо истифода аз сиёсатҳои инноватсионӣ ба комёбиҳои назаррас расидаанд. Ҳамзамон, онҳо бо низоми сиёсӣ ва сохторҳои мустаҳкам ба инноватсия ва рушд ноил шудаанд» [93, с. 38].

Ба ақидаи академик Ю.В. Яковес: «Бухрони амиқи тамаддуни охири асри XX, ки тамоми соҳаҳои ҷамъият ва алоқаи онро бо табиат фаро мегирад, омили мусоид ва таҳрикунандаи навбатии инноватсионии асри ҳозир мебошад, ки дар шароити ҷаҳонишавӣ ва ташаккули системаи ҳамгироии иҷтимоӣ фарҳангӣ асос ёфта, барои ташаккули низоми гуманистии фазои ҷомеаи баъдисаноатӣ хизмат мекунад. Ин аз нав баррасӣ гардидани мероси асри бист дар соҳаи назарияи инноватсия ва методологияи таҳликунии онҳо, коркарди механизмҳои самарабахши истифодаи ҷанбаҳои мусбати инноватсия ба нафъи одамон аст» [83, с.7].

«Самти рушди инноватсионӣ аз маҷмуи лоиҳаҳои инноватсионӣ, ки ба манфиати давлат татбиқ мегардад, ҷаҳолияти одамон, ки интиқолдиҳандаи инноватсияҳои бо онҳо алоқаманд мебошанд, ҳамчун доираи субъективӣ фазои инноватсионӣ ҷамъиятӣ муайян карда мешаванд» [54, с. 207].

Ба андешаи В.Р. Бабинчук «Концепсияи рушди инноватсионӣ як системаи мураккаби принципҳо, мақсадҳо ва самтҳои стратегияи рушд аст, ки на танҳо ба мақсади умумии давлат барои пешрафт асос меёбад, балки инчунин принциби ташаккул ва рушди соҳаҳои афзалиятнокро дар бар мегирад. Он як навъ роҳнамо барои муайян кардани самтҳои ояндаи рушдро, ки давлат бояд ба онҳо таваҷҷуҳ кунад, дар бар мегирад. Ин концепсия вобаста ба рисолат ва стратегияи глобалӣ, ки бо назарияҳои муосир ва ниёзҳои ҷомеа алоқаманд аст, роҳҳои нави эҷод ва ислоҳоти амалиро муайян мекунад. Ҳадаф асосан муайян кардани ҷанбаҳои муҳимми ҷомеа ва давлат ва дар ҳамин замина, нишон додани ҷузъиёти

он аст, ки чӣ омилхоро бояд таҳрик дод ва кӣ дар муносибат бо дигар унсурҳои муҳити мавҷуда бояд такмил ё ислоҳ карда шавад» [128].

Самаранокӣ ва нокифоягии сиёсати инноватсионӣ ба идоракунии салоҳиятноки модернизатсияи инноватсионӣ вобаста аст. Дар гузариш ба модернизатсияи инноватсионӣ нақши асосӣ ба сатҳи рушд ба салоҳияти элитаи сиёсӣ дода мешавад.

Нокомии сиёсати инноватсионӣ ба идоракунии салоҳиятдори модернизатсияи инноватсионӣ вобаста аст. Дар гузариш ба модернизатсияи инноватсионӣ нақшаи асосӣ ба сатҳи рушд ва салоҳияти элитаи сиёсӣ дода мешавад. Ба андешаи А.А. Балаян: «Иродаи элитаи сиёсӣ метавонад дар татбиқи сиёсати инноватсионӣ нақши ҳалкунанда бозад» [32, с. 17]. Нақши элитаи сиёсӣ дар татбиқи сиёсати инноватсионӣ ва эҷоди муҳити устувори инноватсионӣ на танҳо калон, балки калидӣ ва стратегӣ аст.

Дар ин замина, ёдрас кардани тарҳи идеалии пешрафти модернизатсияи инноватсионӣ, ки аз ҷониби сиёсатшиноси маъруфи рус А.Н. Аринин пешниҳод гардидааст, аҳаммияти махсус дорад. А.Н. Аринин қайд менамояд, ки давлатҳо вақте таҳкими қудрати сиёсиро таҳким мебахшанд, ки синфи ҳукумрон тағйиротҳои нави инкишофи сиёсиро ба самтҳо ва стратегияҳои рушди давлат мувофиқ кунад.

Ҳавасмандии инноватсионӣ ҳамчун хоҳиши бо шуур ва иродаи қавии элитаи сиёсӣ, маъмурӣ ва ҷомеаи умумӣ ҷиҳати амалӣ намудани модернизатсияи пешрафтаи кишвар дар самти ҳал кардани вазифаҳои стратегӣ барои рушди он ба ҳисоб меравад. Муҳити инноватсионӣ доираи татбиқи мақсадноки нақша ва таҷрибаҳои инноватсионии давлат дар сиёсат, иқтисод ва ҳаёти иҷтимоӣ эътироф мешавад.

«Рушди устувори ҷомеаи муосир на танҳо бо ташаккули институтҳои мустаҳками иҷтимоии ҷомеа ва давлат, балки бо таъмини механизми муассири фаъолияти онҳо ва равандҳои тартиботи ҳамоҳанг, ки барои фаъолияти муваффақонаи ин институтҳо зарур аст, алоқаманд

аст. Дар чунин шароит, муҳим аст, ки муносибатҳо ва сохторҳо дар дохили ҷомеа ва давлат ба таври самаранок ва устувор ба ҳам пайванд шаванд, то ҳар як унсури ҷомеа нақши муассир ва созандаи худро дар раванди рушд ба анҷом расонад» [113, с.7]. Ин мутаносибан ба мусоидат ба рушди инноватсионӣ мушкилии захираҳои фарҳангӣ ва монеаҳои ба миён меорад.

Тавре В.Г. Федотов ибраз медорад имрӯз моделҳои нави рушд пайдо шуданд, ки омили ғайримарказиро ба назар мегиранд ва рушди нобаробарро ҳамчун падидаи гузаранда ва ногузир ҳисоб намеkunанд [123, с. 82].

Ҳамин тариқ, маънидодкунӣ ва барасии сиёсати инноватсионӣ гуногун ба назар мерасад.

1. Доирае онро ба модернизатсияи сирф сиёсӣ пайваست намуда, дар заминаи фаҳмиши мафҳуми он гузариши давлат ва системаи сиёсиро аз як қолаби классикӣ ба қолаби муосир шарҳ медиҳанд. Бархе онро сирф сиёсати иқтисодӣ ва иҷтимоии давлат дар баҳши навоариҳои ихтирооти илмӣ ва истеҳсоливу иқтисодӣ муаррифӣ мекунанд. Метавон гуфт, ки сиёсати инноватсионии давлатӣ ҳамчун «Маҷмуи тадбирҳо оид ба фароҳам овардани фазои мусоиди инноватсионӣ, ҳавасмандгардонии талаботи соҳаҳо ба натиҷаҳои таҳқиқоти сохторӣ ва технологияҳои баланд, эҷоди низоми бештар самаранокӣ ҳифзи ҳуқуқи моликияти зеҳнӣ, истифодаи ҳавасмандгардонӣ барои рушди соҳибкории хурд, корхонаҳои инноватсионӣ, дастгирии инфрасохтори инноватсионӣ ва ҳавасманд кардани шабакаҳои ҳамкорӣ ба ҳисоб меравад» [132].

2. Асосан, концепсияи рушди инноватсионии давлат ғояи муҳимми сиёсати давлатӣ, принципҳои стратегии ташкилӣ, сиёсиву иқтисодӣ мебошад, ки бо ҳадафҳои рушди устувор ва расидан ба мақсадҳои бунёдии давлат ва ҷомеа нигаронида шудааст. Асоси онро комёбиҳои сиёсати соҳавии давлат ташкил медиҳад.

3. Ҳалли вазифаҳои стратегии рушди давлат, манфиатҳои инкишофи уствори давлатӣ ба сиёсати инноватсионӣ дар санадҳо ва барномаҳои стратегии субъектони сиёсати инноватсионӣ мувофиқ гардонида шудааст. Муҳити инноватсионӣ бошад, доираи татбиқи мақсадноки нақша ва таҷрибаҳои инноватсионии давлат дар сиёсат, иқтисод ва ҳаёти иҷтимоӣ мебошад.

4. Самтҳои илмию назариявӣ ва методологӣ сиёсати инноватсионӣ нишон медиҳад, ки таҳқиқу омӯзиши масъалаи мазкур дар бисёр кишварҳои пешрафта мавқеи худро ёфтааст. Аммо то ҳанӯз барҳам хӯрдани сохтори пешинаи иқтисодӣ ва набудани идеяҳои нав мушкилоти нав эҷод мекунанд.

1.2 Асосҳои концептуалӣ, принципҳо ва шароити татбиқи сиёсати инноватсионии давлат

Муносибатҳои дурусти илмиву методологӣ имконият медиҳанд, ки бартарият ва самаранокии таҳлил ва таҳқиқи раванду ҳодисаҳо, падидаҳои ҳаёти сиёсии ҷомеа таъмин карда шавад. Яке аз тарзҳои муносибати методологӣ, ки дар таҳлили масъалаҳои сиёсӣ аҳамияти аввалиндараҷа дорад, муносибати концептуалӣ мебошад. Чунин тарзи муносибат имкон медиҳад, ки асосҳои концептуалии сиёсати инноватсионӣ ошкор карда шавад. Ҳангоми истифодаи муносибати концептуалӣ сиёсати инноватсионӣ ҳамаҷониба асоснок карда мешавад. Чунин ҳолат асосноккунии назариявии сиёсати инноватсионии давлат арзёбӣ мегардад. Дар ин росто, диққати асосӣ ба саривақтӣ будани таҳия ва татбиқи сиёсати инноватсионӣ дар системаи татбиқи сиёсати давлатӣ ва рушди уствори давлат равона карда мешавад. Дар ин замина низоми арзишҳо ва натиҷаҳои сиёсати инноватсионии давлатӣ таҳхис ва муайян карда мешаванд.

Аз нигоҳи концептуалӣ дарки сиёсати инноватсионӣ дар шакли назариявӣ, эмпирикӣ ва ташкилӣ ҷой дошта, дар сатҳи назариявӣ он дар

дараҷае баррасӣ мегардад, ки барои инкишофи ҷомеа ва давлат зарур ва аҳаммиятнок бошад. Баъди дарёфти ҳалли концептуалии сиёсати инноватсионӣ хулосаҳо ва натиҷаҳо бардошта мешаванд ва ин натиҷаҳои бадастомада имкон медиҳанд, ки барномаҳо ва стратегияҳои рушди инноватсионии давлат қабул гарданд ва тарҳҳои концептуализиро воқеӣ гардонанд. Чунин асосноккунии сиёсати инноватсионӣ назария ва таълимотҳои воқеиро аз баҳри аҳаммият ва зарурати сиёсати инноватсионӣ дар шароити дигаргуншавии ҷомеа, модернизатсияи сиёсӣ, гузариши давлат ба типӣ нав – «давлат дар шабака», рушди илм ва технология ба вуҷуд меоварад.

Афзоиши нақши дониш, тағйирот, таҳаввулот ва навсозии моделҳои расидан ба мақсадҳои сиёсӣ ба замони баъдисаноатӣ ё худ давраи модернизатсияи сиёсӣ хос аст. Иттилоот ва дониш ба яке аз омилҳои асосии пешбарандаи рушди ҳаёти сиёсӣ, ва дар маҷмӯъ, тамоми соҳаҳои ҳаёти ҷамъиятӣ табдил ёфта истодааст. Инноватсия ба инқилоби илмӣ, технологӣ ва таҳаввулоти дониш пайвати ногустастанӣ дорад. Барандаи асосӣ дар шароити баъдисаноатии инкишофи ҷомеа давлатҳое ба ҳисоб мераванд, ки дорои зарфиятҳои илмӣ, тавонмандии технологӣ, қудрати баланди муттаҳидкунандагӣ ва сафарбарии сиёсиву иҷтимоӣ баҳри баланд бардоштани сатҳи рушд мебошанд. Дар ин самт давлатҳоро зарур аст, ки бо истифода аз усулҳои инноватсионӣ рушди ҳаёти сиёсиву ҷамъиятиро таъмин намоянд. Низомӣ муайяни ҷорабиниҳо ва барномарезиҳои рушди инноватсионӣ, таҳияи сиёсати давлатии инноватсионӣ ба талаботи муосири манфиатҳои миллӣ мутобиқат карданиш муҳим мебошад. Баҳши стратегӣ ва афзалияти аввалиндараҷаи сиёсати инноватсионии давлатро таъмини ҳамкориҳои давлат ва доираҳои илмӣ ташкил медиҳад. Сиёсати инноватсионӣ таҳриқдиханда ва таъминкунандаи самаранокии рушди ҷомеа ба шумор меравад.

Инноватсия дар сиёсат ва идораи давлатӣ ба соҳаҳои гуногун таъсири мутақобила мерасонад. Қабули қарорҳои самараноки сиёсӣ аз

тарафи давлат ва мақомоти таркибии он ниёз ба дарки амики мафҳуми сиёсати давлатӣ дар самти раванди инноватсионӣ дорад. Мувофиқи таҳқиқоти олимон, «раванди мутобиқшавӣ ё қабули инноватсия хусусиятҳои амики иҷтимоӣ ва сиёсӣ дошта, ба қобилияти умумии тарҳрезӣ ва татбиқи сиёсати давлатӣ вобастагии калон дорад». Бинобар ин, зарур аст, ки:

1. Таъсири навовариҳо ба фаъолияти сиёсӣ ва идоракунӣ муайян карда шавад;

2. Бозгашти ин таъсир ба суръат ва сифати рушди инноватсия бояд таҳлил карда шавад.

Ин раванд нишон медиҳад, ки сиёсати инноватсионӣ танҳо ба таҳаввулоти технологӣ маҳдуд набуда, балки ба тағйироти сохтори сиёсӣ, қонунгузорӣ ва иҷтимоӣ низ алоқаманд аст. Хусусияти фарқкунандаи ҷомеаи муосир дар он аст, ки асоси онро тамоюлҳои инноватсионӣ ташкил медиҳад.

Аксаран сиёсати инноватсионии давлатро ҷорабинӣ ва талошҳои давлат барои тақвияти қудрати сиёсӣ ва асосҳои иқтисодии ҳокимияти давлатӣ ташкил медиҳанд. Аз диди мантиқӣ чунин нуктаи назар дуруст ҳам буда метавонад. Ҳамгироии дастовардҳои илму техника ба системаи идоракунии давлатӣ на танҳо ба навсозии сифатии механизмҳои татбиқи ҳокимияти давлатӣ, балки ба тавсеаи назарраси захираи стратегии давлат мусоидат мекунад. Ба шарофати таҳаввулоти инноватсионӣ қобилияти мақомоти давлатӣ барои воқуниши саривақтӣ ва муассир ба ҷолишҳои дохилӣ ва хориҷӣ, таъмини истиқлолияти институтсионалӣ, самаранокӣ ва рақобатпазирии он дар шароити дигаргуниҳои ҷаҳонӣ тақвият меёбад. Дар ин замина навовариҳои илмию техникӣ ҳамчун омили асосии навсозии сохтори давлатӣ ва ташаккули рушди устувори он баромад мекунанд. Ба андешаи Г.Н. Зокиров «...сатҳи дар иқтисодиёт истифода намудани комёбиҳои инқилоби илмию техникӣ...» [45, с. 63]

асоси иқтисодии ҳокимият буда метавонад. Тақвияти иқтисодӣ бо дарназардошти қудрати илмӣ ва техникӣ, пеш аз ҳама, аз ҳисоби зиёд кардани миқёси фаъолияти инноватсионӣ ва сиёсати инноватсионии давлат таъмин карда мешавад.

Раванди инноватсия ба сиёсате ниёз дорад, ки ҳадафҳо, вазифаҳо ва рафтори субъектони сиёсат ба сӯйи рушди он нигаронида шавад. Аммо дар амал, зиддиятҳои байни манфиатҳо мушкили асосӣ мешаванд. Ин зиддиятҳо аксар вақт натиҷаи: мушкилоти иҷтимоӣ-фарҳангӣ дар чорроҳаи сиёсати инноватсионии давлат ва ноқомии созишҳои амалӣ байни талаботи рушди инноватсионӣ ва сохторҳои мавҷуда мебошанд.

Ҳалли ин мушкилот ба қобилияти давлат вобаста аст, ки бояд:

- мувозинати манфиатҳоро ба эътибор гирифта, онро ташкил намояд;
- механизмҳои иҷтимоӣ ва фарҳангиро ба назар гирад;
- сиёсати инноватсиониро чун самти асосии рушди стратегӣ эътироф намояд.

Ин раванд нишон медиҳад, ки инноватсия танҳо фаҳмиши технологӣ нест – он ба тағйироти сиёсӣ, идоракунии ва ҳалли муносибатҳои иҷтимоӣ низ алоқаманд мебошад. Дар робита ба ин Е.Г. Кирсанова чунин меандешад: «Ташаккули инноватсия ва фаҳмиши концептуалии он ба раванди сиёсӣ аз он сабаб таъсир мерасонад, ки дар натиҷаи ин тағйирот афзалиятҳои дигари ҷамъиятӣ ва сиёсӣ низ ба миён меоянд. Дар ҷомеа сифати сармояи инсонӣ, идоракунии ва такмили он баланд бардошта мешавад» [59, с. 3-4].

Ба вучуд омадани системаи нави иҷтимоӣ сиёсӣ, ки дар он шаклҳои амалигардонии ҳокимияти сиёсӣ ва муносибатҳои иҷтимоӣ тағйир меёбанд, зарурати ташаккули типҳои нави сохтори институтсионалиро, ки барои татбиқи самараноки ваколатҳо қодир аст, пешбинӣ менамояд. Тағйир додани равишҳо ташкили муносибатҳои сиёсӣ ва равандҳои сиёсиро тақозо мекунад, ки дар навбати худ ба

ташаккули механизмҳои нави сиёсӣ ва амалияи идоракунӣ мусоидат мекунад. Донишмандони бархе аз кишварҳо концепсияҳои системаи миллии инноватсионии давлатҳои худро таҳия кардаанд, ки ба ҳадафҳо ва вазифаҳои бунёдии сиёсати инноватсионӣ мувофиқат меkunанд. Ба эътибор нагирифтани омилҳои гуногуни ҷамъиятӣ ва махсусан фарҳангӣ, баррасӣ накардани зарурати татбиқи сиёсати инноватсионӣ наметавонад муваффақиятро дар самти татбиқи сиёсати инноватсионии давлат таъмин намояд.

Сиёсати инноватсионӣ махсусияти динамикиро соҳиб мебошад. Воридшавӣ ва ба эътибор гирифтани он дар соҳаҳои гуногуни ҳаёти ҷамъиятӣ зарурати инкишофи таърихӣ давлат дар марҳилаи ҷадиди рушд мебошад. Самаранок истифода намудани ин усули таҳлилӣ ба пажӯҳишгарон шароит фароҳам меоварад, ки ҳадафу вазифаҳо ва принципҳои фаъолияти субъектҳои гуногунро дар заминаи равандҳои инноватсионӣ ба таври амиқтар муайян кунанд. Асосноксозии концептуалӣ ва меъёрии сиёсати инноватсионӣ на бо ҷанбаҳои назариявии марбут ба рушди инноватсияҳои идоракунӣ, иҷтимоӣ ва сиёсӣ, балки дарки фалсафии ин равандҳоро дар бар мегирад, ки ба пурратар дарк намудани таъсири онҳо ба динамикаи рушди иҷтимоӣ мусоидат мекунад. Дар шароити муосир инкишоф рушди самтҳои сиёсати давлатӣ ба сиёсати инноватсионӣ вобастагии калон дорад. Он ба имиҷи давлат дар арсаи минтақавӣ ва байналмилалӣ таъсири бевосита мерасонад.

Нақши инноватсияро дар рушди ҷомеаи муосир нодида гирифтани ва ё кам баҳо додан мумкин нест. Имрӯз мавқеи сиёсии байналхалқии давлатро дар арсаи ҷаҳонӣ, аз ҷумла, сатҳи интегративии рақобатпазирии он муайян мекунад [112, с. 164].

Рушди инноватсионӣ дар давлат мустақиман бо мушкилоти татбиқи сиёсати инноватсионӣ ва ташаккули институтҳои нави сиёсӣ, ки метавонанд бо субъектҳои фаъолияти инноватсионӣ самаранок ҳамкорӣ

кунанд, алоқаманд аст. Ниҳодҳои муайяни сиёсӣ метавонанд дар пешрафти ҷомеа тағйироти инноватсионӣ роҳандозӣ кунанд, ки ба рушду тараққиёти умумии ҷомеа ва ташаккули технологияҳои инноватсионӣ таъсир мерасонанд. Мисоли чунин таъсирро метавон ба ташаббусҳои роҳбарияти давлат дар эҷоди ислоҳоти инноватсионӣ дар соҳаҳои дохилии кишвар ишора намуд.

Истифодаи истилоҳи «инноватсия» дар сиёсат ва иртиботи он бо рушди сиёсии давлат ва ҷомеа ҳамчун як шарти муҳими рушди инноватсионӣ дар таҳаввулоти сиёсии давлат ба ҳамохангсозии кӯшишҳои се субъекти асосии фаъолияти инноватсионӣ — давлат, соҳибкорӣ ва илм — кумак мекунад. Онҳо барои расидан ба ҳадафҳои умумии навсозии тамоми соҳаҳои ҳаёти ҷамъиятӣ мусоидат менамоянд. Самаранокии фаъолияти системаи сиёсӣ танҳо дар заминаи дарёфти тарҳи мусоирӣ инноватсионии таҳаввули фаъолияти системаи сиёсӣ алоқаманд мебошад. Инноватсия дар соҳаи сиёсат воситаи таъсиргузор ва эҷодкунандаи пешрафти сиёси буда, рушд ва таҳаввулоти муносибатҳои сиёсиро, дар маҷмӯъ, ба таври куллӣ таҳрик медиҳад.

«Инноватсия як раванDEST, ки дар он фикр кардан ва амал кардан бо мақсади такмили пайвастаи ҷараёнҳои мавҷуда, шеваи корӣ ва ғояҳои нав рушдёрфта, бо роҳи эҷод ва татбиқи идеяҳои нав ба як давраи пешравӣ гузаронда мешавад. Ба иборае, инноватсия на танҳо равандҳои ҷорӣ ва воситаҳои мавҷударо такмил медиҳад, балки дарк ва истифодаи донишҳои мавҷуда ва эҷоди назарҳои навро барои ба кор андохтани стратегияҳои муосири давлатӣ ва маъмурӣ ба назар мегирад. Ин раванд бо аҳаммияти таъмини мувофиқат байни донишҳои нави илмӣ, усулҳои инноватсионӣ ва сиёсати амалии давлатӣ ба рушди устувори соҳаҳои мухталифи ҷомеа кумак мерасонад, ки боиси ба вуҷуд омадани муҳити эҷодӣ ва рушди иҷтимоии босамар мегардад» [149, с. 34].

С.В. Реттих кайд менамояд: «Инноватсия дорои равандҳои илмӣ, илмию техники ва ихтироот буда, ҳамчун шакли нави маҳсулот, хизмат ё усул ба навоарӣ табдил меёбад. Барои пайдоиш ва рушди инноватсия, аввал корҳо ва таҳқиқоти илмӣ, лоихакашӣ ва корҳои конструкторӣ анҷом дода мешаванд. Натиҷаи ин таҳқиқотҳо ва амалҳои лоихавӣ асосан заминаи лозимиро барои оғоз кардани фаъолияти инноватсионӣ фароҳам меорад. Ин замина дар ниҳоят ба татбиқи инноватсия дар иқтисодиёти муайян ва соҳаҳои дигар меоварад, ки ин равандҳо ба иқтисод ва ҷомеа таъсири амиқ ва дуруст мегузоранд» [117, с. 189].

Инноватсия дар заминаи назарияи сиёсӣ дар асарҳои Е.Г. Кирсанова, Ю.А. Красин ифода ёфтааст [58]. «Фаҳмиши категорияҳо, аз қабيلي «инноватсия», «инноватсия дар сиёсат», «инноватсияи сиёсӣ» ва «сиёсати инноватсионӣ» бо мушаххас кардани шартҳо ва ҳудуди татбиқи ин истилоҳот ҳамчун як мавзӯи муҳими таҳқиқоти муосир дар соҳаҳои илми сиёсӣ баррасӣ мешавад. Муҳимияти дарки ин истилоҳот ба хоҳири шиносоии афзалиятҳо ва роҳҳои истифодаи самаранок ва бартараф кардани монеаҳо ҷиҳати ноил шудан ба натиҷаҳои мусбат дар татбиқи сиёсати инноватсионӣ муҳим аст» [132].

Ба андешаи Е.Г. Кирсанова сиёсати инноватсионии давлатӣ ҳамчун маҷмуи тадбирҳо оид ба фароҳам овардани фазои мусоиди рушди инноватсионӣ, дастгирии инфрасохтори инноватсионӣ ва ҳавасманд кардан ба ҳисоб меравад.

Ю.А. Красина бар он андеша аст, ки: «фаъолияти муштаракӣ давлат бо ҷомеаи шаҳрвандӣ аз қабيلي асоситарин меъёрҳои шароити инкишофи баъдисаноатӣ ба хоҳири бартараф кардани ақибмондагии технологӣ мебошад» [57, с. 53].

Сиёсати давлатии инноватсионӣ воситаи танзими рушди сиёсӣ, иҷтимоию иқтисодии давлатҳо дар шароити муосир ба ҳисоб меравад. Дар шароити муосири инкишоф сиёсати инноватсионӣ ва рушди инноватсионӣ як принсипи алтернативии инкишофи давлат ва ҷомеа

баромад мекунад. Ба офаридан, ҷорӣ намудан ва паҳн кардани тақлифҳои ратсионалӣ диққати махсус дода мешавад.

Л.П. Гончаренко «Сиёсати инноватсиониро ба сифати қисмати таркибии сиёсати соҳавӣ ва махсусан сиёсати иқтисодиву иҷтимоӣ медонанд. Он ба мақсади инкишоф ва рушди инноватсия нигаронида шудааст» [39, с. 65].

П.С. Селезнёв мафҳуми зерини сиёсати инноватсиониро пешниҳод мекунад: «Ин системаи тадбирҳо ва самтҳои фаъолияти давлат мебошад, ки ба ташкили механизми ҳамаҷонибаи дастгирии инноватсия, баланд бардоштани рақобатпазирии маҳсулоти илмталаби миллӣ тавассути системаи ислоҳоти институтсионалӣ, рушд ва такмили заминаи меъёрӣ ва рушди инфрасохтори раванди инноватсионӣ нигаронида шудааст» [92, с.26].

Дар бар гирифтани тамоми соҳаҳо ва раванди марбут ба идоракунии давлатӣ, инчунин ҷараёнҳои сиёсӣ ва иҷтимоӣ аз ҷониби сиёсати давлатӣ моҳияти умумӣ ва ҳамаҷонибаи сиёсати инноватсионии давлатро ташкил медиҳад, чун сиёсати инноватсионӣ бахши муҳимми сиёсати давлат дар замони муосири инкишофи давлат ба ҳисоб меравад.

Ба андешаи А. Чернов: «Татбиқи сиёсати инноватсионӣ, дар баробари навоариҳои илмӣ ва технологӣ ва махсусан технологияи истеҳсолот - муҳофизати табиат, муносибатҳои ҷамъиятӣ, ахлоқ дигаргуниҳои амиқи иҷтимоиро ба амал меоварад. Микёсу суръати дигаргуниҳое, ки дар ҷомеаи муосир рӯй медиҳанд, сармояи инсонӣ-шахс, иқтидори эҷодӣ ва қобилияти андешидани эҷодкорона ва амалӣ кардани ғояҳои худ мебошад» [125, с. 45].

А. Чернов бар он назар аст, ки «ба миён омадани сиёсати инноватсионӣ ҳамчун самти алоҳидаи ҳам таҳлили сиёсатшиносӣ ва ҳам амалияи сиёсӣ ҳалли як қатор проблемаҳои методологию назариявии идоракунии давлатиро ба миён мегузорад, ки пеш аз ҳама, ба мақсади рушди давлат ва ҷомеа мувофиқанд» [125, с. 48].

Аз нуқтаи назари таҳлили сиёсатшиносӣ дар соҳаи инноватсия, муҳим аст, ки кадом субъектҳо метавонанд масъулияти рушди инноватсия ва татбиқи онро бар зимма гиранд. Дар ҳомаи муносибати бахши муҳимми татбиқи сиёсати инноватсионӣ метавонад муаррифӣ гардад. Ҳомаи шахрвандӣ, ки бо манфиатҳо ва эҳтиёҷоти умумӣ фаъолона ба пешвози навоарӣ меравад, бояд ташаббускор ва сарчашмаи кӯшишҳо дар соҳаи инноватсия бошад.

Ҳар як дигаргуниҳое, ки дар ҳома ба миён меояд, бояд дар шакли таклифҳои мушаххас оид ба татбиқи инноватсияҳои соҳаҳои гуногун, аз қабилҳои техника, маориф, тиб, саноат ва ғайра, ки ба давлат пешниҳод карда мешаванд, ифода ёбад. Давлат бояд тавонад ба чунин дархостҳо посух диҳад ва онҳоро ба амал бароварад. Давлат дар ин ҳо вазифаи муҳимми идоракунии раванди татбиқи сиёсати инноватсиониро ба анҷом мерасонад ва дар маркази муносибатҳои инноватсионии рушди давлат ва ҳома қарор дорад. Давлат бо эҷоди қонунгузорӣ, таъсиси инфрасохтори зарурӣ ва маблағгузорӣ барои лоиҳаҳои инноватсионӣ метавонад шароити ба вуҷуд овардани идеяҳои нав ва рушди онҳоро дар кишвар фароҳам оварад. Давлат инчунин масъул аст, ки барои рушди технологӣ ва илмӣ барномаҳои ҳамохангшуда ва муассир таҳия кунад, ки дар онҳо манфиатҳои умумии кишвар ва ҳома ба назар гирифта шаванд.

Сиёсати инноватсионии давлатӣ, ки ба ҳамкории сохторҳои давлатӣ ва ҳома нигаронида шудааст, бояд ба принципҳои идоракунии оқилона ва ҳамохангсозии дақиқи фаъолияти ниҳодҳои давлатӣ бо назардошти манфиатҳои шахрвандон асос ёбад. Ин равиш ба таъмини рушди мутаносиб ва устувор нигаронида шудааст, ки ҳамгироии ташаббусҳои ҳукуматро ба соҳаи иҷтимоӣ-иқтисодӣ дарбар мегирад ва ба пешрафти дарозмуддат ба манфиати тамоми ҳома мусоидат мекунад. Сиёсати давлатӣ дар самти инноватсия бояд на танҳо ба эҷоди муҳити мувофиқ барои рушди илм ва технология равона шавад, балки инчунин бояд

барои эҷоди шароити беҳтар барои татбиқи инноватсияҳо дар соҳаҳои мухталиф кумак расонад. Маҳз давлат бо пешбурди имкониятҳо барои иштироки ғайбирои шаҳрвандон ва муассисаҳои илмӣ, метавонад як муҳити созгор барои инноватсияҳо ва рушди дарозмуддати иқтисодӣ ва иҷтимоии кишвар ба вуҷуд орад.

Мувофиқи андешаи Р.М. Владимирович: «Сиёсати инноватсионӣ набояд умуман таҳқиқоти илмиро дар бар гирад, балки тарҳрезӣ ва таҳияи барномаҳо дар бар гирад, ки барои ғайбирои, инкишоф додан ва татбиқ кардани инноватсия дар тамоми соҳаҳои ҳаёти ҷамъиятӣ нигаронида шудааст» [101, с. 74].

Л.Н. Фоломев сиёсати инноватсиониро дар шакли зерин таъриф додааст: «Сиёсати давлатии инноватсионӣ маҷмуи муносибатҳои иҷтимоӣ иқтисодии давлат ва дигар субъектҳои ғайбирои илмӣ техникаӣ оид ба офаридан, табдил додан ва истифодаи инноватсияҳо барои навиҷии тамоми соҳаҳои ҳаёти ҷамъиятӣ дар асоси ба эътибор гирифтани мувозинати манфиатҳои ҳамаи иштирокчиёни раванди инноватсионӣ мебошад» [52, с. 159]. А.И. Николаев ва Б. Лисин қайд мекунанд, ки: «Сиёсати инноватсионӣ як қисми сиёсати миллӣ дар соҳаи таҳия ва татбиқи вазифаҳои барномавии мақсадноки рушди соҳаи инноватсионӣ, танзими ҳуқуқи вазифаҳои субъектҳо ва объектҳои сиёсати инноватсионӣ, муносибатҳои онҳо, ташкил ва назорати ғайбирои инноватсионӣ бо назардошти ҳуқуқ ва манфиатҳои ҳамаи субъектҳои он мебошад» [116, с. 86]. Воқеан ҳам сиёсати инноватсионии давлатӣ бояд бо назардошти хусусиятҳои асосии вазифаҳое, ки дар назди давлат дар соҳаи инноватсияҳои иҷтимоӣ ва ба даст овардани ҳадафҳои рушди устувор нигаронида шудаанд, ташаккул дода шавад. Вай ҳамчун самтҳои афзалиятнок ба ташаккул ва рушди тарҳи инноватсионӣ нигаронида шуда, дар асоси татбиқи ғайбирои технологияҳои зеҳнӣ ва иттилоотӣ амалӣ мешавад. Ба истифодаи самараноки неруи инсонӣ ва ташаббусҳо, истифодаи механизмҳои сиёсати буҷети давлатӣ ва андоз, ки

иштирокчиёни иқтисодиро ба татбиқи равандҳои инноватсионӣ ҳавасманд мегардонанд, инфрасохтори дахлдор ва дастгирии институтсионалии рушди инноватсиониро таъмин мекунанд, тавачҷуҳи хосса зоҳир карда мешавад [85, с. 32].

Мақсади сиёсати рушди илмӣ ва технологии давлатро таъмини сатҳи самаранокии илм, дастовардҳои илмӣ ва технологӣ, истифодаи оқилонаи дастовардҳо ва музаффариятҳои инноватсионӣ баҳри рушди сиёсӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии ҷомеа ташкил медиҳад. Дар санадҳои доктринавӣ тафсири сиёсати инноватсионӣ ба таври гуногун ба назар мерасад. Масалан, В. Горохов ва В. Халипов чунин мешуморанд, ки «Сиёсати инноватсионӣ низоми тадбирҳо ва ҷорабиниҳои мақсадноке мебошад, ки инкишофи ҳаматарафаи илму техника ва дар ҳаёти ҷамъиятӣ ҷорӣ намудани натиҷаҳои онҳоро таъмин менамояд» [40, с.66].

А.М. Садиков тафсири васеътари ин истилоҳро дар таҳқиқоти хеш чунин шарҳ додааст: «Сиёсати инноватсионӣ маҷмуи принципҳо ва тадбирҳои дорои хусусияти ҳуқуқӣ, ташкилӣ, идоракунии, иқтисодӣ ва тарғиботӣ мебошад, ки афзалиятҳои давлатиро ифода намуда, ба рушди донишҳои илмию техникӣ ва татбиқи натиҷаҳои онҳо ба манфиати некуаҳволӣ ва амнияти шаҳрвандон, ҷомеа ва давлат нигаронида шудаанд. Он қисми таркибии сиёсати иҷтимоию иқтисодӣ буда, муносибати давлатро ба фаъолияти илмию техникӣ ифода намуда, мақсадҳо, самтҳо, усулҳои фаъолияти мақомоти давлатиро дар соҳаи илм, техника ва татбиқи дастовардҳои илм муайян менамояд» [91, с.28].

Донишманди англис Р. Ротвелл чунин мешуморад, ки: «Сиёсати инноватсионӣ ва илмию технологӣ ин маблағгузори таҳқиқотҳои бунёдӣ дар донишгоҳҳо ва лабораторияҳои давлатӣ, таҳсилоти техникӣ ва таъсиси системаҳои коллективии таҳқиқоти саноатӣ, сиёсати патентӣ ва таъсиси марказҳоро барои додани объектҳои патентшаванда, технологияҳое, ки бо маблағҳои давлатӣ барои истифодаи тижоратӣ сохта шудаанд, дар бар мегирад» [153, с. 25].

Ба ақидаи пажӯҳишгари амрикоӣ Д. Хорниг, сиёсати инноватсионӣ ва илмию техниро бояд фаъолияти мақсаднок фаҳмем, ки ба таъмини рушди устувори неруи илмию техникӣ тавассути маблағгузориҳои системавӣ, тайёр намудани кадрҳои соҳибхтисос, фароҳам овардани шароити мусоид барои таъмини ташкилию техникий фаъолияти таҳқиқотӣ ва инноватсионӣ нигаронида шудааст [144, с. 19].

Аксаран, дар тавсифи сиёсати давлат оид ба илм ва технология, мо шоҳиди истифодаи истилоҳоти гуногун ҳастем, ки онҳоро ба ҳам мепайванданд, аммо барои таҳқиқи амиқ, муҳим аст, ки мо мухтавои ҳар яки онро ҷудо ва ба таври дуруст таъриф намоем. Яке аз кӯшишҳои аслии давлат дар ин самт, таҳия ва пешбурди сиёсати илмӣ-технологӣ мебошад, ки аз ҷониби ҳукумат барои баланд бардоштани сифати таҳқиқот ва рушди ҳар чӣ бештари технологияҳо ва илму дониш дар ҷомеа муайян ва роҳандозӣ мешавад. Сиёсати инноватсионӣ ба як ҷузъи махсуси сиёсати илмию технологӣ ишора мекунад, ки на танҳо ба таҳқиқоти илмӣ, балки ба истифодаи амалии натиҷаҳои илмию техникӣ барои рушди давлат равона мебошад. Мантиқан, дар сиёсати инноватсионӣ бештар таъкид ба эҷоди ҳалли нав ва фаъолияти шабакаҳои технологӣ барои беҳтар кардани ҷомеа гузошта мешавад. Ҳардуи ин ҳадафҳо дар сохтори амалии давлат бо ҳам алоқаманд ва якҷоя амал меkunанд. Дар ҳоле ки сиёсати илмию технологӣ бештар ба заминаи илмӣ ва таҳқиқоти умумии он дар ҷомеа дахл мекунад.

Аз тарафи дигар, набоят фаромӯш кард, ки сиёсати илмию технологӣ давлат ҳолат ва шароити татбиқи сиёсати инноватсионӣ ва дар маҷмӯъ, ифодаи воқеии амалӣ гардидани сиёсати инноватсионӣ мебошад.

Татбиқ ва амалишавии сиёсати давлатии инноватсионӣ самтҳои зерин дорад:

«- шаклу усулҳои ба муомилоти маънавию моддӣ ва арзишӣ дохил намудани натиҷаҳои илмию техники дар ҳамаи зинаҳои идоракунии ҷамъиятӣ ва истеҳсолӣ;

- муносибатҳои таркиботӣ дар системаи «илм-истеҳсолот»;
- шаклҳои ташкилӣ, ҳукуқӣ ва иқтисодии фаъолияти инноватсионӣ;
- дастгирии захиравӣ дар соҳаи инноватсия, аз ҷумла системаи маориф;
- муносибати ҷомеа ба навоарӣ;
- ҳавасманд гардонидани барандагон ва эҷодкунандагони инноватсия ва ғайра» [104, с. 8].

Дар мавриди сиёсати инноватсионӣ равиши бисёрсатҳӣ ба мафҳуми сиёсати инноватсионӣ, ки онро давлат ба роҳ мемонад, дар сатҳҳои мухталиф такмил ёфтааст.

1. Меъёрҳои муҳими сиёсати давлатӣ дар баҳши инноватсия ба сифати ғояи асосии ҳар навъ дигаргуниҳо дар баҳши инноватсия ба ҳисоб мераванд. Татбиқи сиёсати давлатии инноватсионӣ ба системаи принципҳои муқаммал асос меёбад, ки ҳам меъёрҳои умумии фаъолияти давлати муосири демократӣ ва ҳам талаботи мушаххасро, ки аз хусусияти равандҳои инноватсионӣ бармеоянд, инъикос менамоянд. Муқаррароти асосӣ принципҳои демократия, қонуният, шаффофият, самаранокӣ ва афзалияти ҳукуку озодиҳои инсонро ҳамчун арзиши асосии идоракунии давлатӣ дар бар мегиранд. Дар баробари ин, сиёсати инноватсионӣ ба назар гирифтани принципҳои иловагӣ, аз қабili асоснокии илмии қарорҳои қабулшуда, муносибати байнисоҳавӣ ва байниидоравӣ, ошкор будан ба дигаргунсозии технологӣ, тамаркуз ба натиҷаҳои дарозмуддат, самаранокии институтсионалӣ ва мутобиқшавиро тақозо мекунад. Ин принципҳо барои таҳия ва татбиқи амалии стратегияи муассири инноватсионие, ки ба таҷдиди идораи давлатӣ, таҳкими рақобатпазирии иқтисод ва баланд бардоштани

устувории институтҳои иҷтимоӣ сиёсӣ дар шароити дигаргуниҳои ҷаҳонӣ нигаронида шудаанд, замина мегузорад. Ба монандӣ:

- принципи ягонагии сиёсати инноватсионии давлатӣ. Ин принцип ба маъноӣ муттаҳид кардани тамоми ташкилотҳои давлатӣ, бахшҳои хусусӣ ва ҷомеа барои ба роҳ мондан ва татбиқ кардани сиёсати инноватсионӣ мебошад. Таҳия ва амалӣ кардани сиёсати инноватсионӣ бояд дар як доираи умумии миллӣ ва ҳамоҳанг бо стратегияи умумии рушди кишвар бошад. Ҳамаи мақсадҳо ва тадбирҳои инноватсионӣ бояд мувофиқ ва ҳамоҳанг бо дигар навъҳои сиёсати кишвар, ба монанди сиёсати иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва таълимӣ бошанд;

- принципи пайвастагӣ бо шаклҳои дигари фаъолияти сиёсии давлат. Принципи алоқаи байни шаклҳои дигари фаъолияти сиёсии давлат ба маъноӣ ҳамоҳангии сиёсати инноватсионӣ бо дигар равандҳои сиёсии кишвар мебошад, ки дар он ҳамаи шаклҳои фаъолият ва қарорҳои сиёсии давлат дар якҷоягӣ ва мувофиқ бо ҳам амал мекунанд. Ин принцип нишон медиҳад, ки сиёсати инноватсионӣ наметавонад дар алоҳидагӣ амал кунад, балки бояд бо дигар ҷанбаҳои фаъолияти сиёсии давлат, аз ҷумла сиёсати иқтисодӣ, иҷтимоӣ, таълимӣ ва дипломатӣ пайваст ва ҳамоҳанг бошад;

- принципи баробарии манфиатҳои сиёсӣ, иҷтимоӣ-иқтисодӣ, ки ҳамчун «автаркияи инноватсионӣ»³ маъруф аст, пешниҳод мекунад, ки манфиатҳои, ки аз рушди инноватсионӣ бармеоянд, бояд дар байни ҳамаи иштирокчиёни асосии ин раванд одилона тақсим карда шаванд. Ба он сохторҳои давлатӣ, бахши хусусӣ ва муассисаҳои давлатӣ дохил мешаванд. Дар заминаи ин принцип ба зарурати нигоҳ доштани мувозинати байни манфиатҳои гуногуни иқтисодӣ, сиёсӣ ва иҷтимоӣ, ки

³ Автаркияи инноватсионӣ консепсияест, ки ба хоҳиши як кишвар ё минтақа барои рушд ва дастгирии равандҳо ва технологияҳои дохилии инноватсионӣ ҳангоми кам кардани вобастагӣ аз сарчашмаҳои берунии дониш, технология ва захираҳои ишора мекунад. Дар заминаи ин консепсия ба худтаъминкуни дар соҳаи инноватсия, ки имкон медиҳад рушди устувор дар асоси пешрафту дастовардҳои худӣ ба вучуд оварда шавад.

имкониятҳои баробарро барои ҳар як иштирокчии фаъолияти инноватсионӣ таъмин менамояд, таъкид мешавад. Принципи автаркияи инноватсионӣ рушди иқтисодии дохилии кишварро дар соҳаи инноватсия, кам кардани вобастагӣ ба манбаъҳои берунии технология ва ҳавасмандгардонии ташаббусҳои миллӣ тақозо мекунад. Ин барои тақсими одилонаи захираҳои инноватсионӣ ва нигоҳдории рушди устувор ва фарогир шароит фароҳам меорад, ки дар он ҳамаи иштирокчиён ба манфиатҳои марбут ба пешрафти технологӣ дастрасии баробар доранд;

- принципи таъсири сиёсати давлатии инноватсионӣ ба донишҳои санҷидашуда ва аз ҷиҳати илмӣ асоснок. Он имкон медиҳад, ки истифодаи натиҷаҳои объективӣ ва бозғайимии таҳқиқоти илмӣ дар равиши таҳия ва татбиқи қарорҳои давлатӣ таъмин гардад. Дар технологияи босуръат рушдбанда ва глобаликунонӣ муҳим он аст, ки сиёсатҳои рушди тавонмандии илмӣ ва технологӣ ба далелҳои солими илмӣ ва усулҳои собитшуда барои ноил шудан ба натиҷаҳои муассири инноватсионӣ асос ёфта бошанд. Ин принцип аз он шаҳодат медиҳад, ки қарорҳои сиёсӣ дар соҳаи инноватсия бояд бо дидгоҳҳои илмӣ ва таҳқиқоти мутахассисон ҳамоҳанг бошанд, то ки он ба рушди устувор ва самараноки технологӣ ва илмию техникӣ мусоидат намояд. Донишҳои санҷидашуда дар асоси таҳқиқот ва тафтишоти илмӣ мутахассисон кумак мерасонанд, то ки сиёсати инноватсионӣ дуруст, муассир ва мувофиқ бо талаботи ҷаҳонӣ бошад;

- принципи моделсозии ҳамачонибаи сиёсӣ ва ҳуқуқӣ. Принципи моделсозии ҳамачонибаи сиёсӣ ва ҳуқуқӣ ишора мекунад, ки зарурати тарҳрезии як системаи комплексие, ки дар он сиёсат ва қонунгузорӣ дар якҷоягӣ ва мувофиқ ба талабот, эҳтиёҷоти ҷомеа ва давлат таҳия ва татбиқ мегардад, ба миён омадааст. Ин принцип ҳамчун як механизми пурра ва ҳамачониба дар ташкил ва роҳандозии сиёсати инноватсионӣ

фоиданок мебошад. Моделсозии ҳамачонибаи сиёсӣ ва ҳуқуқӣ барои таҳкими соҳаҳои мухталиф, аз ҷумла соҳаи технологӣ, илмӣ, иҷтимоӣ ва иқтисодӣ аҳаммияти калон дорад [104, с. 9].

2. **Стратегияи сиёсати инноватсионии давлат.** Ин стратегия ҳуҷҷати сиёсӣ ва барномавии давлатие мебошад, ки дар ин замина самтҳои асосии сиёсати инноватсионии давлатӣ ва афзалиятҳои он муайян карда шудаанд. Стратегияи сиёсати инноватсионии давлат як нақшаи комплексӣ ва муайян аст, ки ба мақсади таҳкими рушди технологӣ, илмӣ ва иқтисодии кишвар таҳия мешавад. Ин стратегияи сиёсат бояд тамоми соҳаҳои ҷомеаро дар бар гирад ва ба таъмини рушди устувор ва инноватсия дар бахшҳои гуногун мусоидат намояд. Мақсади асосии ин стратегияи сиёсӣ — тақвият бахшидани иқтисодии инноватсионӣ ва рақобатпазирии давлат дар низоми муносибатҳои ҷаҳонӣ мебошад. Барои таҳия ва амалӣ кардани чунин стратегия чанд ҷузъи асосӣ ва принсипи калидӣ мавҷуданд, ки бояд ба назар гирифта шаванд. Татбиқномаи стратегия – ин як барномаи дуруст таҳияшудае мебошад, ки ба мақсади татбиқи муҳити инноватсионӣ дар соҳаҳои мухталифи давлат ва ҷомеа равона шудааст. Ин раванд ба нақшаи амалии тасдиқшудаи стратегия мутобиқ буда, мутобиқат ба талабот ва имкониятҳои мавҷударо дар бар мегирад. Барои амалӣ кардани стратегияи инноватсионӣ дар Тоҷикистон зарур аст, ки як қатор омилҳои муҳим ва равандҳои муайян мавриди таваҷҷуҳ қарор гиранд.

Намунаи ҳуҷҷатҳои стратегӣ консепсияҳои рушди дарозмуддати иҷтимоӣ-иқтисодии давлат барои солҳои ояндаи наздик ва дур мебошад, ки тибқи он ташкили системаи самаранокӣ инноватсионии милли ба роҳ монда мешавад ва онҳо дар асосҳои муайян шакл гирифтани он зарур аст.

3. **Барномаҳои давлатии сиёсати инноватсионӣ.** Барномаҳои давлатӣ оид ба сиёсати инноватсионӣ маҷмуи мунтазам ва пайдарпайи тадбирҳои

хукумати ро барои рушди инноватсияи ҷомеа дар назар доранд. Аз ин рӯ, сиёсати давлатӣ бояд барои посух додан ба ин эҳтиёҷоти динамикӣ ва тағйирёбанда омода бошад. Илова бар ин барои расидан ба натиҷаҳои самаранок зарур аст, ки сиёсати давлатӣ дар соҳаи инноватсия вобаста ба пешрафтҳои технологӣ, таълим ва омодагории кадрҳо, ҷалби сармоя ва тақвият бахшидани инфрасохтори илмӣ ва техникӣ таҳия карда шавад. Механизми татбиқи барномавӣ ва стратегӣ дар соҳаи инноватсия ба моделсозии муносибатҳои оянда дар ҷомеа ва ихтилофоти иҷтимоӣ асос меёбад.

Сиёсати инноватсионии давлат тавассути усулҳои сиёсӣ, стратегӣ ва барномавӣ, инчунин механизмҳои ҳуқуқӣ дар шаклҳои ташкилӣ ва ҳуқуқии муайян ба иҷро мерасад. Ба андешаи Е.В. Гаранино, як намуди «Муайяни фаъолият барои коркард ва таҳияи сиёсат мавҷуд будани объекти сиёсат мебошад, ки сохтори онро метавон дар шакли ҷадвал пешниҳод кард» [86, с. 27].

Ҷадвали 1.

Сохтори сиёсат вобаста ба объекти он

Сиёсат	Объект	Предмет	Фаъолият	Мақсад
Сиёсати илмӣ	Фаъолияти илмӣ	Донишҳои нав	Пешниҳоди амӣ	Бадастории донишҳои нав
Сиёсати илмӣ-техникӣ	Фаъолияти илмӣ-техникӣ	Ихтироот ва давствардҳои нав	Қабулнамоӣ	Истифодаи амалии давствардҳои навин
Сиёсати инноватсионӣ	Фаъолияти инноватсионӣ	Тарҳ ва нави нави муносибатҳо ва воситаҳо	Татбиқ ва амалинамоӣ	Амалигардонӣ

Мавқеи Д.И. Кокурина ҷолиб ба назар мерасад. Ба андешаи ӯ, «объекти асосии сиёсати инноватсионӣ, ки ба рушди технологӣ ва илмии давлат таъсир мерасонад, субъектҳои гуногуни фаъолият дар соҳаи

инноватсия мебошанд. Ин субектҳо намояндагии ташкилотҳои давлатӣ ва ғайридавлатиро иҷро мекунанд, ки дар раванди ҳамкорӣ ва эҷод кардани шароити мувофиқ бо ҳамдигар шартномаҳо ва ёддоштҳои ҳамкорӣ мебаранд. Қоидаҳои созишномаҳои байни давлат ва ташкилотҳои дигар заминаи асосӣ барои ташкили як система барои рушди инноватсионӣ мебошанд. Дар натиҷа, татбиқи ин қоидаҳо ба суръат гирифтани рушди иқтисодии инноватсионӣ ва болоравии қувваи технологӣ дар миқёси милли мусоидат мекунад» [61].

«Субъектҳои сиёсати инноватсионӣ метавонанд на танҳо ашхоси алоҳида, балки инчунин гурӯҳҳои иҷтимоӣ, табақаҳо ва ташкилотҳо бошанд, ки дар татбиқи инноватсия нақши фаъол мебаранд. Ҳар яке аз онҳо бо иштироки мустақим ё ғайримустақими худ дар раванди амалӣ кардани сиёсати инноватсионӣ саҳм мегузоранд. Ҳамин тавр, татбиқи сиёсати давлатии инноватсионӣ, ки аз ҷониби мақомоти ҳокимияти давлатӣ, мақомоти маҳаллӣ ва субъектҳои соҳибкории инноватсионӣ пеш бурда мешавад, як раванди мураккабест, ки ҳамроҳии байни ҳамаи аъзои ҷомеа ва давлатро талаб мекунад» [66].

Субъекти сиёсати инноватсионӣ - манбае, ки тасмимҳои сиёсии умумиро дар бораи инноватсия оғоз мекунанд, фаҳмида мешавад. Албатта, вобаста ба тарҳи рушди ҷомеаи муосир шахсони ташаббускор ва фаъолкунандагони барномаҳои рушди инноватсионӣ дар ҷомеаи шаҳрвандӣ нақши муҳимро иҷро мекунанд. Ин шахсон манфиатҳои умумиро ифода мекунанд ва онҳоро дар шакли дархост барои навоариҳои мушаххас пешниҳод менамоянд. Бо вучуди ин, мавқеи давлат бояд аҳаммияти худро нигоҳ дорад. Чуноне дар боло зикр гардид, сиёсати инноватсионӣ як бахши муҳим дар фаъолияти сиёсати давлатӣ мебошад ва танҳо давлат метавонад тамоми муносибатҳои одамон, таркиботи институтсионалии ҷомеа ва самаранокии татбиқи ҳадафҳои рушди инноватсиониро мушаххас созад, онҳоро ба самти муайяни

инкишоф ва рушд равона намояд, назорати қатъиро аз болои онҳо ба роҳ монад. Имконнопазирӣ ё рад кардани иштироки ғаёлона дар татбиқи барномаҳо ва ҳадафҳои инноватсионӣ метавонад боиси бӯҳрони иҷтимоӣ гардад ва татбиқи самаранокӣ стратегияҳои рушди инноватсиониро душвор гардонад. Ба раванди инноватсионӣ ба таври бояду шояд ҷалб карда нашудани иштирокчиёни гуногун метавонад иҷрои вазифаҳои ба миёнгузоштаро суст карда, ба устувории сохти иҷтимоӣ иқтисодии давлат таҳдид кунад. Дар ин раванд давлат аслан вазифаҳои идоракуниро нигоҳ медорад, зеро маҳз давлат пайдоиши инноватсия ва татбиқи онҳоро таъмин менамояд.

Дар воқеъ, барои аксарияти давлатҳои муосир ҳуди давлат ҳамчун субъекти асосии инноватсия амал мекунад. Давлат системаи манфиатҳои миллиро дар раванди татбиқи инноватсия ва муносибатҳои инноватсионӣ эътироф мекунад, афзалиятҳои сиёсиро ҳам дар дохил ва ҳам дар хориҷ муайян мекунад. Нуқтаи муҳим ин мушаххассозии таҳияи принципҳо ва меъёрҳои сиёсати инноватсионӣ ва инъикоси санадии онҳо, таҳияи асосҳои ҳуқуқӣ ва механизми амалии татбиқи сиёсати инноватсионии давлат ва ғайра вазифаҳои муҳимми давлат дар самти татбиқи сиёсати инноватсионӣ мебошад. Дар сатҳи маҳал (худидоракунӣ) бояд бевосита маҷмуи чорабиниҳое, ки боиси тақвияти сиёсати инноватсионӣ дар умум мегарданд, татбиқ карда шаванд.

Субъекти татбиқи сиёсати инноватсионӣ дар баробари давлат метавонад таркиботи институтсионалии ҷомеаи шахрвандӣ низ баромад кунад. Нуқтаи муҳим ин аст, ки умумияти манфиатҳо ва ҳадафҳои субъектон метавонад самаранокӣ рушди инноватсионии давлатро таъмин кунад. Гуногунии манфиатҳо дар раванди рушди устувори инноватсионӣ монеаҳоро метавонад ба вуҷуд орад. Сиёсати давлатии инноватсионӣ сиёсати илмӣю техникӣ давлатӣ ҳамчун қисми ҷудонашавандаи сиёсати иҷтимоӣю иқтисодӣ муайян карда шудааст, ки таваҷҷуҳи тамоми тарикботи субъективӣ татбиқи рушди инноватсияро

ба рушди илмиву техникӣ, навовариҳои илмӣ ва эҷодии технологӣ талаб дорад. Дар маркази муташаккилсозии фаъолият ва муносибатҳои субъектони татбиқи рушди инноватсия давлат қарор дорад. Давлат дар ин самт мақсадҳоро мушаххас сохта, ҳадафҳои махсуси стратегиро тарҳрезӣ менамояд. Фаъолияти таркиботи субъективии сиёсати инноватсиониро хосияти мобилӣ ва динамикӣ мебахшад. Давлат ҳамоҳангии таркиботи институтсионалии худ ва ҷомеаро баҳри татбиқи рушди устувор дар асоси инноватсия ба роҳ мемонад.

Ҳамин тариқ, омӯзиши асосҳои концептуалӣ ва ҳуқуқии сиёсати инноватсионӣ ва хусусиятҳои муфассали он ба мо имкон медиҳанд, ки мафҳуми зеринро муайян намоем: «Самти махсуси фаъолияти давлатро, ки дар заминаи тасмимгириҳо, таҳияи стратегияҳо, барномаҳои рушд, инкишоф ва тараққиёти ҷомеа бо таъия ба асосҳои пешрафти илмӣ ва технологӣ ба амал бароварда мешавад, сиёсати инноватсионӣ номидан мумкин аст. Ин сиёсати давлат бо истифодаи воситаҳои сиёсӣ, ташкилӣ ва ҳуқуқӣ амалӣ карда мешавад. Сиёсати инноватсионии давлат самтҳои афзалиятноки рушди инноватсия, равандҳои ҳавасмандгардонӣ, маҳдуд кардани истифодаи технологияҳо ва танзими ҳуқуқии муносибатҳои инноватсионӣ ва дигар ҷанбаҳои ин соҳаҳоро муайян ва назорат мекунад. Ин омилҳо барои рушди инноватсионии ҷомеа асоси қавии худро ташкил медиҳанд».

Хулоса ва пешниҳодҳоро оид ба асосҳои концептуалӣ ва ҳуқуқии сиёсати инноватсионии давлат ба таври зайл ифода кардан мумкин аст:

1. Самтҳои дақиқ муайяншудаи афзалиятноки рушди инноватсионӣ ва ҳадафу вазифаҳои асосии сиёсати самаранокӣ инноватсионӣ муайян карда шаванд.

2. Нақши танзимкунандаи ҳуқуқӣ афзалияти муҳим дорад. Зарурати мутобиқшавӣ ҷиҳати дигари асосҳои ҳуқуқии сиёсати инноватсиониро метавонанд ташкил диҳанд. Қонунгузорӣ бояд

самаранок ва заруриву аҳаммиятнок бошад, то ба тағйироти технология ва шароити рушдёбандаи инноватсионӣ зуд вокуниш нишон диҳад.

3. Мутобиқгардони ба стандартҳои байналмилалӣ ҷиҳати дигари асосҳои муҳимми сиёсати инноватсионии давлатро ташкил медиҳад. Мутобиқшавӣ бо стандартҳо ва талаботҳои байналмилалӣ барои устуворӣ ва рақобатпазирии системаи миллии инноватсионӣ муҳим аст.

4. Хосияти таҳаввулоти сиёсати инноватсионӣ дар заминаи идеалҳо ва моделҳои концептуалии муосир нақши асосиро мебозад. Ин ба зарурати навсозӣ ва такмили равишҳо дар ин самт вобаста аст. Дар шароити технологияҳои босуръат рушдёбанда ва тағйироти ҷаҳонӣ мунтазам навсозии заминаи концептуалӣ ва ҳуқуқии сиёсати инноватсионӣ барои таъмини самаранокӣ ва аҳамияти дарозмуддати он ҳатмӣ мегардад. Ин раванд қобилияти зуд ҷавоб додан ба даъватҳои замонро талаб мекунад ва на танҳо имкон медиҳад, ки неруи навоварона дар сатҳи баланд нигоҳ дошта шавад, балки усулҳои татбиқи қарорҳои сиёсӣ дар соҳаи пешрафти илмию техникаӣ беҳтар карда шавад.

5. Асосҳои концептуалӣ ва ҳуқуқии сиёсати инноватсионӣ ба ҳавасмандгардонии инноватсия, рушди иқтисоди миллий ва баланд бардоштани рақобатпазирии давлат мусоидат мекунанд.

БОБИ II. СИЁСАТИ ИННОВАТСИОНИИ ДАВЛАТ: ЗАМИНАҲО ВА НИЗОМИ МУҚОИСАҲО

1.1. Сиёсати инноватсионӣ ва хусусиятҳои муҳимми он дар кишварҳои хориҷӣ

Сиёсати инноватсионӣ самти сиёсати махсуси давлат дар тақвияти раванди модернизатсионӣ ва навовариҳои ҷиддии сиёсӣ, иқтисодӣ ва илмиву техникаӣ мебошад. Тағйироте, ки дар охири асри XX ва ибтидои асри XXI ба вуқӯ пайваست, зарурати таъсис ва татбиқи сиёсати давлатии инноватсиониро дар шароити пешрафти босуръати илмию техникаӣ ба миён овард. Ин аз нав дида баромадани усулҳои мавҷудаи кори институтҳои давлатӣ ва навсозии тамоми сохтори институтсионалии ҷомеа, аз ҷумла системаи сиёсиро тақозо мекард, то ки дар раванди тараққиёти устувори соҳаҳои асосии иқтисодиёт ва такмили равандҳои идоракунии давлатӣ ба таври зарурӣ татбиқи қомеъҳои илмӣ таъмин карда шавад. Дар шароити имрӯза тамоми давлатҳо ва сохторҳои ғайридавлатии соҳавӣ ин тарзи муносибати ҷадиди рушдро қабул намудаанд. Ҳамаи давлатҳо самти муайяни сиёсати давлатии худро дар ин самт мушаххас сохта, низоми тадбирҳо ва ҷорабиниҳоро тарҳрезӣ намудаанд. Татбиқи сиёсати инноватсиониро бахши муҳим ва зарурии сиёсати давлатӣ донистаанд.

Марҳилаи пешрафти босуръат, дигаргуниҳои сифатӣ дар низоми муносибатҳои илмиву техникаӣ, мустақкам шудани равандҳои тараққиёти ҷаҳонӣ ва фаромиллӣ бо масъалаи мешрафти инноватсия ва сиёсати инноватсионӣ ҳамоҳанг мебошад. Рушди илмию техникаӣ ба омилҳои асосии пешбарандаи тараққиёти ҷамъиятӣ табдил ёфтаанд. Аз ин рӯ, давлатҳо ба татбиқи сиёсати инноватсионӣ тавачҷуҳ ва аҳаммияти махсус медиҳанд. Сиёсати инноватсионӣ ба як воситаи таъмини рушду инкишофи низоми иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва сиёсии давлат табдил ёфтааст.

«Ҳар як давлат, ки ба рушду тараққиӣ инноватсия тавачҷуҳ мекунад, барои расидан ба ҳадафҳои муайяншуда як стратегияи хоси худ ва

усулҳои амалии махсуси таҳқиқ ва иҷрои онро таҳия менамояд. Мо метавонем ба принципҳои умумии сиёсати инноватсионӣ, ки давлатҳо барои рушди устувор ва муваффақ дар марҳилаҳои муосири иҷтимоӣ, сиёсӣ ва иқтисодӣ пайравӣ мекунад ва инчунин институтҳои мушаххаси сиёсӣ, ки барои таҳкими ҷойгоҳи инноватсия дар ҷомеа ва давлатҳо хос мебошанд, ишора намоем» [80].

Аллакай дар асри ҷадид илм ва технология ба як қувваи мутаҳаррики сиёсати давлатӣ баҳри таъмини рушди устувор чун парадигмаи нави инкишоф шароит фароҳам меоварад, то ки ҳар як давлат дар талоши ташаккул додани равандҳои бехтари инкишоф бошад.

Барои ҳамаи давлатҳо дар асри XXI рушди мутаносиби низоми ҷамъиятӣ – сиёсӣ иқтисодӣ ва иҷтимоӣ тамаддунӣ муҳим арзёбӣ мегардад. Чунин мақсад дар сарғаҳои сиёсати ҳамаи давлатҳо, аз ҷумла давлатҳои рӯ ба инкишоф қарор дорад. Ин дараҷаи рушдро тамоми давлатҳо дар самти сиёсати давлатиашон бидуни татбиқи сиёсати инноватсионӣ ғайриимкон донистаанд. Аксаран, дар низоми қонунгузори ҳамаи давлатҳо сиёсати инноватсионӣ баҳши муҳим ва аҳаммиятдоштаи сиёсати иҷтимоӣ иқтисодии давлат мебошад. Барои давлати мо – Тоҷикистон низ чунин ҳолат мувофиқат мекунад. Аз ҳамин сабаб, таҷрибаи кишварҳои пешрафта, ки то андозае ба воқеияти дохилӣ мутобиқ шудааст, метавонад ин ҳолигӣро пур кунад.

Дар кишварҳои пешрафта барои расидан ба стандартҳои баландтари технологӣ, рушди қувваҳои истеҳсолӣ ва иҷтимоӣ ҷомеа на танҳо дар давраи муайян, балки дар оянда низ бо дарназардошти имкониятҳои гуногуни амал, ки хусусияти сиёсати давлатиро дорад, диққати махсус ҷалб карда мешавад. Бояд гуфт, ки ду варианти асосии ғайрирасмӣ ва идоракунии ғайрирасмӣ инноватсионӣ вучуд дорад. Ин тарҳи англо-американӣ ва тарҳи фаронсавӣ-ҷопонӣ мебошанд. Тафовути

куллии онҳо дар дараҷаи иштироки давлат дар интиҳоби афзалиятҳои рушд ва усулҳои дастгирии инноватсия мебошад.

«Дар мавриди аввал, таваҷҷуҳи асосӣ ба фароҳам овардани шароити мусоид барои фазои соҳибкорӣ нигаронида шудааст, аммо давлат барои татбиқи лоиҳаҳои инноватсионии бахшҳои соҳибкорӣ бевосита дастгирии молиявӣ ва мустақими иқтисодӣ намерасонад. Дуюм, таваҷҷуҳ ба ҳавасмандгардонии таҳқиқоти илмӣ дар самтҳои афзалиятноки рушд ва дастгирии давлатии онҳо нигаронида шудааст» [84, с. 5].

М.Н. Черкасов ишора бар он мекунад, ки «Барои ҳамаи давлатҳо дар асри XXI рушди мутаносиби низоми ҷамъиятӣ – сиёсату иқтисодӣ ва иҷтимоиву тамаддунӣ муҳим арзёбӣ мегардад.... Ин дараҷаи рушдро тамоми давлатҳо дар самти сиёсати давлатиашон бидуни татбиқи сиёсати инноватсионӣ ғайриимкон донистаанд».

В.В. Борисов таҳлили масъалаи сиёсати инноватсиониро дар асоси усулҳои эмпирикӣ ва муқоисавӣ баҳо медиҳад. Ӯ таҷрибаи сиёсати инноватсионии давлатҳои аврупоиро ҳамчун намунаи рушди устувори давлатҳои рӯ ба тараққӣ тавсия медиҳад.

Дар кишварҳои пешрафта таъмини хусусиятҳои инноватсионии рушди ҷомеа ва давлат вазифаи калидии ҳар як давлат мебошад. Дар як қатор кишварҳо механизмҳои самарабахши дастгирии давлатии фаъолияти инноватсионӣ таҳия ва татбиқ гардида, дар ин самт онҳо таҷрибаи амалии назаррас ҷамъ кардаанд. Ин таҷриба заминаи пурарзишест, ки метавонад дар таҳия ва такмили сиёсати инноватсионии дигар кишварҳои рӯ ба тараққӣ, аз ҷумла дар Ҷумҳурии Тоҷикистон истифода шавад.

Сиёсати миллии Иёлоти Муттаҳидаи Амрико дар соҳаи инноватсия ва технология ба фароҳам овардани фазои мусоиди иҷтимоӣ ва сиёсӣ, ҳавасмандгардонии таҳия ва татбиқи технологияҳои пешрафта ва сармоягузорӣ ба эҷоди қарорҳои технологияи сатҳи ҷаҳонӣ барои

дастгирии рушди саноат ва тичорат нигаронида шудааст. Ҳамзамон, ба ҳамгироии технологияҳои ҳарбӣ ва шаҳрвандӣ барои ҳалли самараноки мушкилоти мудофиавӣ ва шаҳрвандӣ диққати махсус дода мешавад. Тайёр намудани кадрҳои баландихтисос, ки дар шароити иқтисодиёти бо дониш асосёфтаи инкишофёбанда бомуваффақият фаъолият карда метавонанд, самти муҳим мебошад. Илова бар ин, дар ҳамкорӣ бо бахши хусусӣ сиёсати миллии технологӣ таҳия ва татбиқ мегардад, ки ба таҳкими иқтисодии кишвар бо истифода аз дастовардҳои технологӣ нигаронида шудааст.

Кишварҳои Иттиҳоди Аврупо бар хилофи ИМА ва як қатор давлатҳои дигар, аз ҷумла Чопон ва Британияи Кабир, ки аз Иттиҳоди Аврупо ҷудо шудаанд, ҳамкориҳои худро дар соҳаи тақвияти сиёсати инноватсионӣ ба таври баркамол рушд додаанд. Дар шароити имрӯза рушди илм ҳам дар сатҳи миллий ва ҳам дар сатҳи умумиавропӣ яке аз арзишҳои асосӣ мебошад.

Сиёсати ҳар як давлат ҳамеша ба ҳифзи соҳибхитиёрии ҳуқуқи худ дар соҳаи танзими намудҳои гуногуни фаъолият ва муносибатҳои ҷамъиятӣ дар дохили кишвар нигаронида шудааст. Аммо бо як қатор сабабҳои объективӣ гурӯҳҳои алоҳидаи давлатҳо розӣ мешаванд, ки аз як қисми ҳуқуқҳои соҳибхитиёрии худ даст кашида, онҳоро дар асоси созишномаҳо ба сохторҳои идоракунии фаромиллӣ диҳанд. Равандҳои ҳамгироии авропӣ, ки метавонад ба таври ҳақиқӣ яке аз муҳимтарин рӯйдодҳои асри XX бошад, мисоли аҷибест шуда метавонад ва дар асри нав идома дорад [36, с. 9].

Махсусияти сиёсати инноватсионии давлатҳои Аврупо дар он ба назар мерасад, ки ин сиёсат дар доираи ҳадафҳои ҳамгирӣ ва «Авропои ягона» татбиқ мегардад. Ҳамгироии умумиавропӣ имкони муваффақ гардидани тамоми давлатҳои Аврупо дар таҳия ва татбиқи тақмили сиёсати инноватсионӣ ба ҳисоб меравад. Чунин нави сиёсати дар доираи сохторҳои умумиавропӣ қабулгардида ба сиёсати

инноватсионии ҳар давлати иттиҳод таъсир мерасонад ва он хосияти таърихӣ ва тағйирёбанда дорад.

Минбаъд ин раванд инкишоф ёфта, дар он кишварҳои нави аврупоӣ ҳамроҳ шуданд. Дар натиҷа ҳамгирӣ ба тамоми соҳаҳои нави фаъолияти ҷамъиятӣ доман паҳн намуд. Аллакай дар солҳои аввали мавҷудияти Иттиҳоди Аврупо яке аз самтҳои асосии фаъолияти Комиссияи Аврупоиро ҷустуҷӯи чораҳои мусоидат ба рушди инноватсионии бахшҳои асосии фаъолияти ҷамъиятӣ ва иқтисодӣ ташкил меод.

Ҳамин тариқ, дар моҳи декабри соли 1995 Комиссияи Аврупо ба муҳокимаи «Китоби сабз дар бораи инноватсия»⁴ гузашт. Дар он шарҳи муфассали он чизе, ки бояд инноватсия фаҳмида шавад ва як қатор мисолҳои инноватсияро маъмулан пешниҳод кард [139].

Дар Чопон механизми махсусгардонидашудаи татбиқи сиёсати инноватсионии давлатӣ таъсис дода шудааст, ки ба ҳавасмандгардони пешрафти илмию техникӣ нигаронида мешавад. Стратегияи соҳаи илм ва техника, ки дар ҳуҷҷатҳои барномавии ҳукумати Чопон қайд карда шудааст, ба табдил додани системаи миллии илмӣ аз категорияи «пайравони пешвоёни ҷаҳон» ба категорияи давлатҳое, ки бевосита самтҳои пешрафтаи таҳқиқоти илмиро ташкил медиҳанд, нигаронида шудааст. Стратегияи мазкур ба зарурати бозсозии самти инноватсионӣ ба рушди аввалия ва дар истехсолот ҷорӣ намудани техника ва технологияи ватанӣ асос ёфтааст. Ба ин тадбирҳо қор карда баромадани таҳқиқоти бунёдӣ ва тадбирҳои пурзӯр намудани савдои патентию литсензиявӣ, ки дар бисёр мамлакатҳои саноатӣ, пеш аз ҳама, дар ИМА

⁴ Дар сохторҳои Иттиҳоди Аврупо вақт ба вақт додани ҳуҷҷатҳо дар соҳаҳои мушаххас дар шакли «Қоғази сабз» ё «Қоғази сафед» маъмул аст. «Китоби сабз» вазъияти имрузаи ин соҳа, проблемаҳои мавҷуда ва роҳҳои имконпазири ҳалли онҳоро тавсиф мекунад. Ба ҳамаи тарафҳои манфиатдор таклиф карда мешавад, ки ин ҳуҷҷатро дар муҳлати муайян муҳокима кунанд, эродҳо, таклифҳои худро баён кунанд ва аз руи натиҷаҳои муҳокима ҳуҷҷати якҷояи сиёсӣ нашр карда мешавад, ки он «Китоби сафед» ном дорад.

қабул карда шудаанд ва дар давоми даҳсолаҳои охир «манбаи» асосии инноватсияҳои Япония ба ҳисоб мерафтанд, дохил мешаванд.

Ҳавасмандгардони чунин ҳамкориҳои ширкатҳои хусусӣ дар марҳилаҳои «пеш аз рақобат»-и раванди инноватсионӣ дар Ҷопон яке аз ҷузъҳои муҳимми фаъолияти мақомоти давлатӣ дар татбиқи самтҳои афзалиятноки пешрафти илмию техникӣ ҳисобида мешавад.

А.М. Ерошкин бар он назар аст, ки «Агар манфиатҳои кишвар инро тақозо кунанд, давлат ба таври интихобӣ амали қонуни зиддиинҳисорию дар робита ба таҳқиқоти муштаракӣ илмӣ-таҳқиқотӣ бозмедорад, инчунин ба қонунгузорию амалкунанда тағйироти зарурӣ ворид мекунад» [44, с. 62].

Шакли дигари идоракунии инноватсиониро, ки дар Русия мавҷудааст, тавсиф карда, бояд ибраз намуд, ки он ба тарҳи англо-американӣ тааллуқ дорад, зеро ҳукумат бештар ба механизмҳои бозорию ҳавасмандгардони фаъолияти инноватсионӣ таъя мекунад, на ба дастгирии мустақими раванди инноватсионӣ. Барои ташкили муҳити самарабахш, ки ба идоракунии нафъоварандаи сиёсӣ ва давлатӣ замина фароҳам меоварад, усулҳои муҳимми самарабахш ба таври умумӣ ба назар гирифта шаванд. Маҳз, гузаштан аз идоракунии даҳлати давлат ба воситаи расмиёти бюрократӣ ба усулҳои бештар самарабахши идораи давлатӣ бо роҳи ташкили мақомоти салоҳиятдор дар назди вазоратҳо ё додани ваколатҳо ба идораҳои беруна дар шароити Русия муҳим арзёбӣ мегардад.

Ҳамчун усули муассири махсусгардони раванди инноватсионии ватанӣ, ки аз таҷрибаи хориҷӣ қабул карда мешавад, ташкили сохторҳои миллии марҳилавӣ ва даврагӣ бояд муайян карда шавад. «Азбаски дар айни замон дар баъзе кишварҳо аксарияти субъектҳои соҳибкорӣ аз ҳамдигар ҷудо шудаанд ва дар таҳияи маҳсулоти нав ба мушкилоти ҷиддӣ дучор мешаванд, аз рӯйи стратегияи рушди сиёсати инноватсионӣ зарур мебошад, ки фаъолияти онҳо ҳамоянг карда шавад» [109, с.171].

Таҷрибаи Олмон дар бахши татбиқи сиёсати инноватсионӣ назаррас мебошад. Он тарҳи махсусро низ мемонад, ки давлатҳо дар татбиқ ва рушди сиёсати инноватсионии худ метавонанд таҷриба ва истифода кунанд. Дар Олмон донишгоҳҳо дар саромади истехсоли дониш қарор доранд. Фаъолияти асосии ин муассисаҳо барои анҷом додани корҳои илмӣ – таҳқиқоти равона шудаанд. Муассисаҳои мазкур таҳқиқотҳои илмӣ худро дар амалия татбиқ намуда, дар ниҳояти кор аз 5000 навоварӣ танҳо яктоаш ба маҳсулоти ҳақиқӣ табдил меёбад. Яке аз муваффақиятҳои сиёсати инноватсионии Олмон ин аст, ки ширкатҳо ва донишгоҳҳо бо ҳамдигар фаъолияти зич дошта, дар якҷоягӣ маҳсулоти нав эҷод мекунанд. Меъёри дигари муваффақият дар соҳаи мазкур дастрасӣ ба хадамоти интиқоли технология мебошад.

Таҷрибаи сиёсати инноватсионии Чин як раванди динамикӣ ва аз ҷиҳати стратегӣ равонашуда мебошад, ки ба табдил додани кишвар ба пешгоми рушдфтои ҷаҳонӣ дар технологияҳои баланд ва инноватсия равона шудааст. Чин барои ҳавасмандгардонии пешрафти илмию техникӣ ва такмили технологӣ усулҳо ва воситаҳои гуногунро истифода мебарад. Инчो чанде аз ҷанбаҳо ва ташаббусҳои асосии сиёсати инноватсионии Чинро мо метавонем ишора кунем:

1. Ташаббусҳои стратегии миллӣ:

– «Сохти Чин – 2025» (Made in China 2025). Модернизатсияи низоми саноатии Чин, ба нуқтаи баланд расонидани истехсоли технологӣ ва гузаштан аз шумора ба сифат мақсади асосии ташаббусҳои стратегии миллии Чинро ташкил медиҳад. Самтҳои асосии ин ташаббус пеш аз ҳама таҳия ва татбиқи технологияҳои пешрафта дар соҳаҳо, аз қабili робототехника, биотехнология, маводи нав, технологияҳои авиатсионӣ ва кайҳонӣ, мошинҳои барқӣ мебошанд [141, с.109].

– «Нақшаи рушди инноватсия барои соли 2035» мебошад. Ҳадафи он эҷоди иқтисоди инноватсионӣ ва таъмини пешафии Чин дар технологияҳои ҷаҳонӣ мебошад. Самтҳои онро амиқтар кардани

таҳқиқот дар соҳаи зеҳни сунъӣ, маълумотҳои калон, технологияҳои илмҳои биотиббӣ ва дигар технологияҳои баланд дар бар мегиранд.

– «Стратегияи миллии инноватсионӣ», ки мақсади асосии онро ташаккули системаи инноватсионӣ ташкил медиҳад. Стратегияи мазкур таҳқиқоти илмӣ, фаъолияти соҳибкорӣ ва механизмҳои бозори муттаҳид месозад [138, с.56].

2. Сармоягузорӣ дар соҳаи таҳқиқот ва рушд (R&D).

а). Сармоягузори давлатӣ: Чин бучаи таҳқиқоти худро тавассути бунёди паркҳои технологӣ ва минтақаҳои инноватсионии ба монанди «Минтақаи баландтехнологии Пекин» ва «Парки технологии Шенчен» афзоиш медиҳад.

б). Кафолатҳои молиявии стартапҳо⁵ бо ташкили захираҳо ба амал бароварда мешаванд. Дар ин раванд ба корхонаҳои соҳаҳои биотехнология, IT ва маводи нав аҳаммияти бештар дода мешавад [143, с.211]. «Чин паркҳои технологӣ, аз қабili «Чунгуанкун» («Zhongguancun») дар Пекин ва «Парки технологии Нанчунг»-ро фаъолон рушд дода, татбиқи лоиҳаҳои инфрасохторӣ барои дастгирии иқтисодии инноватсионӣ, аз ҷумла шаҳрҳои интеллектуалӣ ва системаҳои интеллектуалии нақлиёт алоқамандии зич дорад» [141, с.167].

3. Ҳамкории байналмилалӣ ва ҳамгироии ҷаҳонӣ [146, с.78].

«Таълим ва рушди сармояи инсонӣ. Ба омодагии мутахассисони илм, технология, муҳандисӣ ва инноватсия (STEM) тавассути ислоҳоти маориф ва таъсиси муассисаҳои таълимии махсус, ҷалби истеъдодҳо аз хориҷа тавассути барномаҳо, ба монанди «Нақшаи Ҳазорсола» барои ҷалби мутахассисон ва олимони баландихтисос таваҷҷуҳи хосса зоҳир карда мешавад» [152, с.243].

Таҷрибаи сиёсати инноватсионии Сингапур намунаи идоракунии сиёсати давлатии муассирро дар рушди сиёсати инноватсионии муосир

⁵ Стартап як лоиҳаи тичоратӣ аст, ки ба идеяи инноватсионӣ асос ёфтааст ва барои рушд маблағгузорӣ зарурат дорад.

пешкаш мекунад. Ташаббусҳои Сингапур ба эҷоди иқтисодиёти инноватсионӣ ва рушди устувор тавассути банақшагирии стратегӣ ва ташаббусҳои ҳамаҷониба нигаронида шудааст. Сиёсати инноватсионии Сингапур ба дастгирии корхонаҳои нав, рушди инфрасохтори технологӣ ва ҷалби сармояи байналмилалӣ нигаронида шудааст. Ҷанбаҳо ва ташаббусҳои асосии сиёсати инноватсионии Сингапурро метавонем тариқи зайл пешкаш намоем:

1. Стратегия ва нақшаҳои миллӣ [155, с.108].

а) «Миллати оқил» («Smart Nation»). Мақсади ин ташаббус таҳияи концепсияи «шаҳри оқил» мебошад, ки ба татбиқи технологияҳои пешрафтаи рақамӣ нигаронида шуда ба беҳтар намудани сифати зиндагии аҳоли ва таҳкими рақобатпазирии давлат равона шудааст. Татбиқи лоиҳаи мазкур истифодаи қарорҳои инноватсионӣ барои рушди инфрасохтори шаҳрӣ, баланд бардоштани самаранокии равандҳои идоракунӣ ва таъмини рушди устувори иҷтимоию иқтисодӣ мебошад. Татбиқи системаҳои интеллектуалӣ ба баланд бардоштани сатҳи беҳатарӣ барои шаҳрвандон, инчунин беҳтар кардани ҳамкориҳои байни ҷузъҳои гуногуни муҳити шаҳр мусоидат меkunанд.

б) Барномаи «Таҳқиқот, инноватсия ва корхона 2025» («Research, Innovation and Enterprise (RIE) 2025»). Муайян намудани афзалиятҳои миллӣ дар соҳаи таҳқиқот ва инноватсия то соли 2025 ҳадафи онро ташкил медиҳад.

2. Маблағгузорӣ дар самти таҳқиқот ва инкишоф. Давлат ба таҳқиқот ва инкишоф маблағҳои зиёди давлатӣ ва ғайридавлатиро ҷалб мекунад. Барномаҳо ва фондҳои давлатӣ барои лоиҳаҳои таҳқиқотӣ ва стартапҳо маблағгузорӣ меkunанд. Дар Сингапур якчанд боғҳои илмӣ калидӣ ва инноватсионӣ истехсолӣ, аз қабили Донишгоҳи технология ва тарроҳии Сингапур (SUTD), Парки илмӣ Донишгоҳи технологияи Нанян (NTU) ва ғайра ҷой доранд, ки маҳсули татбиқ ва амалӣ гардидани ҳадафҳои сиёсати инноватсионӣ он мебошанд [154, с.200].

3. Таълим ва рушди сармояи инсонӣ. Ин ташаббус сароғоз аз ислохоти маориф шуруъ мегардад. Барномаҳои тақмили ихтисос бахши муҳимми сиёсати инноватсионии Сингапурро ташкил медиҳанд. Пайваста навақари барномаҳои тақмили ихтисос барои мутахассисон дар соҳаи технология ва соҳибкорӣ муҳим эътироф мегардад [142, с.56].

Сингапур бо донишгоҳҳои байналмилалӣ, марказҳои таҳқиқотӣ ва ширкатҳо барои мусоидат ба таъдиди дониш ва технология фаъолна ҳамкорӣ мекунад. Қалби сармоягузори байналмилалӣ ва дастгирии ширкатҳои хориҷӣ тавассути фазои мусоиди тижорат ва сиёсати бозори озод ба амал бароварда мешавад.

Малайзия сиёсати инноватсиониро ҳамчун унсур асосии стратегияи миллии худ фаъолна таҳия мекунад. Ин кишвар ҳадаф дорад, ки ба маркази технологияҳои баланд ва инноватсия дар Осиёи Ҷанубу Шарқӣ табдил ёбад. «Рушди инфрасохтор барои татбиқи технологияҳои навақари рушди иқтисодӣ бо таваҷҷуҳ ба инноватсия, рақамисозӣ ва рушди устувор, афзоиши сармоягузорӣ ба таҳқиқот, рушд ва инноватсия, рушди шаҳрҳои интеллектуалӣ, ташкили кластерҳои инноватсионӣ, таъмини ҳифзи моликияти зеҳнӣ ва таҳияи заминаи ҳуқуқии дастгирии инноватсия бахшҳо, самтҳо, мақсадҳо, ҳадафҳо ва афзалиятнокии сиёсати инноватсионии давлати Малайзияро ташкил медиҳанд» [150].

Кореяи Ҷанубӣ намунаи табдили муваффақ аз кишвари рӯ ба тараққӣ ба кишвари пешсафи ҷаҳонӣ мебошад. Сиёсати инноватсионии Кореяи Ҷанубӣ ба дастгирии таҳқиқоти илмӣ, рушди технологияҳо ва ташкили иқтисоди устувори инноватсионӣ нигаронида шудааст [147].

«Дар адабиёти идоракунии давлатӣ, категорияи «сиёсати давлатӣ» ҳамчун фаъолияти мансуби мақомоти давлатӣ барои ҳалли мушкилоти иҷтимоӣ ва расидан ба ҳадафҳои умумӣ, ки барои рушди ҷомеа ё соҳаҳои алоҳидаи он муҳим мебошанд, шарҳ дода мешавад. Ин сиёсати давлатӣ таъмини татбиқи ҳадафҳои стратегӣ дар соҳаҳои мухталифи ҳаёти ҷомеа ва давлатро дар бар мегирад» [98, с.12].

Дар баробари муайян намудани таҷрибаи амалии сиёсати инноватсионии давлатҳои хориҷа мо метавонем асосноккунии сиёсӣ ва ҳуқуқии сиёсати инноватсиониро дар давлатҳои хориҷа, ки дар барномаҳо ва қонунҳои махсуси миллиашон ишора карда шудаанд, таваҷҷуҳ намоем. Доираи муайяни олимон ва мутафаккирони хориҷӣ андеша доранд, ки шарҳи мафҳум ва моҳияти сиёсати инноватсионӣ бо ба эътибор гирифтани унсурҳои таркибии он агар ифода гардад, беҳтар аст. Ба назари муҳаққиқи амрикоӣ Э. Мэнсфилд, сиёсати инноватсионӣ чанбаҳои зеринро дарбар мегирад:

- «Системаи ҳадафҳо (стратегӣ, тактикӣ ва ғ.);
- принципҳои таҳия ва татбиқномаи он;
- объектҳо ва субъектҳои сиёсати инноватсионӣ;
- низоми навҳои сиёсати инноватсионии давлатӣ ва стратегияҳои он;
- самтҳои фаъолияти давлат дар соҳаи сохторӣ;
- натиҷаҳо ва самарайи сиёсати инноватсионӣ (пешбинишаванда ва воқеӣ)» [69, с.171].

«Дар аксар давлатҳо сиёсати инноватсиониро ҷузъи сиёсати миллий дар таҳия ва татбиқи вазифаҳои барномавию мақсадноки рушди соҳаи инноватсионӣ, танзими ҳуқуқии вазифаҳои субъектҳо ва объектҳои сиёсати инноватсионӣ, муносибатҳои онҳо мешуморанд, ки он сазовори дастгирӣ аст. Ташкил ва назорат дар соҳаи фаъолияти инноватсионӣ бо дарназардошти ҳуқуқ ва манфиатҳои ҳамаи субъектҳои он, аз ҷумла манфиатҳои ҷамъиятӣ низ ҳамчун унсури сиёсати инноватсионӣ дохил карда мешаванд» [116, с.86].

Як қатор санадҳои қонунгузории давлатҳои ИДМ масъалаҳои концепсияи сиёсати инноватсиониро танзим ва муқаррар мекунанд. Масалан, Қонуни Ҷумҳурии Беларус «Дар бораи сиёсати давлатии инноватсионӣ ва фаъолияти инноватсионӣ дар Ҷумҳурии Беларус» принципҳо ва механизмҳои асосии татбиқи сиёсати давлатӣ дар соҳаи

инноватсияро муқаррар менамояд. Дар қонун ишора гардидааст, ки: «сиёсати давлатии инноватсионӣ як қисми ҷудонашавандаи сиёсати иҷтимоӣ ва иқтисодии давлат аст, ки маҷмуи тадбирҳои ташкилӣ, иқтисодӣ ва ҳуқуқиро, ки аз ҷониби давлат амалӣ карда мешаванд, муайян мекунад. Ин сиёсат бо мақсади танзими инноватсия ва дастгирии рушди тавсеаи соҳаи инноватсионӣ дар кишвар равона гардидааст» [18].

Тибқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти инноватсионӣ» сиёсати давлатии инноватсионӣ маҷмуи фаъолияти мақомоти давлатӣ мебошад, ки ба танзими давлатии фаъолияти инноватсионӣ, таҳияи механизм ва татбиқи он нигаронида шудааст. Қонуни Ҷумҳурии Қазоқистон «Дар бораи инноватсия» мафҳуми «сиёсати давлатии инноватсионӣ»-ро «ҳамчун қисми муҳимми сиёсати иқтисодию иҷтимоӣ, ки ба пешрафт ва таҳкими инноватсия нигаронида шудааст, муайян менамояд» [16].

Намунаҳои дар боло зикргардидаи мафҳумҳои сиёсати давлатии инноватсиониро барои пешниҳоди хулосаҳои зарурӣ имкон медиҳанд. Аз ҷумла, мушоҳида кардан осон аст, ки сиёсати инноватсионӣ бештар ҳамчун қисми сиёсати иҷтимоию иқтисодии давлатҳо муайян карда мешавад.

Дар асоси таҳлилҳои овардашуда метавон чунин хулоса намуд, ки сиёсати давлатии инноватсионӣ як бахши муҳим ва асосии сиёсати умумии иҷтимоӣ ва иқтисодии давлатҳо мебошад. Он ба таҳия ва амаликунии барномаҳои махсуси рушди инноватсия, инчунин ба танзими ҳуқуқии вазифаҳо ва фаъолиятҳои марбут ба инноватсия равона шудааст. Мақсади асосии ин сиёсати давлатӣ на танҳо пешбурди рушди иқтисодӣ тавассути истифодаи технологияҳои нав, балки ташкили муҳити ҳуқуқӣ ва институтсионалӣ барои рушди устувори инноватсия мебошад. Он масъалаҳоро дар бар мегирад, ки механизмҳо ва сохторҳои зарурии дастгирии раванди инноватсиониро ифода меkunанд,

имконияти гузариш ба иқтисодиёти инноватсионӣ ва татбиқи муваффақонаи лоиҳаҳои навоварино фароҳам меоваранд.

Самаранокии сиёсати инноватсионӣ дар шароити мусоир дар он ифода меёбад, ки тасмимҳои воқеӣ баҳри таҳия ва қабули санадҳои стратегӣ дар баҳши навовариҳои сиёсату иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ, ташаккули низоми миллии инноватсионӣ, таҳкими захираҳои кадрӣ илмӣ қариб дар ҳамаи давлатҳо ба анҷом расонида мешавад. Ҳуҷҷату санадҳои мазкур инчунин ба такмили низоми ҳавасмандгардонии сармоягузорию венчурӣ⁶ ва шаклҳои дастгирии давлатии соҳаи илм ва инноватсия, ташаккули фармоиши давлатӣ оид ба татбиқи корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ, ҳифзи ҳуқуқи сирри тиҷоратӣ, маҳсулоти таҳқиқотӣ ва конструкторӣ дахл доранд [78].

Аз таҳлили воқеи амалӣ намудани сиёсати инноватсионӣ маълум шуд, ки фаъолияти ин соҳаро вусъат додан мумкин аст ва бояд пурзӯр карда шавад.

Омӯзиши таҷрибаи кишварҳои пешрафта дар ин самт шароит фароҳам меоварад, ки хусусиятҳо ва равишҳои асосиро, ки ба татбиқи бомуваффақияти қарорҳои инноватсионӣ мусоидат мекунанд, қайд кунем:

1. Банақшагирии стратегӣ ва стратегияҳои милли. Дар аксари кишварҳо сиёсати муассири инноватсионӣ аз банақшагирии дақиқи стратегӣ оғоз мешавад;

2. Маблағгузорию таҳқиқотҳо. Унсури асосии сиёсати инноватсионӣ маблағгузорию назаррас барои таҳқиқот ва коркард мебошад. Дар кишварҳои ба мисоли Чин ва Кореяи Ҷанубӣ барои маблағгузорию фаъолонаи давлатӣ ва рушди таҳқиқотҳои илмӣ шароити беҳтар фароҳам оварда мешавад;

⁶ фонди венчурӣ – шахси ҳуқуқие, ки фаъолияти он ба андӯхтани воситаҳои молиявӣ барои сармоягузорию лоиҳаҳои инноватсионии таваккали баланддошта ва технологияи аълосифати аз ҷиҳати иқтисодӣ самаранок равона гардидааст.

3. Дар Сингапур ва Малайзия лоиҳаҳои амалии инноватсионӣ ва паркҳои технологӣ фаъолона инкишоф меёбанд. Онҳо ба лоиҳаҳои инноватсионӣ маблағгузорӣ, роҳнамоӣ ва инфрасохторро фароҳам меоранд. Барномаҳои ҳукуматӣ, ба монанди марказҳои инноватсионии иқтисодии эҷодӣ дар Кореяи Ҷанубӣ ва «K-Startup Grand Challenge» ба таъсис ва рушди ширкатҳои нав мусоидат мекунанд;

4. Таълим ва рушди сармояи инсонӣ. Таълим ва рушди сармояи инсонӣ чузъи ҷудонашавандаи сиёсати инноватсионӣ дар кишварҳои Кореяи Ҷанубӣ ва Сингапур мебошад, ки ба такмил додани барномаҳои таълимии STEM ва инчунин такмили ихтисоси доимии коргарон барои қонеъ кардани талаботи бозори зудтағйирёбандаи меҳнат равона шудаанд;

5. Ҳамкории байналмилалӣ ва ҳамгироии ҷаҳонӣ. Ҳамкории байналмилалӣ ба кишварҳо имкон медиҳад, ки ба экосистемаи ҷаҳонии инноватсионӣ ворид шаванд. Аз ҷумла, иштирок дар лоиҳаҳои байналмилалӣ, ҳамкорӣ бо донишгоҳҳо ва марказҳои илмӣ хориҷӣ ва ҷалби сармояи хориҷӣ. Дар кишварҳое чун Сингапур ва Чин ҳамкории фаъоли байналмилалӣ ба табодули дониш ва технология мусоидат мекунад;

Хулоса, банақшагирии стратегӣ ва стратегияҳои дарозмуддати миллӣ асоси сиёсати муваффақонаи инноватсионии кишварҳои пешрафта мебошанд. Маблағгузориҳои таҳқиқоти илмӣ ва коркардҳои технологӣ тавассути барномаҳои давлатӣ ва сармоягузориҳои инфрасохторӣ ба рушди технологияҳои инноватсионӣ мусоидат мекунад.

Ҳамин тариқ, дар асоси омӯзиши адабиётҳои илмӣ ва таҷрибаи амалии давлатҳои пешрафта хулосаҳои зеринро дар баҳши мазкур пешниҳод мекунем, ки афзалияти илмӣ, назариявӣ ва амалиро доро мебошанд.

1. Таҷрибаи амалӣ ва муқоисаи сиёсати инноватсионии таҷрибаи давлатҳои гуногун имкон медиҳад, ки татбиқи он барои ҳар

давлат бо дарназардошти маданияти сиёсӣ, анъанаҳо ва урфу одати сиёсӣ, ҳамчунин ба унсурҳои ҷамиятӣ ва шарту шароити муфиди кишвар аҳамият медиҳад.

2. Ба ин васила, ҷойгиршавии ҷуғрофӣ, захираҳои табиӣ, омодагии соҳаҳои истеҳсолӣ, таҳаввули илму таҳқиқот ва зарфияти зехнии аҳоли дар ташкил ва танзими сиёсати инноватсионӣ нақши ҳалкунанда доранд.

3. Давлатҳо сиёсати инноватсиониро барои рушди иқтисодӣ ва иҷтимоии худ тақвият мебахшанд. Зимни татбиқи он дар ҳар як кишвар шароит ва хусусиятҳои хосси миллӣ ба эътибор гирифта мешаванд. Муқоисавии моделҳои сиёсати инноватсионӣ дар кишварҳои хориҷӣ, аз ҷумла кишварҳои пешгоми намунавие, ки дар татбиқи сиёсати инноватсионӣ муваффақиятҳо ба даст овардаанд, таваҷҷуҳи зиёд зоҳир карда шудааст.

4. Муқоисаи ин моделҳо бо шароити Тоҷикистон имкон медиҳад, ки равишҳои дахлдор ва таҷрибаҳои институтсионалӣ муайян карда шаванд ва мутобикгардонии онҳо метавонад самаранокии сиёсати инноватсионии давлатиро беҳтар созад.

1.2. Заминаҳои сиёсӣ – ҳуқуқии ташаккули сиёсати инноватсионӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон

Раванди рушди мутаносиби низоми сиёсӣ новобаста ба уствориҳои инкишоф дорои мушкилот ва шояд зиддиятҳои сиёсӣ мебошад, ки дар ояндаи наздик ба ҳаёт ва некуаҳволии одамон эҳтимолиан таъсир мерасонанд. Дар ҳамин маврид, теъдоди зиёди сиёсатмадорон, коршиносон ва олимони таъкид мекунанд, ки барои баррасии муносибатҳои ҷадиди бавучудода ва барои пешниҳод намудани роҳҳо ва воситаҳои ҳалли мушкилоти ҳосияти бухронидошта дар ҳаёти ҷамъиятӣ, сиёсиву иҷтимоӣ, иқтисодиву маданӣ ҳам дар сатҳи миллӣ ва

хам дар сатҳи минтақавию глобалӣ зарарути истифодаи муносибатҳои нави сиёсӣ пеш меояд. Яке аз ин равишҳои нави сиёсиро аксаран сиёсати инноватсионӣ муаррифӣ намудаанд. Сиёсати инноватсионӣ метавонад инкишофи мутаносиби давлатро ба вучуд оварад, сатҳи зуд-зуд ба амал омадани бухронҳоро коҳиш диҳад ва ниҳоятан аз байн барад.

Инноватсияи сохту тартиботи системаи сиёсӣ, аксиомаи тараққиёти ҳар як давлати муосир, аз ҷумла Тоҷикистон мебошад, ки дар он ҳамеша воятаҳои сиёсӣ нақши асосиро мебозанд ва барои зудтар созмон додани дигаргуниҳои сиёсии пешбинишаванда имконият медиҳанд. Нақши пешбарандаи онҳо махсусан дар шароити ҳозираи номутаносиби ҷаҳон, ки устувории тартиботи мавҷудаи сиёсии ҷаҳонӣ ва устувории инкишофи сиёсати давлатҳои миллиро дар дараҷаҳои гуногун зерӣ шубҳа мегузорад, равшан зоҳир мегардад. Дар баробари ин, доираи дигаргуниҳои баамаломеда ҳамеша фарқи сифатии онҳоро нишон медиҳад. Дар ин феҳристи дигаргуниҳо инноватсияи сиёсӣ ҷойи махсусро ишғол мекунад. Он давлатро ба истифодаи инноватсия, кашфиёт ва ихтирооти нав, ба ҳадафҳои рушди уствори сиёсӣ, технологӣ ва пешрафти ҷамъиятиву сиёсӣ бурда мерасонанд.

Зарур аст, ки дар шароити муосири рушди технологӣ, иттилоотиву инноватсионӣ давлатҳо бояд баҳри таъмини воқеияти инкишофи демократии худ муносибати меъёро ба назар гиранд. Он имкон медиҳад, ки дар раванди идоракунии сиёсӣ ва қабули қарорҳои сиёсӣ вобаста ба инобат гирифтани инноватсия беҳтарин арзишҳо қадр карда шаванд. Ба ақидаи як қатор муаллифон, сиёсати инноватсионии давлат ва инноватсияи сиёсӣ ҳатман ба таҳкими демократия, васеъ намудани муколамаи ҳокимият ва ҷомеа нигаронида шудаанд. «Татбиқи онҳо танҳо дар шароите имконпазир аст, ки ҳамкориҳои ҳокимият ба соҳибкорӣ ва ҷомеа, таҷрибаи пешрафтаи иҷтимоӣ-сиёсӣ, сатҳи баланди рушди фарҳанги сиёсӣ, фаъолияти шахрвандӣ ва ҳамбастагии ҷомеа ба амал бароварда мешавад» [106, с. 226].

Садсолаи нав, бахусус нимаи аввали онро аксари олимону сиёсатшиносон ва иқтисодшиносони ҳам хориҷӣ ва ҳам ватанӣ ҳамчун «давраи инноватсия» тавсиф мекунанд. Зеро он дигаргуниҳои тамоми паҳлуҳои ҷомеаро инъикос мекунад. Дар даҳсолаҳои охир қариб аз тамоми ҷиҳатҳои ҳаёти ҷамъиятӣ, аз ҷумла ҳаёти сиёсӣ ва идоракунии сиёсӣ, фаъолияти иқтисодӣ дигаргуниҳои кулӣ ба амал омаданд. Ҳамаи ин боиси аз ҷомеаи саноатӣ ба ҷомеаи баъдииндустриалӣ гузаштан гардид. Тоҷикистон чун давлати муосир чунин тағйирпазирҳои сиёсӣву иқтисодӣ, иҷтимоӣву маданӣ ва пешрафти илмиро қабул намуд. Аммо он яку якбора ба вуҷуд наомада, марҳилаи на он қадар дуру дарози таърихро фаро мегирад.

Дар асоси таҷрибаҳо ва мушоҳидаҳо аён мегардад, ки қариб дар ҳамаи давлатҳо сиёсати инноватсионӣ дар асоси як қатор асосҳои сиёсӣ-ҳуқуқӣ, заминаҳои институтсионалӣ, стратегӣ ва барномавӣ ташаккул ва инкишоф меёбанд. Чунин шакл гирифтани раванди рушди сиёсати инноватсионӣ дар кишвари мо низ ба назар мерасад. Сиёсати инноватсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон системаи мақсадноки принципҳо ва механизмҳо мебошад, ки ба рушди равандҳои инноватсионии соҳаҳои гуногуни фаъолияти давлат нигаронида шудааст. Он ба равишҳои назариявӣ ва моделҳои амалӣ асос ёфтааст, ки нақши инноватсияро дар рушди стратегии кишвар муайян мекунанд. Ин консепсияҳо барои таҳияи барномаҳои миллӣ, ҳуҷҷатҳои концептуалӣ ва стратегияҳое, ки ба ҳавасмандгардони пешрафти илмию техникӣ, беҳтаргардони равандҳои истеҳсолӣ ва таъмини рақобатпазирӣ давлат дар арсаи байналмилалӣ нигаронида шудаанд, мусоидат мекунад. Ҷузъи муҳимми сиёсати инноватсионӣ ташаккули шароит барои татбиқи қарорҳои инноватсионӣ мебошад, ки ба ҳамгироии онҳо ба иқтисодиёти миллӣ ва соҳаи иҷтимоӣ мусоидат мекунад.

«Консепсияи васеъ паҳншудаи тараққиёти сиёсати инноватсионӣ аз нуқтаи назари тараққиёти индустриалии ҷомеа, ки ба таносуби

марҳилаҳои тараққиёти ҷамъиятӣ бо давраи мустаҳкам шудани принципҳои индустриализу иқтисодӣ асос ёфтааст, пайвасти ногузастанӣ дорад. Тамоми таърихи тамаддуни рушди давлат аз назари инкишофи ҷамъиятӣ ва сиёсату иқтисодӣ ба ду давраи калон ҷудо мешавад» [43, с.83].

Консепсияи дигаре, ки маъмултарин дар раванди ташаккули ҷомеаи баъдисаноатӣ ба ҳисоб меравад, ин таълимоти назариявии Э. Тоффлер мебошад. Таълимоти ӯ, на танҳо ба баррасии равишҳои технократӣ, башардӯстона ва экологӣ барои бақои инсоният, балки ба таҳлили ҳаёти иҷтимоӣ низ асос ёфтааст. Ба андешаи Э.Тоффлер, таърих пайдарпайии мавҷҳост, ки дигаргуниҳоро ба бор меорад. Вай «се мавҷ»-ро дар тараққиёти ҷомеаи муосир муайян мекунад [76]. Ғайр аз ин, гузаштан ба ҳар як мавҷи нав бо шароитҳои муайян хос буда, хусусиятҳои худро дорад. Ҳамин тавр, маълум мегардад, ки марҳилаи баъдисаноатии рушди ҷомеаи инқилоби иттилоотӣ муайян мекунад ва бо «мавҷи сеюм» пайвасти ногузастанӣ дорад.

Табаддулот ва мавҷи тараққиёти фаннӣ ва техникае, ки охири асри қаблӣ ва ибтидои садсолаи нав оғоз гардидаанд, зарурат ба таваҷҷуҳ ва қабули пешрафти ҷамъиятиро аз тарафи давлату Ҳукумати Тоҷикистон дорад. Масалан, тибқи андешаи Э.Тоффлер, чунон ки дар боло қайд карда шуд, табаддулоти дарпешистода «мавҷи сеюм» номида мешавад. Дар бораи усулҳои нави тараққиёти инноватсионии ҷамъиятӣ андешаҳои афзалиятнокро пешниҳод намудааст. Намунаҳо ва меъёрҳои нави муносибатҳо ҳосси тамаддуни ҷадидаи башарӣ мебошанд. Ин муносибатҳо имкон медиҳанд, ки рушди уствори сиёсӣ таъмин гардад.

Д. Белл ба ҷиҳати технологияи ташаккули ҷомеаи баъдисаноатӣ диққати худро равона кардааст. Вай чунин мешуморид, ки ҷомеаи муосирро фақат дар сурате фаҳмидан мумкин аст, ки агар «...таҳаввулоти техникӣ ва пеш аз ҳама, ҷӣ тавр техникаи асри XX ҷойи худро дар рушди ҳаёти ҷамъиятӣ, соҳаҳои алоҳидаи он, аз сиёсат ва

идоракунии давлатӣ сар карда, то ба сатҳи иқтисодиву иҷтимоӣ ва фарҳангӣ ба техникаи интеллектуалӣ додааст, фаҳмад». Тибқи принципи мавҷи сеюм Д. Белл изҳор медорад, ки «...мо инқилоби сеюми умумиҷаҳонии технологиро аз сар мегузаронем...» [34, с. 87].

Д. Белл чунин андеша дорад, ки ҷомеаи баъдисаноатӣ «принсипи нави ташкили иҷтимоию технологӣ ва тарзи нави зиндагист, ки системаи ҷамъиятии анъанавиро аз байн мебарад» [34, с. 123]. Ӯ ҷомеаи навро ҳамчун ҷомеае, ки дар он сиёсат, идоракунӣ, маориф, тандурустӣ, таҳлил ва банақшагирӣ, барномасозӣ, фарҳанг ва ғайра ба хизматрасонӣ асос ёфтааст, маънидод намудааст.

Дар шароити Тоҷикистони муосир ба эътибор гирифтани чунин ҳолат ва шароити инкишофи умумии инноватсионӣ ҳатмӣ эътироф карда мешавад. Тағйирёбӣ ва пешрафти илмиву техникӣ омили асосии пешрафти ҷамъиятӣ, муносибатҳои сиёсиву иқтисодӣ ва иҷтимоиву фарҳангӣ, махсусан дар ҳудудҳои манфиатҳои миллӣ барои инкишофи Тоҷикистон мебошад.

Чунин тавсиф хосси Тоҷикистон низ мебошад. Тоҷикистон давлати мустақил ва муайянкунандаи бевоситаи самти сиёсати иқтисодӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ ва рушди уствори худ мебошад. Чунин муқарраротро мо метавонем дар Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон мушоҳида намоем: «Ҷумҳурии Тоҷикистон давлати соҳибхитӣ ... мебошад» [1, с.3], аз ҳамин хотир «...Ҳукумат роҳбарии самараноки соҳаҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ... ро таъмин мекунад» [1, с. 43].

Татбиқи ҳадафҳои рушди устувор таваҷҷуҳ ба ҷанбаҳои зерини иҷтимоии сиёсати муосири инноватсионии Тоҷикистонро тақозо мекунад:

- мушкилоти иҷтимоие, ки ба миён меоянд, масъалаҳои гуногунҷабҳа ва ба ҳам алоқаманди илмӣ, техникӣ ва иҷтимоию иқтисодӣ, инчунин кафолатҳои бо ҳам мувофиқшудаи давлатро талабдоранд;

- модернизатсияи тарҳо ва барномаҳои рушди инноватсионӣ, сиёсати инноватсионии давлат ва инноватсия дар сиёсат;

- таҳияи низоми чорабиниҳое, ки ба бартараф намудани мушкилот ва бухронҳои сиёсӣ идоракуни равона шудаанд ва татбиқи сиёсати инноватсиониро имконпазир мегардонанд.

Бо вучуди ин, даҳолати ҳукумат ба раванди инноватсионӣ ва барномарезӣ намудани он дар ҳошияи стратегия ва ҳадафҳои стратегӣ барои Тоҷикистон муҳим мебошад. Рушди инноватсия дар Тоҷикистон таърихи чандон дуру дароз надорад. Соҳибистиклол шудани Тоҷикистон дар назди он вазифаҳои муҳим ва стратегиро гузошт. Ҳукумати давлат кӯшиш ба ҳарч додааст, ки ҳамқадами раванди рушди илмӣ, технологӣ, иқтисодӣ, сиёсӣ ва иҷтимоиву тамаддунии замони муосир бошад. Чунин талошҳо ва тасмимҳо ба ҳадафҳои дурнамои рушд нигаронида шудаанд. Тоҷикистон баробари ба даст овардани Истиқлолияти давлатӣ ба бухрони сиёсӣ, ки шароити тарҳрезӣ намудани бахшҳои мухталифи сиёсати давлатиро аз байн бурд, рӯ ба рӯ гардид. Давлат дар чорроҳаи мочаро қарор гирифт.

Бухрони сиёсӣ – мочарои шаҳрвандӣ заминаҳои низоми иҷтимоӣ ва иқтисодӣ-истеҳсолии давлати Тоҷикистонро хароб гардонид. Баробари истиқлолият ба даст овардани Тоҷикистон оғози рушди инноватсионӣ барои он чандон осон набуд. Равиши нави сиёсӣ бояд ҳамохангсозии самти сиёсати гуногуни таҳқиқотӣ ва инноватсиониро дар бар гирад.

Ин равишҳо бояд имконият диҳанд, ки захираҳои миллӣ ба иҷрои вазифаҳое, ки барои ояндаи рушди Тоҷикистон муҳимтар шуморида мешаванд, мутамарказ карда шаванд. Ин равиш ба мутаносибии самтҳои гуногуни сиёсати давлатӣ, таъмини ҳамохангии саъю кӯшишҳои мақомоти давлатӣ мусоидат мекунад. Ин тавассути ҳамгироии сиёсати расмӣ бо ваколатҳои васеъ ба даст оварда мешавад, ки ба ҳамкории муассиртари байни мақомоти мухталифи давлатӣ ва муассисаҳо мусоидат мекунад. Ҳамин тариқ, системаи мукаммали идоракуни таъсис

дода мешавад, ки ба натиҷаҳои устувор ва дарозмуддат дар соҳаи сиёсати инноватсионии давлатӣ нигаронида шудааст.

Меърҳои сиёсату ҳуқуқӣ ва ташкили низоми идоракунии бо ҳадафҳои рушди инноватсия асоси ба амал баровардани мақсадҳои сиёсати инноватсионии давлат мебошанд. Дар ҳамин замина, таҳияи стратегияи фаъолсозии раванди инноватсионӣ барои субъектҳои сиёсӣ, ки дар асоси таҳқиқ ва ташкили барномаҳо, концепсияҳо ва низоми махсуси сиёсату ҳуқуқӣ ва стратегӣ сурат мегирад, нақши муҳим дорад. Ин низоми муносибатҳои инноватсионӣ дар соҳаи сиёсат ва идоракунии давлатӣ, рушди низоми сиёсати иқтисодӣ ва бахши протекционизми иқтисодӣ бо ба эътибор гирифтани рушди илмӣ ва технологӣ амалӣ мегардад. Ташаккули таҳкими низоми миллии сиёсати давлатии инноватсионӣ барои Тоҷикистон як зумра мушкилоти рушди сиёсӣ ва иқтисодиро метавонад ҳал кунад. Низом ва механизми милликунонидашудаи сиёсати давлатии инноватсионӣ дар заминаи арзишҳо, меърҳои арзишӣ ва ҳуқуқӣ дар соҳаҳои фаъолияти илмӣ, илмию техникӣ ва инноватсионӣ, инчунин рушди механизмҳои иқтисодии ҳавасмандгардонии ин фаъолият ба вуҷуд ояд. Таъмини рушди инноватсионӣ дар асоси дастгирии қомебиҳои илмӣ ва технологӣ барои Тоҷикистон зарур мебошад. Ҳамин тариқ, барои муассисаҳои давлатӣ ва тамоми сохторҳои институтсионалии қомеаи шаҳрвандӣ иштироқи фаъол дар раванди инноватсионӣ аҳамияти калон дорад.

Давраи истиқлолият омили муайянкунандаи ташаккули шароити муайяни рушди миллий гардида, заминаи муҳим барои пешрафти минбаъдаи Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳисоб мерафт. Ин замони имкон дод, ки пайдории пояҳои сохти конституционӣ ва заминаи бунёди давлати демократӣ ва ҳуқуқбунёд гузошта шавад. Истиқлолият дар шароити рушди дарозмуддати кишвар ҷанбаи муҳим ба ҳисоб рафта, самтҳои афзалиятноки сиёсати иҷтимоиву иқтисодии кишвар ва сиёсати давлатии инноватсионӣ дар ҳамбастагӣ бо таҳкими арқони давлатдорӣ миллий

ташақкул ёфт. Ташаққули сиёсати инноватсионӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба заминаҳои сиёсӣ – ҳуқуқӣ ва таърихӣ асос ёфтааст. Ин заминаҳо ба рушди стратегияҳои давлат ва нақшаҳои рушди соҳаҳои технологӣ ва инноватсионӣ кумак мерасонанд. Барои фаҳмидани заминаҳои ҳуқуқӣ ва таърихӣ сиёсати инноватсионӣ, муҳим аст, ки ба таърихи ин соҳа ва тадбирҳои давлатӣ таваҷҷуҳ кунем. Масалан, сатҳи нокифояи иқтисодӣ ва технологӣ, тамоюлҳои пешрафти ҷаҳонӣ ва ҳамгироии илмиву техникаи байналмилалӣ, нокифоягии барномаҳои соҳавӣ ва дурнамои рушдро муайян карда натавнистани онҳо ба заминаҳои таърихӣ рабт доранд. Инҳо омилҳо ва сабабҳои шуда буданд ва дар оянда шуда метавонанд, ки давлати Тоҷикистон сиёсати инноватсионии худро дар асоси принципҳо ва меъёрҳои стратегиву прогрессивӣ ба амал барорад ва ташаббусҳои муосирри рушдро татбиқ кунад.

Давлат ва Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар даврони истиқлолияти давлатӣ дар ҳошияи сиёсати созанда ва бунёдкоронаи Асосгузори сулҳу Ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон сиёсати давлатӣ дар баҳши инноватсияро яке аз намунаҳои олии ва беҳтарину афзалиятноки сиёсати давлатӣ қарор дода, дар партави ин сиёсати созанда миёни вазифаҳои муҳимми давлатдорӣ ба масъалаҳои қабул ва такмили заминаҳои меъёрии ҳуқуқии фаъолияти инноватсионӣ таваҷҷуҳи махсус равона кардааст.

Марҳилаҳои асосии ташаққул ва рушди сиёсати давлатии инноватсионӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба муносибати ҳамаҷониба, аз ҷумла ҷорӣ намудани механизмҳои сиёсӣ ва давлатӣ, ки заминаи таҳия ва татбиқи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ бо ҳавасмандгардонии фаъолияти инноватсиониро таъмин менамоянд, асос ёфтаанд. Ин марҳилаҳо дар таҳия ва татбиқи стратегияҳо ва барномаҳои миллӣ, ки ба ҳамгироии инноватсияҳо дар бахшҳои асосии сиёсати давлатӣ мусоидат мекунанд,

амалӣ мегардад. Ҷанбаҳои муҳими ин раванд фароҳам овардани шароити ҳуқуқӣ ва институтсионалие мебошад, ки ба ҷорӣ намудани технологияҳои пешрафта мусоидат мекунанд, инчунин таҳияи механизмҳои самарабахши дастгирии давлатӣ, ки ба пешбурди фаъолияти таҳқиқоти илмӣ ва тичорати инноватсионӣ нигаронида шудаанд. Стратегия ва барномаҳои рушди устувор, концепсияҳои инкишофи инноватсионии давлат, ки мурағбат карда шудаанд, дар се марҳала муайян намудан мумкин аст:

Давраи ибтидоӣ аз замони оғози истиқлолияти Тоҷикистон шуруъ мегардад ва то оғози садсолаи навро, ки онро аксари муҳаққиқон асри инноватсия номидаанд, дар бар мегирад. Аниқтараш давоми солҳои 1991 то солҳои 2000 – умро фаро гирифта, дар ин марҳила рушди инноватсия ва таҳияи сиёсати инноватсионӣ ҳамчун стратегия эътироф карда мешуд. Чуноне дар боло ишора намудем, Тоҷикистон ба бӯҳрони сиёсӣ рӯ ба рӯ гардида буд, ки инкишофи номутаносиби соҳаҳои ҳаёти ҷамъиятӣ, аз ҷумла мушкилоти таҳия, тарҳрезӣ ва амалисозии сиёсати инноватсионии давлатро ба вуҷуд меовард. Новобаста аз низоми номуташаккили муносибатҳо ва раванди инкишофи ҷамъиятӣ дар Тоҷикистон, давлат ва ҳукумат алаққай зарурати заминагузори ин навъи сиёсатро дарк карда буданд. Дар ин марҳила як қатор санадҳои меъёриву ҳуқуқӣ оид ба шакл додани сиёсати инноватсионӣ ва аҳамияти он барои инкишофи минбаъдаи Тоҷикистон қабул гардиданд. Ба таври мисол, қабули Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи илм ва сиёсати давлатӣ оид ба илму техника» [21] (соли 1998), Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» [19] (соли 1998), Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Концепсияи сиёсати давлатии илмию техникаи Ҷумҳурии Тоҷикистон» (соли 1999) ба ҳисоб мераванд.

Асосан рушди илмию техникӣ ва сиёсати давлатӣ дар самти инкишофи илму техника бахши муҳими сиёсати инноватсионии

Тоҷикистонро ташкил медиҳад. Дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи илм ва сиёсати давлатӣ оид ба илму техника» мақсад ва самтҳои асосии амалисозии сиёсати давлатӣ оид ба илму техника, инчунин рушди инфрасохтори инноватсионӣ ишора карда шудааст. Дар баробари самтҳои асосии амалисозии сиёсати давлатӣ оид ба илму техника дар санади мазкур «Такмил додани низоми интихоби лоиҳаҳои инноватсионӣ ва барномаҳои мақсадноки илмию техникӣ дар асоси сандҳои меъёриву ҳуқуқӣ пешбинӣ шудааст. Дар қонуни мазкур ҳатмӣ, беғараз ва босалоҳият будани экспертизаи давлатии барномаҳои илмӣ ва ё илмию техникӣ ва лоиҳаҳои инноватсионӣ, ки аз ҳисоби буҷети давлатӣ маблағгузорӣ мешаванд, асосан яке аз принципҳои асосии танзими давлатии фаъолияти илмӣ ва ё илмию техникӣ ба ҳисоб меравад» [21]. Дар санади мазкур асосан субъектони ин бахши сиёсати инноватсионии Тоҷикистон муқаррар карда шудааст ва он бо номи ташкилотҳои илмӣ муаррифӣ мегардад. Дар асоси меъёрҳои Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи илм ва сиёсати давлатӣ оид ба илму техника»: «ташкилотҳои илмӣ метавонанд ба фаъолияти илмӣ, илмию техникӣ ва инноватсионӣ, аз ҷумла татбиқи ҳуқуқ ба объектҳои моликияти зеҳнӣ, инчунин иҷрои корҳои илмию таҳқиқотӣ ва таҷрибавию конструкторӣ ҳамчун намуди асосии фаъолият машғул шаванд» [21].

Мутобиқи санадҳои меъёрии ҳуқуқии зикргардида сиёсати инноватсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи фаъолияти илмӣ муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ бояд ба татбиқи концепсияи рушди инноватсионӣ ва истифодаи технологияҳои пешрафта асос гузорад. Дар доираи қонунгузори амалкунанда муассисаҳои таҳсилоти олии вазифадоранд, ки на танҳо фаъолияти таълимӣ пеш баранд, балки ба таҳқиқоти илмӣ, инчунин пешрафти илмию техникӣ ва инноватсионӣ низ фаъолона ширкат варзанд. Ба ин ҳифзи моликияти зеҳнӣ, гузаронидани таҳқиқоти илмӣ бунёдию амалӣ, инчунин ба амал баровардани корҳои

таҷрибавию конструкторӣ, ки ба ҳамгироии соҳаи илмӣ муассисаҳои таълимӣ ба системаи миллии рушди технология ва илм мусоидат мекунад, дохил мешавад.

Яке аз замина ва ё асосҳои ҳуқуқии ташаккули сиёсати инноватсионӣ дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон дар марҳилаи аввал ин қабули Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он», ки аз 13 ноябри соли 1998, № 726 қабул гардидааст, мебошад. Ин қонун муносибатҳоро ҳангоми офаридан ва истифодаи асарҳои илмӣ, адабиёт ва санъат (ҳуқуқи муаллиф), фонограмма, намоиш ва барномаҳои ташкилоти паҳши эфирӣ ва кабелӣ (ҳуқуқҳои вобаста ба он) баамалояндаро танзим менамояд ва дар амалӣ намудани сиёсати давлатии инноватсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон бевосита таъсир мерасонад.

Асоси дигари ҳуқуқии таҳия ва ташаккули сиёсати инноватсиониро қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Концепсияи сиёсати давлатии илмию техникии Ҷумҳурии Тоҷикистон» ташкил медиҳад. Дар марҳилаи кунунӣ зарурати вучуд доштани низоми сиёсати инноватсионӣ дар миқёси миллии кишвар эҳсос мегардад. Ин низом, ба ғайр аз механизмҳои мусоиди иқтисодӣ, ташкилию ҳуқуқӣ, бояд концепсияҳо ва барномаҳои сиёсати давлатӣ, инчунин зерсохторҳои мукамал ва марказонидан онро дарбар гирад.

Марҳилаи дуюм – марҳилаи баъдазҷангии инкишофи сиёсии Тоҷикистонро фаро мегирад, ки ба оғози садсолаи нави рушд ва тараққиёти илму техника, инкишофи муносибатҳои истеҳсолӣ ва рушди мутаносиби раванду ҳодисаҳои сиёсӣ, муосиркунонӣ ва ворид намудани навовариҳо ҳам аз нигоҳи меронотократӣ ва ҳам аз нигоҳи техникӣ – таҷҳизотӣ дар низоми сиёсати давлатӣ ва идоракунӣ мебошад. Ин марҳила солҳои 2000 – 2010 - умро фаро мегирад. Барои Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки аз бӯҳрони сиёсӣ раҳо гардида буд, раванди барқароршавӣ ва рушди муносибатҳои ҷамъиятӣ, инчунин ҷорӣ

намудани шаклу механизмҳои нави раванду падидаҳо на ҳамчун ҳадафи ниҳой, балки вазифаи ҷудонашаванда дар роҳи рушди устувор қабул карда мешуд. Дар марҳилаи мазкур ташаккул ва рушди сиёсати инноватсионии кишвар ба таҳкими заминаи сиёсӣ, стратегӣ ва меъёрию ҳуқуқӣ таъям кард. Ин марҳила барои татбиқи минбаъдаи ташаббусҳои навоарона ва ҳамгироии равишҳои муосир ба низоми идоракунии давлатӣ ва иқтисодиёт заминаи бозғатимод фароҳам овард.

Сиёсати инноватсионӣ ба самти фаъолияти сиёсии давлат дар бахши рушди илм ва технология ва ба воситаи онҳо ҷорӣ намудани навоариҳо дар инкишофи ҷомеа нигронида шудааст. Қабули санадҳои меъёрӣ–ҳуқуқӣ дар ин марҳила рушди илм ва технологияро ҳамчун унсуре муҳимми инкишофи инноватсионӣ бартарият додаанд. Масалан, дар ин давра якҷанд санадҳои меъёрӣ–ҳуқуқӣ аз ҷумла Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон» қабул гардиданд [20]. Қонуни мазкур мақоми ин ниҳоди илмиро дар соҳаи таҳқиқот ва кашфиёт, ваколат ва масъулиятро ба сифати муассисаи худидорашавандаи давлатии илмӣ муайян менамояд.

«Дар низоми асосҳои ҳуқуқии ташаккули сиёсати инноватсионии давлат қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи рушди илмҳои дақиқ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2005-2008» нақш ва мавқеи муайян дорад» [49, с. 121].

Дар ин марҳила бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Стратегияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи илм ва технология барои солҳои 2007-2015» қабул гардидааст, ки он ҳосияти стратегӣ дорад. Санади мазкур ташкили сохтори барои дастгирии давлатӣ муфид, рушди илм, мутамарказонии неруи илмӣ дар самтҳои рушди таҳқиқоти илмӣ ва иҷтимоию иқтисодии барои мамлакат афзалиятнок, суръатбахшии ташаккули инфрасохтори инноватсионӣ, татбиқи амалии инноватсия ва технологияи рақобатпазирро таъмин менамояд.

Бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, № 263 «Стратегияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаҳои илм, технология ва инноватсия барои давраи то соли 2030» қабул карда шуд. Вобаста ба иҷрои санади мазкур Сарвари давлат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон зимни суҳанронии хеш дар мулоқот бо аҳли илм ва маорифи кишвар санаи 30 майи соли 2024 изҳори нигаронӣ намуда, чунин иброз доштанд: «...татбиқи ҳадафҳои пешбиниамудай стратегияи мазкур дар сатҳи зарурӣ ба роҳ монда нашудааст ва дар ин самт мушкилоту камбудии зиёд ҷой доранд. Қисми зиёди ҳадафҳои пешбиниамудай стратегия дар муҳлатҳои муайяншуда амалӣ нагардидааст. Татбиқи сифатноку самарабахши стратегия метавонад рушди инноватсионии кишвар ва пайванди илм бо истеҳсолотро густариш бахшида, коркардҳои нави технологиро ба вуҷуд оварад» [23].

Дар инкишофи сиёсати инноватсионии давлат мақоми аввалиндараҷа ба стратегия ва доктринаҳои рушди инноватсионӣ дода мешавад. Онҳо ифодаи ҳуҷҷатӣ ва санадии инъикоси мақсадҳо ва ҳадафҳои рушди инноватсионии давлат ба ҳисоб мераванд. Махсусан, мақсадҳои рушди инноватсионӣ ва сиёсати инноватсионии давлат дар стратегияҳо инъикоси худро пайдо намудаанд. Ифода ва муайян намудани вазифаҳо бахши муҳимми стратегияи сиёсати инноватсиониро ташкил медиҳад. Дар доираи ин стратегия ҳалли вазифаҳои зерин аҳамиятнок шуморида мешаванд:

«- дастгирии давлатии рушди илм ва гузаронидани ислоҳоти идоракунии давлатӣ дар соҳаи илм;

- ворид намудани тағйиру иловаҳо ҳангоми муайян намудани мақоми муассисаҳои таҳқиқотӣ ва мутаносибсозии сохтори онҳо;

- муайян намудани самтҳои афзалиятноки илм ва технология, мутамарказ кардани неруи илмӣ ва воситаҳои моддию техникӣ дар ин самт;

- мутамарказ кардани неруи илмӣ дар самтҳои афзалиятноки рушди иҷтимоию иқтисодии мамлакат, маориф ва фарҳанг;
- фароҳам овардани шароити мусоид барои гузаронидани таҳқиқотҳо вобаста ба самтҳои наватарини илм;
- ташаккули инфрасохтори инноватсионӣ ва дастгирии фаъолияти инноватсионӣ дар соҳаи илму техника ва технология, фароҳам овардани шароит барои тижоратикунонии натиҷаҳои таҳқиқот;
- рушди заминаи моддию техникий илм;
- ҳамгироии бахшҳои академикӣ, соҳавӣ ва мактабҳои олий;
- тайёр кардани кадрҳои соҳаи илм;
- рушди инфрасохтори муосири иттилоотии илмӣ дар асоси истифодаи технологияи пешқадами иттилоотию коммуникатсионӣ;
- рушди заминаи моддию техникий нашри корҳои илмӣ;
- вусъати ҳамкориҳои илмӣю технологияи байналмилалӣ ва баланд бардоштани маҳсулнокии онҳо» [133].

Дар ин замина аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти таҳкими сиёсати инноватсионии Тоҷикистон як қатор санадҳои меъёрий – ҳуқуқӣ қабул гардид, ки дар марҳилаи дуюм мақом ва ҷойгоҳи хосаи худро соҳиб аст. Қабули қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1 октябри соли 2007, №500 дар бораи тасдиқи «Консепсияи гузариши Ҷумҳурии Тоҷикистон ба рушди устувор», қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи тасдиқи «Барномаи тайёр кардани кадрҳои илмӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2009-2015», №296 аз 2 июли соли 2008, қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи тасдиқи «Барномаи ҳамгироии илм ва таҳсилоти олии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2010-2015», №371 аз 2.07.2009, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ихтироот» (соли 2004), «Дар бораи нишонаҳои молҳо ва нишонаҳои хизматрасониҳо» (соли 2007), «Дар бораи парки технологӣ» (соли 2010) ба ҳисоб мераванд, ки мазмуни мушаххаси

сиёсати инноватсионии давлати Тоҷикистонро дар марҳилаи дуоми ташаккулаш инъикос мекунанд.

Барои Тоҷикистони муосир дар ин давра муҳим аст, ки зарфияти ташкилшудаи илмӣ-техникӣ, иқтисодӣ ва зехнӣ ба таври муассир истифода шавад, ба шароити бозори ҷаҳонӣ мутобиқ гардад ва минбаъд густариш ёбад.

Марҳили сеюм – давраи таҳким, такмил ва устуворгардии сиёсати инноватсионӣ дар Тоҷикистон мебошад. Он аз солҳои 2010 то инҷонибро дар бар мегирад. Моҳияти асосии заминаҳои сиёсӣ ва ҳуқуқии ин марҳиларо стратегия, пешниҳоди нуктаҳо баҳри бартараф намудани мушкилоти инкишофи сиёсати инноватсионӣ будани онҳо ташкил медиҳад. Дар ин марҳила як қатор санадҳои меъёриву ҳуқуқӣ ва барномаҳои рушди стратегияи сиёсати инноватсионӣ аз ҷониби давлату ҳукумати Тоҷикистон ба тасвиб расонида шуд, ки моҳияти онро рушд, таҳким, муайяннамоии мушкилот ва мушаххасгардонии самти инкишофи сиёсати инноватсионӣ дар кишвар ташкил медиҳад. Санадҳои меъёрии ҳуқуқие, ки зикр шудаанд, метавонанд ҳамчун заминаи асосӣ барои сохтани низоми манзум ва ҳамаҷониба дар татбиқи қонунгузорӣ ва рушди инноватсияҳо дар Тоҷикистон ба ҳисоб раванд. Онҳо ҳамчун оғози роҳбарии фаъолиятҳои инноватсионӣ ва ба вучуд овардани платформаи мустаҳкам барои таҳия ва дастгирии инноватсия дар кишвар амал мекунанд. Ба мисоли санадҳои муҳимми меъёрии ҳуқуқӣ метавон ба қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи тасдиқи «Барномаи рушди илмҳои табиатшиносӣ ва риёзиву техникӣ барои солҳои 2010-2020», қарор «Дар бораи тасдиқи номгӯи самтҳои афзалиятноки таҳқиқоти илмӣ барои солҳои 2010-2012» ва инчунин қарор дар бораи тасдиқи «Стратегияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи илм ва технология барои солҳои 2011-2015» ишора кард.

Самаранокӣ ва фаъолият дар соҳаи инноватсия тавассути нишондиҳандаҳои гуногун, ки барои арзёбии ҷанбаҳои муҳими он ба кор бурда мешаванд, баҳогузорӣ мегардад. Ба таври намуна, агар ба фаъолияти инноватсионӣ дар Тоҷикистон назар кунем, метавон ба ҳолатҳое, ки нишондиҳандаҳои асосии онро ташкил медиҳанд (масалан, имкониятҳое, ки кишвар дар муқоиса бо давлатҳои пешрафта ва мутараққӣ дар ҷанбаҳои гуногуни инноватсия дар ҳолати рушд қарор дорад), рӯ ба рӯ шуд.

Дар амалияи сиёсати инноватсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон барномаҳои рушди инноватсионӣ нақши ҳалкунанда мебозанд. Яке аз ин барномаҳои рушд «Барномаи рушди инноватсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011-2020» ба ҳисоб меравад. «Асоси таҳияи Барномаро нишондоди Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 20 апрели соли 2011 ва қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 4 феввали соли 2010, №33 «Дар бораи натиҷаҳои рушди иҷтимоию иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2009 ва вазифаҳо дар соли 2010» оид ба таҳия ва пешниҳоди лоиҳаи «Барномаи рушди инноватсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011-2020» ҷиҳати баррасӣ ба Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ташкил медиҳад» [12].

Барномаҳо ва стратегияҳои рушди инноватсионӣ тарафҳо ва масъалаҳои гуногуни сиёсати инноватсиониро баррасӣ ва муваффақона роҳи ҳалли онро ишора мекунанд. Масалан, «Барномаи рушди инноватсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011-2020» ба ҳалли масъалаҳое равона шудааст, ки дар татбиқи босамари сиёсати инноватсионӣ ҳалал мерасонанд. Дар ҳуҷҷати мазкур монеаҳои мавҷуда муфассал таҳлил шуда, роҳҳои рафъи монеаҳое, ки ҳалли онҳо ба рушди равандҳои инноватсионӣ дар кишвар мусоидат мекунанд, пешниҳод шудааст. Мақсади асосии барнома тақвияти фаъолияти илмию техникӣ

ва инноватсионӣ, ҳавасмандгардонии рушди инноватсия ва ташкили заминаи ҳуқуқии мукаммали инноватсионӣ мебошад. Барнома ба ҷалби иқтидорҳои илмию техникӣ дар равандҳои инноватсионӣ, истифодаи босамари ихтироот ва коркардҳои илмию техникӣ ва ба вучуд овардани сохторҳои инноватсионӣ, ки ба рушди технология ва истеҳсолот мусоидат мекунанд, равона карда шудааст. Ҳадафи аслии барнома сохтани системаи самараноки инноватсионӣ аст. Зеро он барои самаранок амалӣ шудани сиёсати инноватсионӣ мусоидат мекунад. Ҳамин тариқ, барнома дар рушди иқтисодӣ ва иҷтимоии кишвар нақши муҳим бозида, ба ноил шудан ба ҳадафҳои стратегии миллӣ мусоидат мекунад.

Дар барнома асосан ҷанбаҳои зерин таҳлилу баррасӣ гардида, нишон додани роҳи ҳалли онҳо амали шудааст:

«- ҳолат ва мушкилоти фаъолияти инноватсионӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон;

- таъсис ва тараққӣ додани инфрасохтори инноватсионӣ (пойгоҳҳои техникию технологӣ);

- ташаккул ва тақомули низоми тайёр, тақмил ва баланд бардоштани тахассуси мутахассисон дар самти фаъолияти инноватсионӣ;

- ташкили низоми иттилоотӣ дар самти фаъолияти инноватсионӣ;

- ҳамкориҳои байналмилалӣ дар самти фаъолияти инноватсионӣ;

- ҷалби неруи илмӣ ба равандҳои инноватсионӣ;

- вазифаҳои рушди инноватсионии соҳаҳои иқтисодиёт, маориф, тандурустӣ ва ғайра» [12];

Раванди татбиқи Барнома дар ду марҳила пешбинӣ гардида аст:

– марҳилаи якум (2011-2014) – марҳилаи омодагӣ ба ташкилӣ;

– марҳилаи дуюм (2015-2020) – марҳилаи рушди инноватсионӣ.

Дар марҳилаи аввали татбиқи ин барнома дар Ҷумҳурии Тоҷикистон Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти

инноватсионӣ» аз 16 апрели соли 2012 (№ 822) қабул гардид. Дар натиҷаи таҳлили ҳамаҷонибаи аҳаммияти қабули «Барномаи рушди инноватсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011-2020» метавон ба хулосае омад, ки иқдоми мазкур дар раванди татбиқи сиёсати давлатии инноватсионӣ ҳалқаи муҳим гардид. Қабули барнома барои таҳия ва татбиқи санадҳои меъёрии ҳуқуқии асосӣ, таъсис ва таҷдиди инфрасохтори инноватсионӣ, инчунин ташаккули системаи самаранокӣ иттилоотӣ ва таҳкими ҳамкориҳои байналмилалӣ дар соҳаи инноватсия замина гардид. Ин фаъолиятҳо ба рушди баҳши инноватсия дар кишвар таъсири назаррас гузошта, ба пешрафти устувори ин соҳа мусоидат мекунанд.

«Санади дигари меъёриву ҳуқуқие, ки асосҳои фаъолияти сиёсати инноватсионии давлати Тоҷикистонро ҳукми қонунӣ ва расмӣ мебахшад, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти инноватсионӣ» ба ҳисоб меравад. Қонуни мазкур асосҳои ташкилӣ, ҳуқуқӣ, иқтисодӣ, шартҳои ташаккул ва татбиқи сиёсати давлатии инноватсиониро муайян ва муносибатҳои ҷамъиятиро дар ин соҳа танзим менамояд» [14].

Дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти инноватсионӣ» асосан масъалаҳои зерини сиёсати инноватсионӣ ба таври зерин мавриди асосноккунии ҳуқуқӣ қарор гирифтаанд:

- «баррасии мафҳумҳои асосие, ки моҳият ва мундариҷаи асосии сиёсати инноватсионии давлатро ошкор мекунанд;
- низоми қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи фаъолияти инноватсионӣ;
- субъектҳои фаъолияти инноватсионӣ;
- объектҳои фаъолияти инноватсионӣ;
- намудҳои фаъолияти инноватсионӣ;
- муносибатҳои шартномавӣ байни субъектҳои фаъолияти инноватсионӣ;
- асосҳои сиёсати давлатии инноватсионӣ;

- стратегияи рушди инноватсионӣ;
- барномаҳои мақсадноки инноватсионӣ;
- мақсад ва вазифаҳои сиёсати давлатии инноватсионӣ;
- принципҳои сиёсати давлатии инноватсионӣ;
- шаклҳои танзими давлатии фаъолияти инноватсионӣ;
- дастгирии давлатии фаъолияти инноватсионӣ ва ғайраҳо» [14].

Яке аз заминаҳои асосии сиёсату ҳукукии ташаккул ва таҳкими сиёсати инноватсионӣ дар Тоҷикистон ин «Стратегияи рушди инноватсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2020» мебошад. Стратегияи мазкур бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 майи соли 2015, № 354 тасдиқ шудааст [3].

Илова бар ин, Стратегия ба натиҷаҳои арзёбии ҳамаҷонибаи иқтисодии инноватсионӣ ва дурнамои дарозмуддати илмию технологӣ таъя мекунад. Муқаррароти Стратегия ҳангоми таҳияи концепсия ва барномаҳои рушди иқтисодию иқтисодии кишвар бояд ба инобат гирифта шаванд. Дар «Стратегияи рушди инноватсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2020» масъалаҳои зерин ҳосияти расмӣ – сиёсӣ пайдо намудаанд:

- вазъи соҳа ва сиёсати инноватсионӣ;
- вазъи кунунӣ ва мушкилоти рушди инноватсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- стратегия дар низоми банақшагирии стратегии сиёсати инноватсионӣ;
- мақсад ва вазифаҳои стратегия, марҳилаҳои татбиқи барномаи стратегӣ;
- вазифаҳои асосии стратегия;
- мавқеи сиёсати инноватсионӣ дар сиёсати иқтисодию иқтисодии давлат;
- роҳҳои рушди сиёсати инноватсионии давлати Тоҷикистон;
- марҳилаҳои татбиқи стратегия;

- сиёсати инноватсионии миллӣ;
- ташаккулдиҳии салоҳиятҳои фаъолияти инноватсионӣ;
- муҳити амалишавии сиёсати инноватсионӣ ва ғайра [3].

Дар ин марҳила дигар санадҳои меъёрӣ – ҳуқуқиро номбар намудан мумкин аст, ки дар раванди амалишавӣ қарор дошта, мақсад ва вазифаҳои онҳо ҷиҳати рушди низоми миллии инноватсионӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон равона карда шудааст. Ба ин низом санадҳои зеринро номбар намудан мумкин аст, ки дар раванди амалишавии сиёсати инноватсионии давлат нақши муҳим мебозанд. Аз қабيلي «Барномаи миллӣ барои рушди соҳаи технология ва инноватсия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2021-2025» бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, таҳти №240 аз соли 2021 қабул гардид, ки барои рушд ва татбиқи инноватсияҳо, технологияҳои нав ва дастгирии шӯъбаҳои технологӣ мусоидат мекунад. «Стратегияи рушди иқтисоди рақамӣ ва инноватсионӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2022-2025» бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, таҳти №350 аз соли 2022 қабул гардида, ба рушди иқтисоди рақамӣ, технологияи иттилоотӣ ва инноватсионӣ бахшида шудааст. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, таҳти №550 аз соли 2023 «Дар бораи такмили инфрасохтори технология ва инноватсия» барои такмил ва рушди инфрасохтори технологӣ ва инноватсионӣ, инчунин таъмини дастрасӣ ба захираҳои зарурӣ таҳия шудааст. Бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз соли 2021 қабул гардидани «Барномаи миёнамуҳлати рушди иқтисоди рақамӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2021-2025» ва аз 2 декабри соли 2022 қабул гардидани «Стратегияи рушди иқтисоди «сабз» дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2023-2037» аз зумраи дигар санадҳои меъёриву ҳуқуқӣ дар бахши сиёсати инноватсионӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳисоб мераванд.

Бо дарназардошти таҳлилҳои боло мо метавонем, низоми санадҳои меъёрӣ–ҳуқуқии ташаккули сиёсати инноватсионӣ дар Ҷумҳурии

Тоҷикистонро ба таври зерин пешниҳод намоем. Дар санадҳои зикршуда самтҳои дахлдор, ки то як дараҷа ба масъалаи рушди инноватсионӣ дар кишвар вобастагӣ доранд, низ инъикос ёфтаанд.

Низоми санадҳои сиёсӣ - ҳуқуқӣ дар шакли қонунҳо, стратегияҳо, барномаҳои давлатӣ ва қарорҳо марбут ба тадбиқи сиёсати инноватсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон
(ниг. Ҷадвали 2.)

№ т/р	Шакли санади меъёрии ҳуқуқӣ	Санаи қабул ва рақам	Номи санади меъёрии ҳуқуқӣ
1.	Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон	аз 21 майи соли 1998, №10, Қонуни ҚТ аз 18 марти соли 2015, №1197	«Дар бораи фаъолияти илмӣ ва сиёсати давлатӣ оид ба илму техника»
2.	Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон	Аз соли 1999	«Дар бораи Консепсияи сиёсати давлатии илмию техникии Ҷумҳурии Тоҷикистон»
3.	Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон	аз 1 октябри соли 2007, №500	Дар бораи тасдиқи «Консепсияи гузариши Ҷумҳурии Тоҷикистон ба рушди устувор»
4.	Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон	аз 2 июли соли 2008, № 296	«Дар бораи тасдиқи Барномаи тайёр кардани кадрҳои илмӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2009-2015»
5.	Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон	аз 2.07.2009. № 371	«Дар бораи Барномаи ҳамгироии илм ва таҳсилоти олии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2010-2015»,
6.	Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон	аз 2 июли соли 2008, №296	«Дар бораи Барномаи тайёр кардани кадрҳои илмӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2009-2015»
7.	Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон	8 июли соли 2010 № 59	«Дар бораи парки технологӣ»

8.	Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон	аз 30 апрели соли 2011, № 227	«Барномаи рушди инноватсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011-2020»
9.	Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон	16 апрели соли 2012, № 822	«Дар бораи фаъолияти инноватсионӣ»
10.	Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон	аз 30 майи соли 2015, № 354	«Стратегияи рушди инноватсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2020»
11.	Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон	аз 30 июни соли 2021, № 263	«Стратегияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаҳои илм, технология ва инноватсия барои давраи то соли 2030»
12.	Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон	аз соли 2021, №240	«Барномаи миллии барои рушди соҳаи технология ва инноватсия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2021-2025»
13.	Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти	аз соли 2022, №350	«Стратегияи рушди иқтисоди рақамӣ ва инноватсионӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2022-2025»

Сарчашма: Таҳияи муаллиф дар асоси маълумоти Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. (<https://mmk.tj>.)

Бо тақвия ба ишораҳои болозикр дар марҳилаи имрӯза қонунгузории сиёсати давлатии инноватсионӣ ба таври муайян ташаккул ёфтааст ва раванди тақмилдиҳии он ҳамеша дар мадди назари Ҳукумати кишвар қарор дорад. Умуман, таъсиси ниҳодҳои махсус доир ба татбиқи сиёсати давлатии инноватсионӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, тақмили санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, баланд бардоштани самаранокии татбиқи тадбирҳо дар самти инноватсия дастовардҳои асосии замони соҳибистиклолӣ махсуб меёбанд. Дар замони соҳибистиклолӣ Тоҷикистон ба рушди сиёсат ва дигар соҳаҳои ҳаёти ҷамъиятӣ ва соҳаҳои технологӣ диққати махсус додааст. Мавқеи сиёсӣ ва сиёсати иқтисодии кишвар ва талаботи ҷаҳонӣ

ба инноватсияҳо ва технологияи муосир ба ташаккули сиёсати инноватсионӣ таъсир расонид. Таъсири ҷаҳонишавӣ ва рушди технологияи иттилоотӣ, ки кишварҳоро ба сӯйи рушди инноватсионӣ мекашад, ба Тоҷикистон низ таъсир расонид. Тоҷикистон барои омода кардани иқтисоди миллӣ ба талаботи глобалӣ сиёсати инноватсионӣ ва стратегияи технологиро таҳия кард. Барномаҳои дарозмуддати рушди соҳаи илм ва технология, инчунин нақшаҳои стратегии давлатӣ, таҳти роҳбарии ҳукумат ва бо дастгирии ҷомеаи байналмилалӣ ба амал омаданд.

Раванди таҳия ва қабули қонунҳо, дар баробари татбиқи барномаҳо ва стратегияҳои рушди кишвар, бо ҳамроҳии дастурҳо ва қарорҳо ҳамчун асоси ҳуқуқии амалӣ намудани сиёсати инноватсионӣ хизмат мекунад. Инҳо якҷоя заминаи ҳуқуқии ҳамаҷониба барои татбиқ ва рушди самарабахши сиёсати инноватсионӣ дар кишварро ташкил медиҳанд. Хулоса, ташаккули сиёсати инноватсионӣ дар Тоҷикистон дар ҷойи хушқу холи ба вучуд наомадааст. Он марҳила ба марҳила тағйир ва таҳким меёфт, заминаҳои институтсионалӣ ва меъёрии худро комил мегардонид. Раванди ташаккули таҳия, татбиқ ва таҳкиму рушди сиёсати инноватсионӣ дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон яқсон набуд. Он аз мушкилоти зиёди меъёриву ҳуқуқӣ ва стратегиву барномавӣ иборат буд.

Андешаҳои муҳаққиқону олимони ватанӣ ва таҳлили санадҳои меъёрӣ – ҳуқуқиро ҷамъбаст намуда, ишора намудан лозим аст, ки истиқлолият барои Тоҷикистон шароити инкишофи уствор ва таҳкими асосҳои рушди ҳаёти ҷамъиятиву сиёсӣ гардид. Ҳамзамон, таваҷҷуҳи давлат ба таҳияи сиёсати инноватсионӣ дар шароити ҷомеаи муосир яке аз масъалаҳои муҳим ва стратегӣ дар рушди мамлакат ба шумор меравад. Таҳия ва амалигардони чунин сиёсати мукамал дар соҳаҳои гуногуни ҳаёти иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ заминаи заруриро барои рушди уствор дар ҳар як ҷузъи кишвар ба вучуд меорад. Бо истифода аз имкониятҳои илмӣ ва технологӣ, давлат метавонад ҳамзамон барои

таҳкими иқтисодии инсонӣ ва таъмини рушди саноат ва иқтисод ба манфиати мардум қадамҳои муфид гузарад. Ин раванд на танҳо ба баланд бардоштани сатҳи зиндагии шаҳрвандон ва беҳтар намудани шароити иҷтимоӣ мусоидат мекунад, балки ба пурра кардани нишондодҳои рушди таълим, беҳдошти инфрасохтор ва таъмин кардани минтақаҳои камтаъмин мусоидат хоҳад кард.

Заминаҳои сиёсӣ ҳукукии рушди сиёсати инноватсионӣ дар давлати мо ядрои мутахаррикии онро ташкил медиҳанд. Аз ҳамин хотир давлати Ҷумҳурии Тоҷикистон чунин заруратро дарк намуда, марҳила ба марҳила асосҳо ва заминаҳои сиёсӣ ҳукукиро дар шакли қабули санадҳои меъёрӣ – ҳукуқӣ, барномаҳои давлатӣ ва ҳуҷҷатҳои стратегӣ таҳия карда истодаанд.

Таҳлили низоми санадҳои меъёрӣ – ҳукуқӣ, концепсияҳо, барномаҳо ва стратегияҳои миллий дар бахши мазкур ба мо имкон дод, ки хулосаҳои зеринро пешниҳод кунем:

1. Ташаккули сиёсати инноватсионӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба муносибати маҷмӯӣ, аз ҷумла ҷанбаҳои сиёсӣ ҳукуқӣ ва таърихӣ асос ёфтааст. Шартҳои ҳукуқӣ таҳия ва татбиқи қонунгузорӣ ва стратегияҳои асосии танзимкунандаи фаъолият дар соҳаи илм ва инноватсияро дар бар мегиранд. Ин замина барои рушди минбаъдаи сиёсати инноватсионӣ, ки ба модернизатсияи иқтисодиёт, баланд бардоштани рақобатпазирӣ ва рушди устувори кишвар нигаронида шудааст, замина фароҳам меорад.

2. Барои расидан ба ҳадафҳои стратегияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва таъмини рушди устувор, муҳим аст, ки механизмҳои ҳукукии мавҷуда таҳким ёфта, таҳқиқоти илмӣ ва инноватсионӣ ба таври фаъол дастгирӣ карда шаванд.

3. Ҷорӣ кардани технологияҳои муосир ва инноватсионӣ дар ҳамаи соҳаҳои истеҳсолот ва хизматрасонӣ, таҳия ва амалӣ кардани роҳнамоҳои муассири қонунгузорӣ ва сиёсати давлатӣ, бо

дарназардошти талаботи ҷаҳонӣ ва эҳтиёҷоти ватанӣ, бояд дар маркази диққат қарор гирад.

БОБИ III. САМТҲОИ ТАТБИҚИ СИЁСАТИ ИННОВАТСИОНӢ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

3.1. Механизмҳои амалишавии сиёсати инноватсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити муосир

Сиёсати инноватсионӣ дар шароити соҳибистиклолӣ ба яке аз самтҳои афзалиятноки сиёсати давлатӣ пазируфта шудааст. Дар шароити Тоҷикистони соҳибистиклол татбиқи сиёсати инноватсионӣ яке аз масъалаҳои асосӣ ба ҳисоб меравад. Он воситаи муҳимми таъмини рушди устувори соҳаҳои идоракунии давлатӣ низ эътироф мегардад. Дар шароити тағйирот ва таҳаввулоти бесобиқаи технологӣ, ҷаҳонишавӣ ва омезиши равандҳои сиёсӣ иқтисодии ҷаҳонӣ Ҳукумати Тоҷикистон бояд механизмҳои хеле муассири татбиқи сиёсати инноватсиониро таҳия ва татбиқ намояд. Ин тақозо мекунад, ки системаи ҳамачонибаи дастгирии ташаббусҳои илмӣ ва техникаӣ, ҷорӣ намудани технологияҳои пешрафта дар соҳаҳои гуногуни иқтисодиёт ва ворид намудани равандҳои инноватсионӣ ба стратегияи умумии рушди давлат ба роҳ монда шавад. Унсuri муҳими ин равиш таҳияи тadbирҳои сиёсӣ ва ҳуқуқӣ мебошад, ки инфрасохтори заруриро барои рушди инноватсия таъмин намуда, барои ҷалби сармоя ба таҳқиқоти илмӣ ва технологӣ шароит фароҳам оварда, ба ҷорӣ намудани инноватсия дар бахшҳои асосии амалӣ намудани сиёсат ва идоракунии давлатӣ, инчунин иқтисодиёт мусоидат мекунанд. Сиёсати бомуваффақияти инноватсионӣ на танҳо дастгирии давлат, балки ҳамкории зич бо бахши хусусӣ, ҷомеаи илмӣ ва шарикони байналмилалӣ тақозо мекунад. Ба тақмил додани заминаи меъёрии ҳуқуқӣ ва ҷораҳои ҳавасмандгардонии фаъолияти инноватсионӣ давра ба давра аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон диққати махсус дода шуда истодааст.

Вобаста ба масъалаи мазкур Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми худ ба Маҷлиси Олии кишвар санаи 24 апрели соли 2010 иброз дошта буданд, ки: «Самти дигари

сиёсати навсозии бахши воқеии иқтисод чорабиниҳои инноватсионӣ мебошанд ва ба бахшҳои тааллуқ доранд, ки дар онҳо қафомонии технологӣ нисбатан кам ба назар мерасад. Барои ин ҷаъолона истифода кардани механизмҳои мустакими ҳавасмандсозӣ ва идоракунии инноватсия, такмил додани заминаи меъёрии ҳуқуқии он, татбиқи чораҳои ҳавасмандгардонӣ барои ворид намудани технологияҳои пешрафтаи муосир ва содироти молу маҳсулоти бо истифода аз технологияи муосир истехсолшуда зарур мебошанд» [25]. Таваҷҷуҳи хос ба такмил ва таъсиси механизмҳои сиёсати инноватсионӣ дар шароити Тоҷикистони соҳибистиклол аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон яке аз бахшҳои афзалиятнок арзёбӣ мегардад.

Сарфи назар аз афзоиши ниҳодҳои марбут ба татбиқи сиёсати инноватсионӣ ва фароҳам овардани шароит барои ташаккули муҳити инноватсионӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҷаъолияти онҳо бо сатҳи баланди пайвастагӣ ва ҳамоҳангии муассир хос аст. Дар доираи татбиқи сиёсати инноватсионӣ тамоми меъёрҳо, стандартҳо, дастурҳои стратегии дар кишвар таҳия ва татбиқшаванда, инчунин сохторҳои институтсионалии амалкунандаи соҳаҳои давлатӣ ва шаҳрвандӣ воситаи асосии татбиқи равандҳои инноватсионӣ, таъмини якпорчагӣ ва рушди босуръати низоми инноватсионӣ дар сатҳҳои гуногун ба ҳисоб мераванд.

Таъсиси механизмҳои мазкур дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон бо мақсади рушд ва татбиқи инноватсия ҷаъолият менамоянд. Асосан, механизмҳои татбиқи сиёсати инноватсионӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистонро ба ду самт ҷудо намудан мумкин аст:

- 1. Механизми сиёсӣ – ҳуқуқии татбиқи сиёсати инноватсионӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон;**
- 2. Механизми сиёсӣ – институтсионалии татбиқи сиёсати инноватсионӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон.**

«Ғайр аз ин, механизми татбиқи ин ва ё он бахши сиёсати давлатӣ - системаи чорабиниҳои сиёсӣ, ҳуқуқӣ, ҷаъолияти институтсионалӣ,

барномавӣ мебошад, ки аз рӯйи муҳлат, ҳаҷми маблағгузорӣ, мувофиқати амали иштирокчиёни бахши сиёсати давлатӣ мувофиқ карда шуда, ба ноил шудан ба натиҷаҳои пешбинишуда нигаронида шудааст» [135].

Механизмҳои асосии татбиқи сиёсати давлатии инноватсионӣ банақшагирии барномавӣ, механизмҳои ташкилӣ, иттилоотӣ, танзимкунанда ва молиявӣ мебошанд.

«Асоси истифодаи самараноки механизмҳои амалишавии сиёсати инноватсионии давлатӣ қобилияти мақомот дар ташкили механизми муассири қабул ва татбиқи қарорҳои мебошад, ки ҷиҳати ноил шудан ба ҳадафҳо ва вазифаҳои пешбинишуда нигаронида шудаанд» [134].

Асоси механизми самарабахши татбиқи сиёсати давлатии инноватсиониро принципҳои беҳтаргардонии сохтори ташкилию функционалии идоракунӣ ба мақсади ноил шудан ба самтҳои стратегӣ ва барномавӣ мебошад. Татбиқи ҳамаҷонибаи усули идоракунии барномаҳои мақсаднок ва таъмин намудани дараҷаи баланди мувофиқати байни барномаҳо ва мақсаду вазифаҳои мушаххас ба пурзӯр намудани ҳамоҳангсозии амалҳо мусоидат намуда, татбиқи самараноки тадбирҳоро тавассути мониторинг ва таҳлили пайвастаи раванди татбиқ дар ҳама сатҳҳо таъмин менамояд. Унсuri муҳимми ин механизм инчунин таҳияи системаи таъминоти иттилоотӣ ва методологii қабули қарорҳои идоракунӣ дар асоси таҳқиқоти амиқ ва расмиёти таҳлилӣ мебошад, ки асоснокӣ ва самаранокии равандҳои банақшагирӣ ва идоракуниро таъмин мекунад. Ин равиш, бо истифода аз усулҳои нав ва технологияи замони муосир, роҳбариро дар самти татбиқи сиёсати инноватсионӣ дар тамоми соҳаҳо ва бахшҳои иқтисоди миллӣ тақвият медиҳад. Инчунин, таъмини дастрасии бевоситаи иттилоот ба масъулин ва соҳаҳои марбут, барои қабули қарорҳои дуруст ва муносиб муҳим мебошад.

Ин равишҳо, ки ба таҳия ва таҳкими механизмҳои муосири идоракунӣ ва амалиётӣ равона шудаанд, имкон медиҳанд, ки ғояҳои нав ва созишномаи давлатӣ барои рушди технологӣ ва маърифати илмӣ кишвар дар самтҳои гуногун қорӣ карда шаванд. Ин тарҳҳо на танҳо ба баланд бардоштани сатҳи рақобатпазирии маҳсулот ва хизматрасониҳо кумак мерасонанд, балки барои таъмини устувории рушди иҷтимоӣ иқтисодӣ ва татбиқи усулҳои муассири таълим ва таҳқиқот мусоидат менамоянд.

Мо зарур шуморидем, ки механизмҳои амалишавии сиёсати инноватсионӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистонро дар алоҳидагӣ таҳлил карда бароем.

1. Механизми сиёсӣ – ҳуқуқии амалишавии сиёсати инноватсионӣ.

Механизми сиёсӣ-ҳуқуқии татбиқи сиёсати инноватсионӣ низоми чорабиниҳо ва воситаҳои муайяне мебошад, ки ба таъмини шароит ва нигоҳ доштани фазои самарабахши рушди инноватсия нигаронида шудаанд. Таҳия ва татбиқи сиёсати инноватсионӣ муносибати маҷмуиро тақозо мекунад, аз ҷумла ба вучуд овардани заминаи самарабахши ҳуқуқӣ ва меъёрӣ, ки дастгирии дарозмуддати пешрафти технологиро таъмин менамояд. Дар татбиқи бомуваффақияти сиёсати инноватсионӣ ҳамкориҳои мутақобила бо бахши хусусӣ, ки ҳамчун субъекти асосии раванди инноватсионӣ ба татбиқи самараноки технологияҳо ва ҳалли онҳо мусоидат мекунад, нақши муҳим мебозад. Инчунин, ҳамкориҳои стратегӣ бо шарикони байналмилалӣ, ки барои табодули таҷриба, ҷалби сармояи хориҷӣ ва тавсеаи дастрасӣ ба технологияҳои инноватсионии ҷаҳонӣ имконият фароҳам меорад, нодида гирифтани мумкин нест.

Механизми сиёсӣ – ҳуқуқии татбиқи сиёсати инноватсионӣ дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон асосан ду ҷанбаи муҳим дорад:

1. Ҷанбаи сиёсӣ. Мақоми марказиро дар ҷанбаи сиёсии механизми татбиқи сиёсати инноватсионии давлат дар шароити Ҷумҳурии

Тоҷикистон иродаи сиёсӣ ишғол мекунад. Иродаи сиёсӣ – ин қобилият ва имконияти роҳбарияти сиёсӣ, мақомоти давлатӣ ё дар маҷмӯъ, давлат барои қабули қарорҳои муҳими стратегӣ ва аксаран ҳалқунанда аст, ки бе таваҷҷуҳ ба муқовимати эҳтимолӣ, шароити душвор ё хатарҳо амалӣ мегарданд. Мафҳумест, ки азму ирода ва тавоноии элитаи сиёсиро барои амал кардан ба манфиати кишвар ё ҷомеа, инчунин рафъи душвориҳо барои расидан ба ҳадафҳои худ ифода мекунад. Иродаи сиёсӣ яке аз ибораҳои маъмултарин дар баҳсҳои рӯзмарраи сиёсӣ, рӯзноманигорӣ ва тафсири дар бораи ҳаёти сиёсӣ аст. Дар атрофи иродаи сиёсӣ сухан дар бораи «тавоноӣ», «қувва», қобилияти таҳлилнамоя ва дарки таҳаввулоти ҳаёти сиёсӣ аз ҷониби ходимони сиёсӣ ва пешвоён меравад. Иродаи сиёсӣ аксаран ченак ва андозаи инкишофи сиёсӣ ва самаранокии раванди идоракунии сиёсӣ ва қабули қарори сиёсиро муайян мекунад [122, с.31]. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ин талошҳо ва ин зарфияту бартарият ба Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон нисбат дода мешавад.

Сарвари давлат Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон аз ибтидои роҳбарии худ ба суботи рушди кишвар таваҷҷуҳи хосса зоҳир намудаанд. Вай пайваста аҳаммият ва диққати худро барои ноил шудан ба ҳадафҳои дарозмуддат ва тағйироти устуворе, ки барои таҳкими соҳибхитиярии давлатӣ, ваҳдати иҷтимоӣ ва шукуфоии иқтисодии Тоҷикистон заруранд, таъкид мекунад. Яке аз унсурҳои асосии ислоҳоти бомуваффақияти кишвар татбиқи инноватсияи сиёсӣ ба баланд бардоштани самаранокии идоракунии давлатӣ, таҳкими институтҳои демократӣ ва беҳбудии робита бо шахрвандон мебошад. Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар ҷаҳорҷӯби ислоҳоти сиёсӣ талошҳоро ба таҷдиди сохторҳои қонунгузорӣ, иҷроия ва судии ҳокимият равона мекунад, ки ба таъсиси низоми сиёсии бештар шаффоф, масъулиятнок ва

хисоботдиҳанда мусоидат намуданд. Инноватсия дар сиёсат, ки дар Тоҷикистон ғаёлона татбиқ мешаванд, на танҳо истифодаи технологияҳои нав дар равандҳои идоракунии давлатӣ, балки рушди институтҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ ва тақмили механизми ҳамкориҳои давлат ва шаҳрвандонро дар бар мегирад. Инноватсияи сиёсӣ, ки ҳамчун навоариҳо дар сиёсат ва сиёсати инноватсионӣ таъриф мешавад, ба баланд бардоштани сифати зиндагии шаҳрвандон, мубориза бо коррупсия ва фароҳам овардани шароити зарурӣ барои рушди устувори сиёсӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоӣ равона шудааст.

Сиёсати инноватсионии Тоҷикистон ҳамчун муҳимтарин самти стратегӣ дар таҷдиди ҳама соҳаҳои ҳаёт ифода ёфтааст. Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон бо дарназардошти ниёзҳои наслҳои оянда ва мушкилоти рузифзӯии глобалӣ кишварро ба сӯи рушди устувор равона мекунад. Яке аз ҷанбаҳои муҳимтарини рушд ин инкишофи системаи маориф ва таҳқиқоти илмӣ, дастгирии технологияҳои инноватсионӣ ва дастгирии соҳибкорӣ мебошад, ки замина барои эҷоди иқтисодиёти технологӣ ва рақобатпазирро фароҳам меорад. Иродаи сиёсии Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон як таҳриқдиҳандаи тавоноии ислохотест, ки на танҳо ба таҳкими ҳокимияти давлатӣ, балки барои фароҳам овардани марҳилаи нави рушди тамоми миллат нигаронида шудааст. Муҳим он аст, ки ин инноватсияи сиёсӣ ба таҳкими сулҳу ваҳдати миллӣ, таъмини рушди мутаносиби тамоми қишрҳои ҷомеа ва ҳамгирии муваффақонаи Тоҷикистон ба ҷомеаи ҷаҳонӣ мусоидат мекунад.

Мавҷудияти иродаи сиёсӣ ва банақшагирии самарабахши стратегӣ, ки таҳия ва тасдиқи ҳуҷҷатҳои стратегии давлатӣ, таъмини дастгирии сатҳи баланди давлатӣ, ташкили ҳамоҳангсозии ҳамаҷониба ва

идоракунии равандҳои рушди инноватсионӣ, инчунин ҳавасмандгардонии иштироки бахши хусусӣ, омили асосии ташаккули муҳити мусоиди инноватсионӣ ва пешбурди бомуваффақияти сиёсати инноватсионии давлатӣ мебошад. Асосноккунии ин ҳолатро мо метавонем зимни суҳанронӣ, мулоқоту вохӯрӣ ва Паёмҳои солонаи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, ки мавриди баррасӣ, муҳокима ва таҳлил қарор дода мешавад мушоҳида кунем. Дар Паёми солонаи (2024) Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ чунин қайд намуданд: «Қиҳати вусъат бахшидан ба равандҳои инноватсионӣ ва истифодаи ҳамаҷонибаи имконияти технологияҳои рақамӣ пешниҳод менамоем, ки солҳои 2025 – 2030 «Солҳои рушди иқтисоди рақамӣ ва инноватсия» эълон карда шаванд» [8; 27].

Маҳз тадқиқи сиёсати инноватсионӣ дар Тоҷикистон ва баррасиву таҳлили он дар Паёмҳои Пешвои миллат назаррас арзёбӣ гардида, омӯзиши он барои рушди минбаъдаи таҳкими давлатдорӣ миллӣ мусоидат хоҳад намуд.

Стратегияҳои давлатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон татбиқи самараноки сиёсати инноватсионӣ, стратегияи дақиқи давлатиро талаб мекунанд, ки ҳадафҳои дарозмуддат ва самтҳои афзалиятноки рушди соҳаи инноватсиониро тақозо доранд. Ин стратегияҳо аксар вақт аз ҷониби иродаи сиёсии ҳукумат ва қарорҳои асосии сиёсӣ ташаккул меёбанд. Дар асоси талаботи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти инноватсионӣ» мафҳуми стратегияи рушди инноватсионӣ чунин таъриф дода шудааст: – маҷмуи тадбирҳои идоракунии давлат, ки асоси онро афзалиятҳои дарозмуҳлат, мақсад ва вазифаҳои сиёсати инноватсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон ташкил медиҳанд. Дар ин ҷабҳаи сиёсӣ, яъне қабули стратегия Ҷумҳурии Тоҷикистон таваҷҷуҳи хосса зоҳир намуда, бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 майи

соли 2015, №354 «Стратегияи рушди инноватсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2020»- ро ба мақсади бартараф намудани мушкилоти дар назди давлат ва ҷомеа дар соҳаи рушди инноватсионӣ қарордошта, муайян намудани мақсаду ҳадафҳо, афзалиятҳо ва воситаҳои сиёсати инноватсионии давлат қабул намуд.

Дастгириҳои муҳимми давлатӣ. Барои татбиқи бомуваффақияти сиёсати инноватсионӣ роҳбарияти олии кишвар ҳамеша ташаббусҳои навоваронаро ҷаъолона дастгирӣ ва пешбарӣ намуда, захирахоро ҷудо намуда, барои татбиқи онҳо шароити мусоид фароҳам меоваранд. Дастгириҳои олии давлатӣ таҳти роҳбарии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти рушди сиёсати инноватсионӣ, қабули стратегия ва барномаҳои давлатӣ, ҳамкориҳои байналмилаӣ, тақмил ва таҳияи механизмҳои нав марҳила ба марҳила зери таваҷҷуҳ қарор дорад. Чунин, дастгириҳои олии давлатӣ ва таваҷҷуҳи хос ба рушди ин соҳаи афзалиятнок минбаъд низ дар сатҳи баланд идома меёбанд.

Ҳамоҳангсозӣ ва идоракунии раванди рушди инноватсионӣ ба зиммаи мақомоти давлатӣ ва муассисаҳои рушди инноватсия вогузор шудааст, ки ба мақсади дастгирии бахши хусусӣ ва ҳамкориҳои давлат бо бахшҳои хусусӣ амал мекунанд. Инчунин, онҳо бахши муҳимми механизми сиёсии татбиқи сиёсати инноватсионӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистонро ташкил медиҳанд. Татбиқи сиёсати инноватсионӣ ҳамоҳангсозии ниҳодҳои гуногуни давлатиро, ки барои таҳқиқоти илмӣ, рушди технологӣ, маориф ва рушди иқтисодӣ масъуланд, тақозо мекунад. Ин метавонад таъсиси комиссияҳои байниидоравӣ ва гурӯҳҳои кориро дар бар гирад.

Институтҳо ва муассисаҳои махсусгардонидашуда, аз қабili агентҳои инноватсионӣ ва таҳқиқотӣ, дар идоракунии лоиҳаҳо ва барномаҳои инноватсионӣ нақши калидӣ доранд. Дастгирии бахши хусусӣ ду ҷанбаи асосӣ дорад. Аввал ин ки ҳавасмандгардонӣ барои сармоягузорӣ ва шарикии давлат бо бахшҳои хусусӣ. Чаҳорҷӯби сиёсат

инчунин эҷоди ҳавасмандкуниҳо барои баҳши хусусиро дар бар мегирад, аз қабili имтиёзҳои андоз, грантҳо ва субсидияҳо барои стартапҳо ва ширкатҳои инноватсионӣ. Ҳавасмандгардони хамкорӣҳои байни бахшҳои давлатӣ ва хусусӣ ба табодули дониш, захираҳо ва технология мусоидат мекунад.

2. Ҷанбаи ҳуқуқӣ. Ин махсусият, ки бо қабул ва такмили санадҳои меъёрии ҳуқуқии миллӣ ва байналмилалӣ алоқаманд аст, ба танзим ва назорати фаъолият дар соҳаи илм ва инноватсия равона мебошад. Ин ҳолат шомили усулҳои мониторингу баҳодихӣ, хамкорӣҳои байналмилалӣ ва дигар меъёрҳои ҳуқуқии муҳим, ки унсурҳои асосии механизмҳои ҳуқуқии самаранокро ташкил медиҳанд, мебошад. Таъмини татбиқи қонунгузорӣ ва стандартҳои байналмилалӣ дар ин ҷода, ба таҳкими соҳаҳои илмӣ ва инноватсионӣ кумак расонида, низоми шаффофият ва самаранокӣ дар тамоми равандҳо баланд мебардорад.

- механизмҳои танзимнамоӣ - фароҳам овардани шароит барои инноватсия. Дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон қонунгузорӣ бояд шароити ҳуқуқиро барои татбиқи лоиҳаҳои инноватсионӣ, аз ҷумла ҳифзи моликияти зеҳнӣ, дастгирии таҳқиқот ва коркардҳо, содагардони расмиёти бақайдгирӣ ва иҷозатномадиҳиро таъмин намояд;

–мониторинг ва баҳодихӣ. Маъмуриятҳои танзимкунанда ва масъул бояд равандҳои татбиқи лоиҳаҳои инноватсионӣ ва таъсири онҳоро пайгирӣ намоянд, самаранокӣҳои онҳоро мунтазам арзёбӣ ва таҳлил кунанд. Дар ҳолати зарурӣ, агар тағйирот ё ислоҳоти муайяне барои мутобиқ кардани қонунгузорӣ бо шароити нави иқтисодӣ ва иҷтимоӣ лозим бошад, онҳо бояд ин тағйиротро пешниҳод намоянд ва амалӣ созанд;

–хамкорӣи байналмилалӣ. Дар замони ҷаҳонишавӣ хамкорӣҳои байналмилалӣ дар соҳаи сиёсати инноватсионӣ аҳамияти хосса касб мекунад. Барои инкишофи самаранокӣ сиёсати инноватсионӣ

системаҳои ҳуқуқӣ ва танзимкунандаи кишварҳо бояд ба талаботи ҷомеаи муосир ва рушди ҷаҳонӣ мутобиқ карда шаванд, то ки ҳамкориҳои байналмилалӣ ва эҷоди муҳити инноватсионӣ дар саросари ҷаҳон ба таври муассир татбиқ шаванд. Дар мисоли Ҷумҳурии Тоҷикистон механизми ҳуқуқии татбиқи сиёсати инноватсиониро инчунин ҳамкорӣ бо созмонҳои байналмилалӣ, иштирок дар лоиҳаҳои байналмилалӣ илмӣю технологӣ, инчунин ҳамгироӣ бо шабакаҳо ва платформаҳои инноватсионии ҷаҳонӣ дар бар мегирад.

Татбиқи стандартҳои байналмилалӣ -мутобиқсозии стандартҳо ва таҷрибаҳои байналмилалӣ бо қонунгузориҳои миллий ба афзоиши рақобатпазирӣ ва ҳамгироии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба экосистемаи ҷаҳонии инноватсионӣ мусоидат мекунад. Дар ин замина метавон ишора кард, ки механизми сиёсату ҳуқуқии амалӣ намудани сиёсати инноватсионӣ дар кишвар ба як равиши ҳамгирошуда асос ёфтааст, ки аз ҷумлаи он банақшагирии стратегӣ, ҳамоҳангсозии ташаббусҳои давлатӣ ва хусусӣ, таҳия ва тақмили заминаи қонунгузорӣ, ҳамчунин дастгирии ҳамкориҳои байналмилалӣ мебошад. Татбиқи самараноки сиёсати инноватсионӣ танҳо дар сурати дастгирии фаъолона дар тамоми сатҳҳои ҳокимияти давлатӣ, мавҷудияти заминаи дақиқи сиёсӣ, ҳуқуқӣ ва ҳамкориҳои муваффақ байни сохторҳои давлатӣ, бахши хусусӣ ва шарикони байналмилалӣ имконпазир аст.

Дар ин замина аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон маҷмуи стратегияҳо, стандартҳои сиёсату ҳуқуқӣ, санадҳои меъёриву ҳуқуқӣ, барномаҳо ва концепсияҳои рушди уствори сиёсати инноватсионии давлат қабул гардидаанд, ки ба ҳайси механизмҳои сиёсати инноватсионии давлат ба ҳисоб мераванд. Муҳимтарини онҳоро «Барномаи рушди инноватсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011-2020» (Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 апрели соли 2011, № 227), Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти инноватсионӣ» [14], «Стратегияи рушди инноватсионии Ҷумҳурии

Тоҷикистон барои давраи то соли 2020», ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 майи соли 2015, № 354 тасдиқ шудааст [3], ташкил медиҳанд.

Механизми мазкур ба татбиқи стратегияҳои инноватсионии рушд мусоидат намуда, дастгирии ҳуқуқӣ ва институтсионалиро таъмин менамояд. Дар заминаи мушоҳида ва таҳлилҳои институтсионалӣ мо метавонем, ки мақсадҳо ва ҳадафҳои сиёсати инноватсионии Тоҷикистонро дар барномаҳои гуногуни марҳилавӣ пайдо намоем ва онҳо аҳаммияти муҳимро низ доро мебошанд. Масалан, «Барномаи рушди инноватсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011-2020» [12] дорои вазифа, мақсад ва ҳадафҳои муайяни худ аст. Асоси барномаи ишорашуда истифодаи самараноки таҳқиқот, ихтироот ва технологияҳои инноватсионӣ мебошад. Ба ҳамин тартиб, таъсис ва рушди сохторҳои инноватсионӣ дар доираи барнома мақсади асосии онро ташкил медиҳад.

Мақсади асосии сиёсати инноватсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон низ дар барнома ишора гардидааст. Пеш аз ҳама, ин мақсадҳо ҳамчун мақсадҳои барномавӣ ном бурда мешаванд. Ташаккули низоми самараноки инноватсионӣ яке аз мақсадҳои бунёдии барномаро ташкил дода, омили баланд бардоштани сатҳи технологияи инноватсионӣ ба ҳисоб меравад. Татбиқи сиёсати инноватсиониро барномаи рушди инноватсионӣ асосан дар заминаи ба эътибор гирифтани самтҳо ва роҳҳои татбиқи барномавӣ муайян мекунад. Асосан барнома аҳаммияти амалӣ ва сиёсӣ дошта, дар самтҳои гуногун татбиқ мегардад.

Дигар муқаррароте, ки ба сифати механизми сиёсӣ – ҳуқуқии татбиқи сиёсати инноватсионӣ дар шароти Тоҷикистон амал мекунад, ин Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти инноватсионӣ» мебошад. Дар қонун «фаъолияти инноватсионӣ ҳамчун фаъолиятест, ки ба таҳия ва ҷорӣ намудани инноватсия (натиҷаи нав ё такмилдодашудаи таҳқиқоти илмӣ, корҳои таҷрибавию конструкторӣ ё

дигар дастовардҳои илмию техники) алоқаманд буда, барои расонидани он то бозор дар шакли нав ё такмилдодашудаи маҳсулот, хизматрасонӣ, усули истеҳсолот ё дигар натиҷаи самараноки ҷамъиятӣ равона карда шудааст, фаҳмида мешавад» [14].

Асосан механизми сиёсӣ – ҳуқуқӣ дар сатҳи ҳуқуқиву барномавӣ асосҳои амалишавии сиёсати давлатии инноватсионии Тоҷикистонро мушаххас мегардонад. Ин механизм дар заминаи мақсадҳо, вазифаҳо ва принципҳои қонунӣ ва барномавӣ фаъолият мекунад ва аз тарафи дигар мақсад, вазифа ва принципҳои сиёсати инноватсионии Тоҷикистонро муайян мегардонад. Масалан, дар боби 4 –уми Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти инноватсионӣ» мақсад, вазифаҳо ва принципҳои сиёсати давлатии инноватсионӣ мушаххас оварда шудаанд.

Вазифаҳои асосии сиёсати давлатии инноватсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар қонуни мазкур чунин оварда шудааст: «Фароҳам овардани шароити мусоиди иҷтимоию иқтисодӣ, ташкилӣ ва ҳуқуқӣ ба мақсади баланд бардоштани самаранокии истеҳсолот, бо истифода аз иқтидорҳои инноватсионӣ, технологияҳои аз ҷиҳати энергетикӣ каммасраф ва аз ҷиҳати экологӣ тозае, ки барои истеҳсоли маҳсулоти рақобатпазир мусоидат мекунад, ташаккули заминаи меъёрии ҳуқуқӣ, ки рушди фаъолияти инноватсионӣ ва ҳимояи манфиати субъектҳои фаъолияти инноватсиониро таъмин менамояд, дастгирии давлатии субъектҳои фаъолияти инноватсионӣ ва ташаккули инфрасохтори инноватсионӣ, ҷалби субъектҳои соҳибкории хурду миёна ба фаъолияти инноватсионӣ, таъмини ҳамкории илм ва истеҳсолот, мусоидат ба ҳамкориҳои байналмилалӣ дар соҳаи фаъолияти инноватсионӣ, ҳифзи манфиатҳои миллӣ ва моликияти зеҳнӣ ва ғайраҳо» [14].

Дар татбиқи сиёсати инноватсионӣ мавҷудияти принципҳои аҳаммияти калон доранд. Онҳо ифодаи меъёрҳои мебошанд, ки раванди татбиқи сиёсати давлатии инноватсиониро самаранок ва низомнок мегардонанд ва ҳадафҳои ифода мекунад.

Яке аз унсурҳои таркибии механизми сиёсӣ – ҳукуќии инкишоф ва рушди сиёсати инноватсионии давлати Тоҷикистонро «Стратегияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи илм, технология ва инноватсия барои давраи то соли 2030» [6] ташкил медиҳад.

Хулоса, механизмҳои сиёсӣ-ҳукуқӣ барои татбиқи самараноки сиёсати инноватсионии давлат унсурҳои муҳим ва асли ба ҳисоб рафта, бо таъмин намудани нақши муассир дар тақмили қонунгузорӣ ва сохтани инфрасохтори зарурии инноватсионӣ шароити мусоиди рушд ва таҳкими иқтисодии технологӣ ва илмию иқтисодии кишварро фароҳам меоранд. Инчунин, ҳавасмандгардонии равандҳои инноватсионӣ ва ҳамкориҳои байналмилалӣ, ки дар доираи сиёсати мазкур амал мекунанд, ба рушди инноватсионӣ ва таъмини устувории иқтисоди миллӣ кумак мекунанд. Омӯзиши таҷрибаи байналмилалӣ ва мутобиқ кардани он ба шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон метавонад яке аз роҳҳои асосии тақмили ин механизм ба ҳисоб равад.

2. Механизми сиёсӣ – институтсионалии татбиқи сиёсати инноватсионӣ. Таркиби дигари механизми инкишоф ва татбиқи сиёсати инноватсионӣ ин механизми сиёсӣ – институтсионалии амалишавии сиёсати инноватсионӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад, ки он бештар аз назари институтсионалӣ ба татбиқ, инкишоф ва рушди сиёсати инноватсионӣ назар мекунад. Дар рушди сиёсати инноватсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамаи низом ё сохтори мақомотии давлат ва ҷомеа, ки дар шароити муносири рушди «асри инноватсия» қарор доранд, нақши калидӣ мебозанд. Ҷомеаи шахрвандӣ, ки хосиятҳои худамалишавӣ, худмутобиқшавӣ ва худтатбиқшавии муносибатҳоро дар бар мегирад, барои ташаккул ва рушду инкишофи сиёсати инноватсионии давлат заминаҳои пайдору муассирро фароҳам оварда, барои амалӣ кардани мақсадҳои стратегии кишвар мусоидат мекунад. Вақте муносибатҳо дар ҷаҳорҷӯбаи институтсионалӣ дар байни давлат

ва ҷомеа мустаҳкам мешаванд, эҳтимоли таъмини рушди устувор ва самаранокӣ инноватсия дар кишвар бештар мегардад. Ин раванд на танҳо бо истифодаи самараноки захираҳои илмӣю техникӣ, балки ба таъмини мутобиқати қонунгузорӣ ва рушди инфрасохтори муосир алоқаманд аст, ки ба рушди технологӣ ва иқтисоди миллӣ таъсири амиқ мерасонад.

Дар таърифи ҳуди моҳияти сиёсати инноватсионии давлат дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти инноватсионӣ» чунин омадааст: «фаъолияти мақомоти давлатӣ ҳамчун механизми татбиқи сиёсати инноватсионӣ, ки ба рушд, танзими давлатии фаъолияти инноватсионӣ, таҳияи механизм ва татбиқи он равона карда шудааст» [14], фаҳмида мешавад. Ин механизм асосан иқтидори инноватсионии давлатро, ки он аз маҷмуи шаклҳои гуногуни захираҳои зеҳнӣ, молиявӣ, истеҳсолию технологӣ, ҳуқуқӣ ва ғайра, ки барои татбиқи фаъолияти инноватсионӣ заруранд, таҳким мебахшад.

Ба андешаи муҳаққиқ В.Н. Переходов: «Танзими давлатӣ ба сифати механизми татбиқи сиёсати инноватсионии давлатӣ назария ва амалияи махсуси иҷро дорад» [70, с. 90].

Бунёди фаъолияти сохтори сиёсӣ – институтсионалии ташаккули сиёсати инноватсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон бояд аз ҷониби мақомоти дахлдор ва бо ёрии танзими давлатӣ, ки ин равандро ба роҳ мегузорад, ташкил шавад. Танзими дуруст ва муассир на танҳо ба беҳтар намудани рушди инноватсионӣ, балки барои таъмини ҳамохангии ҳамкориҳои давлат ва баҳши хусусӣ, ҳамчунин таъмин кардани шароити устувор барои татбиқи лоиҳаҳои инноватсионӣ мусоидат хоҳад кард.

С. Гаврилов чунин андеша дорад: «Танзими давлатӣ аз тадбирҳои сиёсӣ – институтсионалии гуногуншакл, ҳамчунин, танзимкунандагон барои амалигардонии таъсири ҳадафноки давлат бевосита ба рушди инноватсионии мамлакат иборат аст» [102, с. 29].

А.И. Басов танзими давлатии фаъолияти инноватсиниро чунин шарҳ додааст: «Дар зери моҳияти танзими давлатии фаъолияти инноватсинӣ, аксаран механизм ё маҷмуаи методҳои ба ҳам алоқаманд ва меҳварҳои сиёсӣ институтсионалии давлатро фаҳмидан лозим аст, ки ба ҳамаи соҳаҳои ҳаёти иҷтимоӣ – иқтисодӣ, аз ҷумла ба истеҳсолот ва тақсимути мубодилаи минбаъда, ҳамчунин истеъмоли маҳсулоти истеҳсолшуда таъсир мерасонад» [197, с. 28].

Д.И. Кокурин дар таҳқиқоти хеш чунин ибрази андеша дорад: «Танзими давлатии раванди рушди сиёсати инноватсионӣ ин таъсири ҳадафманди ҳокимияти мақомоти иҷроияи давлатӣ бевосита ба манфиатҳои институтҳои иқтисодии низоми инноватсионӣ мебошад» [62, с.54].

Ташкилотҳои инфрасохтори инноватсионӣ, ки мувофиқи қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон эътироф шудаанд, ба таркиби механизми рушди сиёсати инноватсионӣ дохил мешаванд. Заминаи амалкарди сохтори сиёсӣ институтсионалии рушди сиёсати инноватсионии давлати Тоҷикистон бояд, пеш аз ҳама, тавассути амалӣ намудани чораҳои муассир ва ҳамроҳшудаи мақомоти дахлдор ва бо ёрии танзими давлатии ин раванд, ки барои татбиқи стратегияи инноватсионӣ ва коҳиши монеаҳои вучуддоштаи иқтисодиву иҷтимоии кишвар мусоидат мекунад, ташкил гардад. Танзими дуруст ва самаранок на танҳо ба пешбурди рушди технологӣ ва илмию техникаӣ, балки барои таъмини ҳамроҳангии ҳамкории байни давлат, бахши хусусӣ, муассисаҳои таълимӣ ва ҷомеа, инчунин таъсиси шароити устувор барои татбиқи лоиҳаҳои инноватсионӣ ва пешрафти соҳаҳои мухталиф мусоидат хоҳад кард. Ин раванд дар натиҷаи ҷалби сармоягузорӣ ва истифодаи имкониятҳои мавҷуда барои рушди инфрасохтор ва роҳандозии механизмҳои нави идоракунӣ, ба таҳкими иқтисоди кишвар ва баланд бардоштани рақобатпазирии он таъсири мусбат мерасонад.

Дар қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон тамоми механизмҳое, ки дар шакли ниҳод амал мекунанд ва ба рушди сиёсати инноватсионии давлати Тоҷикистон тасмимҳо пешбарӣ мекунанд, ҳамчун субъект яъне, барандаи сиёсати инноватсионӣ муаррифӣ гардидаанд. «Ба субъектҳои фаъолияти инноватсионӣ шахсони воқеӣ ва ҳуқуқие, ки фаъолияти инноватсиониро амалӣ менамоянд, соҳибмулкони объектҳои моликияти зеҳнӣ, ки дар татбиқи фаъолияти инноватсионӣ иштирок менамоянд, сармоягузоре, ки фаъолияти инноватсиониро сармоягузорӣ менамоянд, ташкилотҳои инфрасохтори инноватсионӣ, мақомоти давлатӣ, ки дар ҳамоҳангсозӣ ва танзими фаъолияти инноватсионӣ иштирок мекунанд, дохил мешаванд» [14].

Дар самаранокии механизми сиёсӣ–институтсионалии рушди сиёсати инноватсионӣ дар Тоҷикистон меёри фаъолнокӣ афзалият дорад. Фаъолнокии инноватсиониро В.П. Баранчеев чунин шарҳ додааст: «Мушаххасоти ҷамъбасти фаъолияти инноватсионӣ мебошад, ки таъсирпазирии корхонаи муайяно ба наwgонӣ, ҳамчунин сатҳи амалҳои татбиқшавандаро нисбат ба дигаргуншавии инноватсияҳо, саривақтӣ будани онҳо, қобилияти сафарбаркунии иқтисодӣ рушддиҳандагӣ, қобилияти таъмини асоснокии методҳои дар ин маврид истифодашаванда, ҳамчунин мақбулияти технологияи тамоми раванди инноватсиониро ҳам аз лиҳози таркиб ва ҳам аз рӯи пайдарпайии амалиёт дар бар мегирад» [33, с.56].

Дар низоми қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон шаклҳои танзими давлатии механизми рушди сиёсати инноватсионии давлат ба таври махсус ва ҳатмии иҷро ишора карда шудааст.

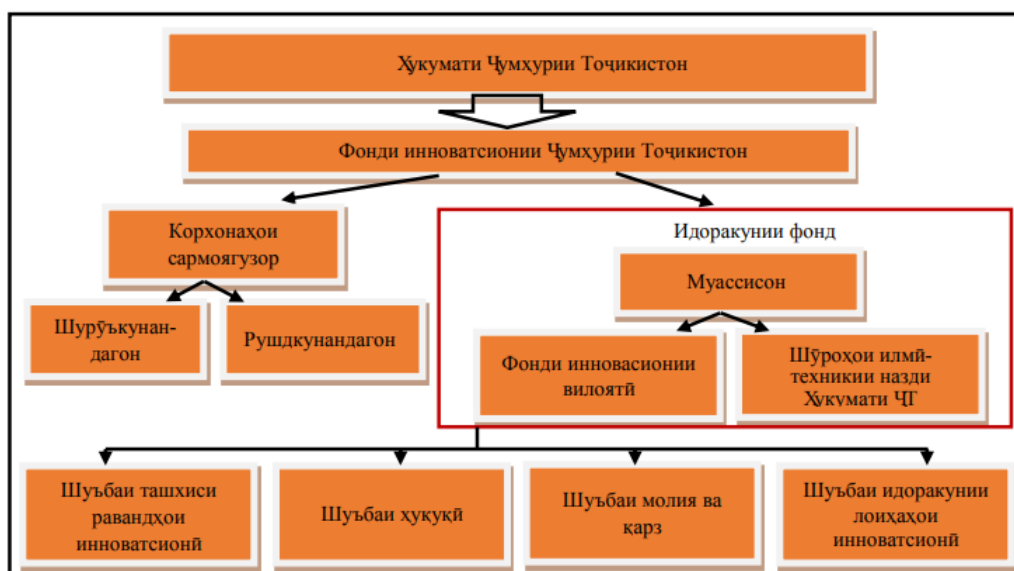
(ниг. Ҷадвали 3)

«Яке аз механизмҳои муҳимми рушди сиёсати инноватсионӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон – ин фонди инноватсионӣ мебошад. Фонди инноватсионӣ – шахси ҳуқуқие мебошад, ки фаъолияти он мусоидат намудан ба рушди фаъолияти инноватсионӣ тавассути маблағгузориҳои лоиҳаҳои инноватсионӣ ва инфрасохторӣ, инчунин дигар хизматрасониҳо дар соҳаи инноватсия мебошад» [14].

Муҳаққиқони ватанӣ П.У. Бобомуродов ва Б.Қ. Исвалиев сохтори фонди инноватсионӣ дар низоми таъмини рушди устувори сиёсати инноватсионии миллии Ҷумҳурии Тоҷикистонро чунин муайян намудаанд [99, с.10].

(ниг. Ҷадвали 4)

Механизми татбиқи сиёсати инноватсионӣ асосан дар доираи давлат ва институтҳои он амал мекунад. Ин механизм ба сурати як низоми ҳамохангшудаи фаъолияти муштарак, ки дорои ҳадафмандии амиқ мебошад, тартиб ёфта, ба таҳким ва амалӣ кардани стратегияи рушди инноватсионӣ дар кишвар равона аст. Ғайр аз ин, низоми инноватсионӣ бо мусоидат ба эҷод, нигоҳдорӣ ва паҳн кардани дониш, нақши муҳим дар рушди иқтисоди илмӣ ва технологӣ мебошад. «Ба таври умум, фаъолияти инноватсионӣ як ҷузъи муҳим ва таркибии низоми умумии инноватсионӣ ба ҳисоб меравад, ки ба рушди ҷомеа ва иқтисоди кишвар кумак мерасонад. Фаъолияти инноватсионӣ дорои самтҳои бисёрҷониба ва бисёрнақша буда, аз навовариҳои технологӣ, ташкилӣ ва ҷамъиятӣ дар раванди татбиқи он иборат мебошад. Ҳамчунин инноватсияҳо чун тарҳи азнавсозӣ ва истифодаи самарабахши захираҳои табиӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоӣ баромад менамоянд, ки ба баланд бардоштани сатҳи зиндагии аҳоли дар кишвар нигаронида шудаанд» [99, с. 11].

Аз ин хотир фаъолияти инноватсионӣ ҳамчун механизми сиёсӣ – институтсионалӣ корҳои зеринро дар бар мегирад:

«- иҷрои корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ, таҷрибавӣ-конструкторӣ ва ё технологӣ оид ба истеҳсоли маҳсулоти нав ё мукаммалгардида, ки барои истифодаи амалӣ пешбинӣ шудааст;

- навсозии технологияҳо ва тайёркунии истеҳсолот барои истеҳсоли маҳсулоти нав, ҷорӣ намудани раванди нав ё мукаммали технологӣ;
- озмоиши маҳсулоти нав ва мукаммал, раванди нав ё мукаммали технологӣ;
- баровардани маҳсулоти нав ва ё мукаммал, истифодаи раванди нав ё мукаммали технологӣ то ба даст овардани ҷуброни харочот;
- корбарӣ вобаста ба пешбурди маҳсулотҳои нав дар бозори истеъмолӣ;
- ташкил ва рушди инфрасохтори инноватсионӣ;
- тайёркунӣ ва бозомӯзии кадрҳо дар бозори фаъолияти инноватсионӣ» [198, с. 107].

Дастгирии давлатӣ яке аз самтҳои асосии фаъолияти механизми таҳия ва таҳкими сиёсати инноватсионӣ ҳам дар сатҳи миллӣ ва ҳам дар сатҳи минтақавӣ мебошад. Мутобиқи моддаи 13 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти инноватсионӣ» аз 29 март соли 2012, № 296 тадбирҳои дастгирии давлатӣ дар соҳаи фаъолияти инноватсионӣ аз ҷониби мақомоти ваколатдори давлатӣ тавассути шаклҳои гуногун амалӣ карда мешаванд, ки ба ҳавасмандгардони равандҳои инноватсионӣ, фароҳам овардани шароити мусоид барои пешрафти илмию техникӣ ва таҳкими иқтидори инноватсионии миллӣ нигаронида шудаанд:

- «сармоягузорӣ ба корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ;
- таҷрибавию конструкторӣ ва технологӣ оид ба истеҳсоли маҳсулоти нав ё мукаммал;
- технологияи нав ё мукаммал, ки барои татбиқ пешбинӣ шудааст ва ғайра» [14].

Дар баробари ин, ба сифати механизми сиёсӣ – институтсионалии татбиқи сиёсати инноватсионӣ дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон як қатор ниҳодҳо, ки бо мақсади татбиқи босамари сиёсати инноватсионӣ

дар кишвар таъсис дода шудаанд, фаъолият мекунанд. Фаъолияти ин ниҳодҳо дар заминаи самаранокӣ ва объективии рушди дурнамои устувори сиёсати инноватсионӣ дар Тоҷикистон ба роҳ монда шудааст.

Сарвари давлат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон зимни суҳанронӣ дар чаласаи нахустини Шурои илм, маориф ва инноватсияи назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба аҳаммияти таҳия ва татбиқи механизмҳои муассири татбиқи сиёсати инноватсионӣ дар шароити муосир махсусан таъкид карданд. Вай зарурати бархӯрди ҳамаҷониба, таҳкими дастгирии давлатӣ, фароҳам овардани фазои мусоиди илмию таълимӣ, инчунин пурзӯр намудани талошҳо барои ташаккули инфрасохтори устувори инноватсиониро, ки қодир ба таъмини рушди прогрессивии иқтисоди миллӣ мебошад, таъкид кард. «Бо дарназардошти ворид шудани Ҷумҳурии Тоҷикистон ба марҳилаи нави рушд, яъне давраи саноатикунонии босуръати кишвар талаботи ҷомеа ба соҳаҳои илм, маориф ва инноватсия, махсусан, ба робитаи илм бо истеҳсолот рӯз ба рӯз афзоиш меёбад» [22]. Ба хоҳири густариш бахшидани ин раванд ва таъсиси механизмҳои нав дар самти татбиқи босамари сиёсати инноватсионии давлатӣ солҳои охир аз ҷониби Ҳукумати мамлакат як қатор тадбирҳои иловагӣ амалӣ шуда истодааст.

Масалан, Агентии инноватсия ва технологияҳои рақамии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми худ ба Маҷлиси Олӣ соли 2021 ба Ҳукумати мамлакат ва сохтору мақомоти дахлдор супориш доданд, ки «доир ба таъсис додани Агентии инноватсия ва технологияҳои рақамии назди Президент чораҷӯӣ намоянд. Бино ба суҳанронии Сарвари давлат, «Агентии инноватсия ва технологияҳои рақамии назди Президенти Тоҷикистон» ба мақсади таҳкими асосҳои институтсионалии иқтисоди рақамӣ, рушди инфрасохтори иттилоотиву коммуникатсионӣ дар тамоми қаламрави кишвар, рақамикунонии соҳаҳои иқтисоди миллӣ ва

вусъатбахшии раванди амалӣ намудани «хукумати электронӣ» таъсис дода шуд» [24].

Дар баробари ин «Муассисаи давлатии илмӣ Маркази таҳқиқоти технологияҳои инноватсионӣ назди Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон» дар фаъолияти таркиботи институтсионалии давлат баҳри татбиқи барномаҳо, ҳадафҳо ва вазифаҳои сиёсати инноватсионӣ кишвар нақши ҳалкунанда мебозад. «Маркази мазкур дар асоси қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 27 майи соли 2017, №270 ва қарори Раёсати Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 17 июли соли 2017 ба мақсади гузаронидани таҳқиқоти илмӣ бунёди ва амалӣ ҳамчун асос барои рушди фаъолият дар самти коркард ва татбиқи технологияҳои инноватсионӣ, тайёр кардани кадрҳои баландихтисоси илмӣ дар самти техникаю технологияи инноватсионӣ таҳкими алоқаҳои байни илм ва истеҳсолот ба мақсади амалисозии технологияҳои инноватсионӣ коркардшуда ва тижоратигардонии натиҷаҳои фаъолияти илмию таҳқиқотӣ, хизматрасониҳои таълимӣ дар самти омӯзиши технологияҳои инноватсионӣ вобаста ба эҳтиёҷоти иқтисодиёти миллий таъсис дода шудааст» [136].

Дар баробари ин дар асоси тавсияҳои Президенти кишвар вазоратҳои рушди иқтисод ва савдо, Саноат ва технологияҳои нав, маориф ва илм дар таркиботи институтсионалии механизми татбиқ ва амалӣ намудани сиёсати инноватсионӣ давлат нақши калидӣ бозида, дар самти ташкили низоми самаранокӣ тайёр намудани мутахассисон ва бозомӯзии онҳо дар дохил ва хориҷи кишвар, инчунин, оид ба таъсиси маҷмааҳои саноатии илмӣ, аз ҷумла паркҳои инноватсиониву технологӣ бояд фаъолияти самаранок баранд [24].

Ҳамзамон, таъсиси Шурои илм, маориф ва инноватсияи назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дар сохтори Дастгоҳи иҷроияи Президент таъсис додани шуъбаи илм ва инноватсия аз зумраи чунин ниҳодҳо ва механизмҳои амалигардонии сиёсати инноватсионӣ давлат

дар шароити Тоҷикистони соҳибистиклол ба ҳисоб мераванд. Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар суҳанронии хеш дар ҷаласаи якуми Шурои илм, маориф ва инноватсияи назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 15.04.2021 мақсади асосии таъсиси шурои мазкурро чунин баён доштанд: «Ҳадафи асосии мо аз таъсиси шурои мазкур баррасии мушкилоти дар соҳаҳои илм, маориф ва инноватсия ҷойдошта ва мусоидат кардан ба рушди ин бахшҳои ҳаётан муҳимми ҷомеа мебошад» [22].

Дар Паёми солонаи худ аз 28 декабри соли 2024 Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ» ишора бар он карданд, ки дар заминаи «Донишқадаи технология ва менеҷменти инноватсионии шаҳри Кӯлоб Донишгоҳи инноватсия ва технологияҳои рақамӣ таъсис дода шавад» [26]. Ин ташаббуси муҳиму саривактии роҳбари давлат ҳамчун механизми муассир дар самти татбиқи самараноки сиёсати инноватсионӣ дар мамлакат ба ҳисоб рафта, чиҳати оmodасозии мутахассисони касбӣ дар соҳаи инноватсия саҳми муносиб мегузорад. Ҳамзамон супориш доданд, ки дар тамоми муассисаҳои таҳсилоти олӣ факултет ва кафедраҳои алоқаманд ба технологияҳои замони муосир ва инноватсия таъсис дода шаванд. Таъсиси чунин равияҳо ва ихтисосҳои марбут ба инноватсия дар муассисаҳои таҳсилоти олии кишвар имконоти зиёдеро фароҳам меоваранд, ки дар солҳои наздик мутахассисони ихтисосманд омода гардида, дар пешбурди соҳаҳои мухталифи хоҷагии халқ ва дар татбиқи самтҳои афзалиятноки сиёсати давлатии инноватсионӣ нақши калидӣ гузоранд.

Ҳамин тариқ, хулоса кардан мумкин аст, ки барои рушди сиёсати давлатии инноватсионӣ дар Тоҷикистон, ки моҳияти онро баланд

бардоштани дараҷаи инкишоф ва рушди ҷамъиятӣ – иҷтимоии шаҳрвандон ва ҷомеаи тоҷикистонӣ ташкил медиҳад, маҷмуи тадбирҳои сиёсӣ – ҳуқуқӣ ва сиёсӣ – институтсионалӣ зарурати ҳатмӣ дорад. Дар шароити рушди сиёсати инноватсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷорабиниҳои гуноне ҳам аз тарафи давлат ва ҳам аз тарафи институтҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ зарурати ҳатмии андешидан ва иҷро гардиданро доро мебошанд.

Дар баробари ин пешниҳоди ҳулосаҳои зерин аҳаммияти илмӣ ва сиёсии амалиро дар худ таҷассум мекунад. Инчунин, зарур шуморидани аҳаммияти механизми сиёсӣ–ҳуқуқӣ баҳри татбиқи сиёсати инноватсионӣ хеле муҳим арзёбӣ мегардад. Мавҷудияти чунин механизми самаранок комил имкон медиҳад, ки сиёсати инноватсионӣ дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таври самаранок воқеӣ гардад. Механизми сиёсӣ ва ҳуқуқӣ ҳамчун заминаи ташаккули инфрасохтори ташкилӣ, ки барои татбиқи самаранок ва рушди сиёсати инноватсионӣ зарур аст, хизмат мекунад. Ин сохтор барои таъмини шароити мувофиқ ва мусоидат ба рушд ва татбиқи технологияҳои нав ва лоиҳаҳои инноватсионӣ дар мамлакат нақши муҳиме доранд.

1. Ҳамоҳангсозии барномаҳои давлатӣ ва бахшҳои хусусӣ.

Татбиқи самаранокӣ сиёсати инноватсионӣ ҳамкориҳои зичи мақомоти давлатӣ, ширкатҳои хусусӣ ва муассисаҳои илмиро тақозо мекунад. Механизми сиёсӣ ҳуқуқӣ ҳамоҳангсозии ин кӯшишҳоро таъмин намуда, заминаи шарикӣ ва маблағгузориҳои муштаракӣ ташаббусҳои инноватсиониро фароҳам меорад.

2. Ҳавасмандгардонии сармоягузорӣ. Механизми сиёсӣ–ҳуқуқӣ эҷоди ангезаҳои молиявиро барои сармоягузорӣ ба инноватсия, аз қабيلي имтиёзҳои андоз, грантҳо ва субсидияҳо дар бар мегирад. Ин барои ҷалби маблағҳои хусусӣ ва давлатӣ барои таҳқиқоти илмӣ ва ҷорӣ намудани технологияҳои нав мусоидат мекунад. Системаи ташаккули афзалиятҳои маблағгузориҳои буҷет бояд такмил дода шавад. Давлат бояд

бо камбаҳоидиҳии илми фундаменталӣ ҳамчун чузъи асосии рушди системаи миллии инноватсионӣ диққати аввалиндараҷа зоҳир намояд.

3. Рушди инфрасохтори инноватсионӣ. Механизми сиёсӣ ва ҳуқуқӣ дар такмили барномаҳои таълимӣ ва фароҳам овардани шароит барои рушди корхонаҳои нав ва хурди инноватсионӣ мусоидат мекунад. Муосиркунонии муассисаҳои таълимӣ барои рушди соҳаи маориф ва интиқол додани донишҳои муосир ва таҷрибаҳои нави илмӣ дар муассисаҳои таълимӣ таъсири босазо мерасонад, ки дар натиҷа мутахассисон бо малакаҳои лозима ва иттилооти нав барои раванди инноватсионӣ омода хоҳанд шуд.

4. Сиёсати мониторинг ва арзёбӣ. Таҳлили мунтазами натиҷаҳо ва ислоҳоти сиёсат дар асоси маълумоти мониторинг ва арзёбиҳои стратегӣ бояд ба амал бароварда шавад. Навовариҳои сиёсии барномавӣ, стратегӣ ва амалӣ имкон медиҳад, ки Тоҷикистон дар раванди рушди инноватсияи ҷаҳонӣ ва ҳамгироии инноватсионӣ устуворона қадам гузорад.

5. Иштирок дар лоиҳаҳои байналмилалӣ, ҳамкорӣ бо шарикони хориҷӣ ва ҳамгироии таҷрибаи беҳтарини ҷаҳонӣ ба сиёсати миллии инноватсионӣ аҳаммияти бештареро соҳиб мебошад. Ҷанбаи дигари ин ҳадаф асосан мутобиқсозии рушди сиёсати инноватсионӣ ба стандартҳои байналмилалӣ мебошад. Дар ҳамин асос, механизми сиёсӣ ҳуқуқи татбиқи сиёсати инноватсионӣ дар рушди неруи инноватсионии давлати Тоҷикистон нақши асосӣ дорад. Он фароҳам овардан ва нигоҳ доштани заминаи ҳуқуқӣ ва институтсионалиро, ки барои ҳавасмандгардонии таҳқиқоти илмӣ, ҷорӣ намудани технологияҳои нав ва фароҳам овардани муҳити рақобатпазирӣ инноватсионӣ заруранд, таъмин менамояд.

Мақсади асосии механизмҳои рушди сиёсати инноватсионии Тоҷикистон дар замони муосир, бунёди системаи самараноки татбиқи сиёсати инноватсионӣ мебошад. Ҳолати мазкур дар таъсиси шароити муассир барои ҷалби сармоя, рушди инфрасохтор ва ҳамохангии

фаъолияти тамоми ниҳодҳо ва бахшҳои давлатӣ, хусусӣ ва ҷамъиятӣ, ки барои амалӣ кардани мақсадҳои стратегии кишвар ва таҳкими иқтисодии инноватсионӣ равона шудаанд, аҳамияти калидӣ доранд. Ин тавассути таъсис ва нигоҳдории заминаи ҳуқуқӣ, ҷамоаҳангсозии байни субъектҳои гуногуни низоми идоракунии давлатӣ ба амал бароварда мешавад. Татбиқи босамари ин ҳадафҳо ба афзоиши рақобатпазирӣ, рушди иқтисодӣ ва пешрафти устувор дар соҳаи илму техника мусоидат мекунад.

1. Таҳкими механизмҳои мазкур ба ташаккули инфрасохтори инноватсионии давлатӣ, тақвият додани сатҳи ҳамбастагиҳои бахши хусусӣ ва давлатӣ дар давалати мо муҳим арзёбӣ мегардад.

2. Бо амалисозии ин механизмҳо Тоҷикистон метавонад рушди инноватсионии миллиро тезонад ва заминаҳои устувори рақобатпазирӣ дар шароити истиқлолияти кишвар фароҳам оварад. Танҳо бо стратегияҳои дақиқ ва амалҳои ҷамоаҳангшуда мо метавонем ба ҳадафҳои дарозмуддат ноил шуда, рушду нумуи устувор ва татбиқи сиёсати инноватсиониро дар тамоми соҳаҳои иқтисодиву иҷтимоии кишвар таъмин кунем.

3. Ин раванд бояд бо ҳамкорӣ ва ҷамоаҳангии байни ниҳодҳои давлатӣ ва хусусӣ, инчунин бо истифодаи таҷрибаи байналмилалӣ ва навоварии илмӣ ҳамроҳ бошад. Ҳамзамон, ба роҳ мондани механизмҳои самараноки мониторинг ва арзёбӣ барои назорат кардани пешрафти лоиҳаҳои инноватсионӣ ва таъмини интизом дар татбиқи онҳо аҳамияти калон дорад.

Дар маҷмӯъ, хулоса намудан мумкин аст, ки доир ба тақмили механизмҳои сиёсати инноватсионӣ ва чораҳои ҳавасмандагардонии фаъолияти инноватсионӣ дар солҳои истиқлолӣ давлатӣ давра ба давра аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон диққати махсус дода шуда истодааст.

3.2. Самтҳои афзалиятнок ва имкониятҳои амалишавии сиёсати инноватсионӣ дар Тоҷикистон

Барои ҳар давлат мушаххас сохтан ва муайян намудани дурнамои рушди сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоию фарҳангӣ ва, дар маҷмӯъ, тамоми ҷомеа муҳим ва аввалиндараҷа ба ҳисоб меравад. Дар асри ҷадид рушди давлат ва низоми мутаносиби ҷомеа, расидан ба рушди устувор ва дигар низоми муносибатҳои ҷамъиятӣ барои тамоми давлатҳо, махсусан барои Тоҷикистон шакл додани низоми давлатдорӣ милли мебошад. Ин масъулият ба сифати масъулияти иҷтимоии давлати Тоҷикистон ҳамчун омили рушди давлат ва ҷомеаи Тоҷикистон эътироф мегардад.

Дар ҷаҳони муосир, ки дар он таҳаввулоти зудтағйирёбанда ва равандҳои ҷаҳонишавӣ бо суръат идома доранд, ҳар як кишвар кӯшиш мекунад, ки бо истифода аз шароити ҳамкориҳои байналмилалӣ роҳҳои инноватсионӣ барои рушди иқтисодиёти муосир ва самаранокро ба манфиати худ татбиқ намояд. Вобаста ба шароити ҷаҳонишавӣ дар ҳолати алоҳидагӣ ҳеҷ як давлат имконият надорад, ки роҳи инноватсионӣ ва рушдро танҳо бо ташаббусҳои милли ҳамоҳанг кунад. Барои бомуваффақият пеш бурдани ин чараён ҳамкорӣ бо дигар давлатҳо ва иштирок дар шабакаҳои ҷаҳонӣ муҳим мебошад. Муҳим аст, ки дар баррасии масъалаи мазкур ду ҷанбаи асосӣ бояд ба назар гирифта шаванд. Аввалан, муҳим аст, ки афзалиятҳои сиёсати инноватсионӣ ба таври дуруст ва аниқ муайян шаванд, то ки ба равандҳои стратегӣ ва рушди устувори кишвар асос гузошта шаванд. Бо дарназардошти ин, зарур аст, ки барномаҳои инноватсионӣ бо истифода аз таҷрибаи байналмилалӣ ва усулҳои муосир дар ҳамкориҳои байни ниҳодҳои давлатӣ ва бахши хусусӣ, инчунин муассисаҳои илмӣ ва таълимӣ амалӣ карда шаванд. Муҳимияти асосии ин раванд дар он аст, ки барои рушди устувор ва баланд бардоштани рақобатпазирии кишвар, ба қор бурдани иқтидорҳои илмӣ ва технологӣ муҳим аст.

Ба ақидаи С.Ю. Глазев: «Афзалиятнокии сиёсати инноватсионии давлат гуфта дарк, мушаххассозӣ, барномарезӣ, таҳиянамоии самаранокии он аз тарафи давлат баҳри расидан ба дурнамои рушди уствор мебошад. Афзалиятнокии сиёсати инноватсионии давлат аз он иборат аст, ки дар сатҳи ҳукумати миллӣ самти пешбурди фаъолна ва татбиқи инноватсияҳо ҳамчун омили асосии рушди иқтисодӣ қабул шудааст» [41, с.209].

Вобаста ба афзалиятҳои сиёсати инноватсионӣ Л.П. Гончаренко се гурӯҳи давлатҳоро ҷудо намудааст:

1. «Давлатҳое, ки афзалияти асосии онҳо роҳбарӣ дар илм мебошад. Чун қоида, ин дар татбиқи лоиҳаҳои азиме, ки ҳиссаи муайяни онҳо аксар вақт зарфияти илмӣ ва инноватсиониро дар соҳаи ҳарбӣ ифода мекунад, таҷассум ёфтааст. Ба ин кишварҳо ИМА, Британияи Кабир ва Фаронса дохил мешаванд;

2. Давлатҳое, ки афзалияти асосии онҳо ташаккули муҳити мусоиди сармоягузорӣ ва инноватсионӣ мебошад. Ба ин кишварҳо Германия, Шветсия ва Швейтсария шомиланд;

3. Давлатҳое, ки афзалияти асосии онҳо ҳавасмандгардонии наовариҳо тавассути рушди инфрасохтори инноватсионӣ, таъмини қабули дастовардҳои пешрафти илмӣ-техникии ҷаҳонӣ мебошад. Ба ин давлатҳо метавон Ҷопон ва Кореяи Ҷанубиро шомил намуд» [39, с. 71].

Рушди давлат ва таъмини уствории он бодарназардошти таҳияи барномаҳои стратегияи рушди уствори инноватсионӣ дар баҳши идоракунии давлатӣ, махсусан аз рӯйи принсипи соҳавии идоракунии вобастагии калон дорад. Дар ҳоли ҳозир дуруст муайян намудани стратегияи рушди инноватсияи давлат аз омилҳои зиёди сиёсӣ вобастагии калон дорад. Мо метавонем ин ҷо омилҳои зеринро ишора намоем:

Аввал, комёб гардидан ба рушди инноватсионии давлат яке аз ҳадафҳои муҳим ва аввалиндараҷ мебошад. Иттилоот, инноватсия ва

дониш андозаи рушди тамоми муносибатҳо ва соҳаҳои ҳаёти ҷамъиятӣ мебошад. Баъдан, рушди тамоюлҳои ҷаҳонишавӣ ба ташаккули илм ва технолоияи инноватсионӣ таъсир мерасонад. Аз як тараф ин боиси таҳкими низоми ҷамъиятӣ бошад, аз ҷониби дигар ҳолати мазкур ба субъектҳои таҳдид ва хатарҳои муосир (кибертерроризм, экстремизми шабакавӣ, радикализми сомонавӣ ва ғ.) имкон медиҳад, ки ба суботи сиёсӣ ва инкишофи устувори давлатҳо зарар расонанд. Аз ин рӯ, масъулияти давлатҳо барои ташаккули низоми нави афзалиятҳои илмӣ ва инноватсионӣ рӯз то рӯз афзоиш меёбад. Ворид намудани ғояҳои нав ва роҳандозии стратегияҳои мутобиқ барои ҳал кардани мушкилоти мураккаб ва таъмини рушди устувор бояд ҷузъи муҳими ин низом бошад. Ин низом на танҳо кӯмак мерасонад, ки дастовардҳои илмӣ ва технологӣ ба масъалаҳои ҳаётии ҷомеа ва иқтисодӣ мансуб гарданд, балки барои рушди инфрасохтор ва таҷдиди соҳаҳои асосии иқтисод низ мусоидат мекунад. Масалан, аз як тараф, он барои ворид кардани маълумоти нав ва кумак ба таҳия ва ба роҳ мондани лоиҳаҳои инноватсионӣ зарур аст, аз тарафи дигар, муҳим аст, ки ин равандро ба ҳаёт ва талаботи воқеии кишвар мутобиқ карда шаванд. Ин қарорҳо на танҳо илмӣ-техникӣ, балки сиёсӣ-ҳуқуқӣ, идоракунии, ташкилӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ мебошанд. Сеюм, барои рушди соҳаи инноватсия иштироки самарабахши соҳибкорон дар ин самт зарур аст. Доир ба масъалаи мазкур Н.И. Иванова чунин андеша дорад ки «Аз як тараф, тичорат маблағҳоро барои рушди таҳқиқоти илмӣ сармоягузорӣ мекунад ва аз тарафи дигар, он кумак мекунад, ки натиҷаҳои ин таҳқиқот дар истеҳсолот ҷорӣ карда шаванд ва баъдан маҳсулоти тайёр ба бозор тақсим карда шавад» [108, с. 55]. Таҳлили таҷрибаи кишварҳои пешрафта нишон медиҳад, ки заминаи фаъолияти самараноки соҳаи инноватсиониро асосан субъектҳои калони тичоратӣ ташкил медиҳанд. Дар байни онҳо ширкатҳои фаромиллӣ нафти, ассотсиатсияҳои

муттаҳидшуда ва сохторҳои бузурги истеҳсолӣ бо воҳидҳои илмию конструкторӣ ва таҷрибавии конструктории худ ҷойи махсусро ишғол мекунад. Ташаккули механизмҳои самарабахши тичоратикунонии натиҷаҳои илмӣ танҳо дар сурати мавҷуд будани сиёсати мақсадноки ҳавасмандгардонии давлат, инчунин ба вуҷуд овардани заминаи ҳамаҷонибаи меъёрии ҳуқуқӣ, ки шароити институтсионалии рушди фаъолияти илмию инноватсионӣ ва татбиқи дастовардҳои онро дар иқтисоди таъмин менамояд, имконпазир мегардад. «Чорум, таҷрибаи кишварҳои пешрафтаи ҷаҳон нишон медиҳад, ки рушди навоариҳо ва бунёди соҳаи миллии инноватсионӣ «диверсификатсияи» идоракуниро ба густариши принципҳои рақобат, гуногунандешӣ, ошкорбаёнӣ, муколама, яъне принципҳои, ки дар асоси он ҷомеаи шахрвандӣ фаъолияти худро асоснок мекунад, асос мегузорад. Қобилияти мақомот, ташаббусҳои соҳибкорӣ ва шахрвандӣ барои шарикӣ ва ҳавасмандгардонии инноватсия яке аз муҳимтарин меъёрҳои тамаддуни пасосаноатӣ мебошад» [57].

Дар асоси омӯзиш ва таҳлилҳои ишорагардида пешниҳод намудан мумкин аст, ки чунин афзалиятҳои сиёсати инноватсионӣ дар шароити Тоҷикистони соҳибистиклол мавҷуд буда, истифодаи самарноки он дар рушду инкишофи соҳаҳои сиёсӣ, иқтисодию иҷтимоии мамлакат шароити хуб фароҳам меорад. Ҳамзамон нақши давлат дар муайянкунӣ ва дастгирии самтҳои афзалиятноки сиёсати инноватсионӣ дар ҷумҳурӣ муҳим ба ҳисоб рафта, бояд пайваста тақвият дода шавад.

Афзалиятҳои стратегии сиёсати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи инноватсияи сиёсӣ ва ҷорӣ намудани механизмҳои инноватсионӣ дар амалияи сиёсӣ ба таҳкими ҳамаҷонибаи институтҳои демократӣ, тавсеаи асосҳои ҷомеаи шахрвандӣ, навсозии низоми ҳуқуқӣ ба мақсади баланд бардоштани самаранокии он ва таъмини волоияти қонун ҳамчун принципи асосии сохтмони давлатӣ нигаронида шудаанд. Ба ҳамгироии

дастовардҳои наватарини илму техника дар раванди такмили низоми идоракунии давлатӣ таваҷҷуҳи ҷиддӣ дода мешавад, ки ин дар навбати худ рушди фаъолонаи платформаҳои электронӣ, захираҳои онлайнӣ ва шабакаҳои ҷалби шаҳрвандон ба ҳаёти сиёсии ҷомеаро дар назар дорад. Стратегияи мазкур ба баланд бардоштани сатҳи ошкорбаёнӣ, дастрасӣ ва самаранокии фаъолияти институтҳои сиёсӣ, таъмини рушди устувори равандҳои демократӣ дар шароити ҷолишҳои муосири ҷаҳонишавӣ ва рақамӣ равона шудааст. Яке аз муҳимтарин самтҳои инноватсияи сиёсӣ рушди демократия ва дастгирии ҷомеаи шаҳрвандӣ дар Тоҷикистон мебошад. Дар шароити таъсири афзояндаи технологияҳои иттилоотӣ эҷод ва нигоҳдории механизмҳои тавсеаи озодиҳои сиёсӣ ва ҳуқуқи инсон муҳим аст. Ин такмили механизмҳои «Ҳукумати электронӣ» дар Тоҷикистон, қонунгузорӣ ва институтсионалии таъмини ҳуқуқи шаҳрвандон барои иштирок дар раванди сиёсӣ мебошад. Бо ин мақсад дар Тоҷикистон бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 декабри соли 2011, № 643 «Консепсияи ташаккули ҳукумати электронӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» [10] тасдиқ шудааст, ки он дар идоракунии сиёсӣ ва ташаккули ҳокимияти сиёсиву системаи сиёсии Тоҷикистон усулҳои инноватсиониро пешниҳод мекунад.

Ин консепсия асосан аҳаммияти инноватсионӣ дошта, ба мақсади татбиқи Стратегияи давлатии «Технологияҳои иттилоотию коммуникатсионӣ барои рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон» [5], «Барномаи давлатии рушд ва татбиқи технологияҳои иттилоотию коммуникатсионӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» [11], «Консепсияи сиёсати давлатии иттилоотии Ҷумҳурии Тоҷикистон» [9] ва «Стратегияи ислоҳоти системаи идораи давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон» [4] таҳия гардидааст.

Аз нуқтаи назари мантиқӣ консепсияи мазкур аҳаммияти ворид кардани инноватсия ба сиёсат ва татбиқи инноватсияи сиёсиро таъкид мекунад. Он мақсадҳоро барои ояндаи дарозмуддат муайян мекунад, ки

ба таҳия ва татбиқи стратегияи иҷрои дурнамоҳо ва барномаҳои муайяншуда кумак мекунад.

Дар Концепсия иҷрои чунин масъалаҳо ишора гардидааст:

«- баланд бардоштани самаранокии фаъолияти мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатӣ ва идоракунии бо истифодаи васеи технологияҳои иттилоотӣю коммуникатсионӣ (минбаъд ТИК);

- баланд бардоштани сатҳи сифат ва дастрас будани хизматҳои иҷтимоие, ки ба шаҳрвандон ва ташкилотҳо расонида мешаванд;

- сода гардонидани қоидаҳо ва кам кардани муҳлатҳои расонидани хизматҳои иҷтимоӣ, инчунин кам кардани (коҳиш додани) хароҷоти маъмурӣ, ки ба расонидани ин хизматҳо вобастагӣ доранд;

- баланд бардоштани сатҳи дастрасӣ ба иттилоот дар бораи фаъолияти мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатӣ;

- ташаккули системаи ягонаи табодули иттилоотӣ бо истифода аз захираҳои иттилоотии электронӣ ва пайваستшавии доимӣ ба система ва шабакаҳои маҳдуди баҳисобгирии алоқаи ҳамаи истифодабарандагон;

- ҳавасмандкунии иқтисодии истифода аз Интернет ва технологияҳои муосири технологӣ» [10].

Дар инноватсияи сиёсӣ ва инноватсия дар сиёсат дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон дар асоси татбиқи концепсияҳо ва стратегияҳову барномаҳои рушд институтҳоеро инкишоф додан лозим аст, ки ба таҳкими нақши ҷомеаи шаҳрвандӣ дар қабули қарорҳои сиёсӣ мусоидат мекунанд. Махсусан, иштироки фаъолонаи шаҳрвандон дар мубоҳисаҳои умумихалқӣ, райъпурсӣ, шуроҳои ҷамъиятӣ ва дигар шаклҳои демократияи бевосита ривож дода мешавад.

Ҳалли вазифаҳои татбиқи ҳукумати электронӣ аз инҳо иборат аст:

«- таҳия ва татбиқи системаҳои иттилоотӣ – таҳлилӣ (минбаъд СИТ), ки чараёни қабул гардидани қарорҳои идоракуниро дар доираи

мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатӣ чонибдорӣ (тарафдорӣ) менамоянд;

- автоматикунонии ҳамкориҳои мутақобилаи байни идоравӣ дар чараёни қабули қарорҳои идоравӣ;

- баланд бардоштани дараҷаи шаффофияти (ошкорбаёнӣ) иттилоот дар барои фаъолияти мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатӣ, васеъ намудани имконоти дастрасӣ доштан ва иштироки бевоситаи шаҳрвандон, муассисаҳо ва созмонҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ ба чараёнҳои ташаккул ва ташҳиси қарорҳое, ки дар ҳама сутуҳи идоракунии давлатӣ қабул карда мешаванд.

- баланд бардоштани сифати равандҳои маъмурию идоракунӣ;

- таъмини ғаврият ва назорати натоиҷи фаъолияти мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатӣ;

- таъмини сатҳи тақозошавандаи амнияти иттилоотии ҳукумати электронӣ ҳангоми фаъолияти он;

- рушд ва истифодаи васеи васоити таъмини дастрасии шаҳрвандон ва муассисаҳо аз маҳаллоти дур ба иттилоот дар бораи фаъолияти мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатӣ дар фаъолияти мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатӣ;

- бартараф намудани «нобаробарии рақамӣ» (нобаробарӣ дар байни шаҳрвандон дар истифодаи технологияҳои иттилоотӣ ва коммуникатсионӣ, ки ба асоси тафовути иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва мавқеи ҷойгиршавӣ муайян карда мешавад), ки яке аз вазифаҳои марказии таъмини самаранокии ҳукумати электронӣ буда, аз тариқи рушди ТИК - инфрасохтор (рушди шабакаҳои алоқаи ҳудудӣ, баланд бардоштани сифати алоқа, компютеркунонии аҳоли, рушди Интернет дар қаламрави кишвар) амалӣ карда мешавад» [10].

Афзалияти дигари инноватсияи сиёсӣ дар шароити ташаккули системаи сиёсии Тоҷикистони муосир тақмили системаи ҳуқуқӣ ва

мустаҳкам намудани қонуният мебошад. Баробарии ҳамаи шаҳрвандонро дар назди қонун таъмин кардан, инчунин барои ҳифзи пурраи ҳуқуку озодиҳо шароит муҳайё кардан муҳим аст. Ҷиҳати дигари афзалияти татбиқи инноватсияи сиёсӣ ва инноватсия дар сиёсатро рушди технологияҳои иттилоотӣ дар идоракунии давлатӣ ташкил медиҳад. Дар шароити пешрабии рақамикунонӣ қадами муҳим ҷорӣ намудани технологияҳои иттилоотӣ ба идоракунии давлатӣ мебошад. Ҷорӣ намудани технологияҳо барои таъмини шаффофият дар интихобот, рақамикунонии хизматрасониҳои давлатӣ, пардохтҳои андоз ва дигар равандҳои ҳукумат низ як қадами муҳим дар роҳи навовариҳои сиёсӣ мебошад.

Бо ин мақсад дар шароити Тоҷикистон татбиқи стратегия ва Консепсияи Ҳукумати электронӣ бо принципҳо ва меъёрҳои махсус алоқаманд мебошад:

«- мутобиқ гардонидани чараёни иттилоотонӣ ба вазифаҳои афзалиятноки системаи идораи давлатӣ ва рушди иҷтимоӣ - иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон;

- пуррагӣ ва ягонагии инфрасохтори иттилоотӣ - коммуникатсионии мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатӣ;

- мувофиқаткунонӣ ва ҳамохангсозии суръат ва самтҳои иттилоотонии мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатӣ;

- стандартизатсияи чараёни иттилоотонии мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон» [10].

Аз тарафи дигар, стратегияи давлатии Тоҷикистон дар соҳаи татбиқи сиёсати инноватсионӣ бояд ба мутамарказгардонии кӯшишҳо дар як қатор самтҳои афзалиятнок, ки рушди устувори кишварро муайян мекунанд, равона карда шавад. Ҳамаи ин тадбирҳо бояд ба таҳкими иқтисодии инноватсионии миллӣ, баланд бардоштани рақобатпазирии

кишвар дар сатҳи ҷаҳонӣ ва таъмини рушди иқтисодӣ нигаронида шаванд.

1. Ҳамгирии самараноки илм ва истеҳсолот. Паркҳои технологию Инноватсионӣ – ин шакли самараноки ҳамгирии илм ва истеҳсолот мебошад, ки ба мақсади рушд ва амалӣ намудани дастовардҳои илмию техникӣ, таҳияи технологияҳои нав ва мусоидат ба рушди иқтисодӣ бо истифодаи донишҳои муосир ташкил карда мешаванд. Онҳо тавассути фаъолияти мутахассисони ташаббускор ва доираҳои академикӣ, истифодаи васеи базаи истеҳсолӣ, таҷрибавӣ ва иттилоотӣ фаъолият меkunанд. Ба ибораи дигар, паркҳои технологӣ маконе мебошанд, ки дар он ҷо мутахассисони болаёқат идеяҳои илмию техникӣ ва инноватсиониро ба корҳои амалӣ табдил медиҳанд.

2. Маблағгузори ва дастгирии корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ. Ҷумҳурии Тоҷикистон метавонад барои таҳқиқоти илмӣ, таҳияи технологияҳои нав ва ҳалли инноватсионӣ маблағгузориҳои самаранокро ба роҳ монда, инчунин муассисаҳои илмӣ ва лабораторияҳоро дастгирӣ ва беҳтар гардонад.

3. Таъсиси инфрасохтори инноватсионӣ. Ташаккул ва рушди фаъоли инфрасохтори технологӣ, ҷорӣ намудани лоиҳаҳои инноватсионии технологӣ, таъсиси иттиҳодияҳои илмию истеҳсолии типи нав, ки дар асоси принципҳои ҳамгирии илм ва истеҳсолот фаъолият меkunанд, ташкили марказҳои илмию лабораторияҳои муосир, инчунин таъсиси платформаҳои махсусгардонидашудаи ҳамкориҳои субъектҳои гуногуни фаъолияти инноватсиониро дар самти афзалиятноки сиёсати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон арзёбӣ кардан лозим аст. Татбиқи ин самтҳо ба таҳкими иқтисодии илмию техникий кишвар, суръат бахшидан ба равандҳои тичоратикунонии коркардҳои илмӣ, васеъ намудани имкониятҳои интиқоли технологияҳо ва ташаккули системаи самарабахши инноватсионии миллӣ, ки ба рушди

дарозмуддати устувори иқтисодиёт ва баланд бардоштани рақобатпазирии он дар сатҳи ҷаҳонӣ нигаронида шудааст, пешбинӣ шудааст. Дар ин маврид Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми худ аз 28.12.2023 ба Маҷлиси Олӣ таъкид намуданд, ки: «Дар се соли минбаъда барои бо шуғл таъмин намудани аҳоли бояд ҷиҳати таъсис додани 30 парки технологӣ ва минтақаи саноатӣ дар шаҳру ноҳияҳои дурдасти мамлакат ҷораҳои зарурӣ андешида шавад» [27]. Гуфтан ба маврид аст, ки ҳадафи аслии таъсиси чунин паркҳо дар кишвар ин афзоиши шумораи коргоҳу корхонаҳои истеҳсолӣ дар ҷумҳурӣ ва ҷалби бештари шаҳрвандон ба кор дар дохилӣ кишвар арзёбӣ мегардад.

4. Таҳия ва татбиқи қонунгузорӣ. Фароҳам овардани имтиёзҳои андозӣ ва субсидияҳо барои ширкатҳои инноватсионӣ равона шудаанд. Бо дарназардошти аҳамияти соҳаи инноватсионӣ барои рушди иқтисодии кишвар ва ҷомеа, имкониятҳои он, инчунин истифодаи васеи натиҷаҳои илмию инноватсионӣ дар истеҳсолот, стратегияи рушди инноватсионӣ муҳим аст. Қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи паркҳои технологӣ» дар таҳрири нав, бо назардошти таъсиси паркҳои технологияҳои иттилоотӣ (IT Park) ва истифодаи таҷрибаи пешрафтаи ҷаҳонӣ, инчунин иқдомот дар самти «Дар бораи тичоратикунонии натиҷаҳои фаъолияти илмӣ ва илмию техникӣ», ки механизмҳои маблағгузории корхоро вобаста ба роҳандозии инноватсия дар истеҳсолот фаро мегиранд, як қатор тадбирҳо таҳия ва қабул карда шуданд.

5. Ҷонноктар намудани ҳамкориҳои байналмилалӣ дар самти мубодилаи илмӣ-таҳқиқотӣ ва инноватсионӣ. Муқаррар намудани шарикӣ ва ҳамкорӣ бо созмонҳои байналмилалӣ, марказҳои таҳқиқотӣ ва ширкатҳо барои табодули дониш ва ҳамкорӣ дар лоиҳаҳои

инноватсионӣ афзалияти аввалиндараҷаи сиёсати инноватсионии давлати мо бояд ба ҳисоб равад. Дар ин раванд Ҷумҳурии Тоҷикистонро мебояд, ки аз таҷрибаи пешқадами кишварҳои ҷаҳон ҷиҳати мубодилаи илмӣ-таҳқиқотӣ ва инноватсионӣ, ба монанди Олмон, Сингапур, Чин, Ҷопон, Ҳиндустон, Малайзия ва дахҳо марказҳои дигари бузурги илмию истеҳсолӣ ва технологию инноватсионӣ, ки дар ҳамгироии илму истеҳсолот ва роҳандозии васеи маҳсулоти инноватсионӣ саҳми назаррас доранд, ба таври васеъ ҳамкорӣ ва истифода намояд. Дар ин раванд, омӯзиши таҷрибаи ин кишварҳо ва имкониятҳои истифодаи он дар ҷумҳурӣ ба рушди соҳа такони ҷиддӣ хоҳад бахшид [137].

6. Ташаббусҳои самаранок ва ҳадафманди иҷтимоӣ ва иқтисодӣ.

Дар шароити Тоҷикистон чунин ташаббусҳо ва иқдомҳои муҳим вучуд доранд, ки метавонанд ҳамчун пояи асосӣ барои рушди сиёсати инноватсионӣ хизмат кунанд. Лоихаҳо, барномаҳо, стратегияҳо, қонунҳо ва механизмҳои гуногун таъсиси заминаи қавии сиёсати инноватсионӣ мебошанд. Ин раванд бояд дар асоси таҳлили амиқ ва ба воқеият нигаронидашуда сурат гирад, то ки онро бо талабот ва шароити ҷомеаи Тоҷикистон ва ҷаҳони муосир мувофиқ созад. Танҳо дар чунин ҳолат, бо истифода аз имкониятҳои дохилӣ ва хориҷӣ, Тоҷикистон метавонад ба як кишвар бо иқтидори қавӣ дар соҳаи инноватсия ва технологӣ табдил ёбад. Масалан, дар истеҳсолоти аграрӣ дар заминаи афзоиши аҳоли, зиёд шудани талаботи истеъмоли, заминҳо зиёд намешаванд. Дар ин ҳолат зарур аст, ки истеҳсолоти инноватсионии аграрӣ ба роҳ монда шавад. Ё дар бахши сиёсати ҳарбӣ вобаста ба афзун гардидани танишҳои сиёсӣ ва иттилоотиву идеологӣ зарур аст, ки ихтирооти технологӣ ва илмӣ-таҳқиқотии амалӣ ба роҳ монда шавад. Таҳияи барномаҳо ба ҷорӣ намудани инноватсияҳо дар бахшҳои гуногуни иқтисодиёт (иқтисодиёти аграрӣ, ҳарбӣ, экологӣ ва ғ.) ва соҳаи иҷтимоӣ, аз қабилӣ тандурустӣ, маориф, экология ва нақлиёт нигаронида шаванд. Ин афзалиятҳо ба Тоҷикистон на танҳо ҳавасмандгардонии рушди иқтисодӣ ва баланд

бардоштани рақобатпазирӣ дар арсаи байналмилалӣ, балки барои ҳалли мушкилоти муҳимми сиёсӣ-ҳарбӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва экологӣ тавассути ҷорӣ намудани технология ва равишҳои нав мусоидат мекунад.

Баҳси дуюм, ки баррасии имкониятҳои амалишавии сиёсати инноватсионии давлатро дар бар мегирад, ки барои таъмини рушди устувор ва ҳамаҷонибаи инноватсия дар мамлакат аҳамияти муҳим дорад. Имкони татбиқи сиёсати инноватсионии давлат дар заминаи маҷмуи омилҳо ва низоми арзишҳои сиёсӣ ва механизмҳо, ки омода сохтани заминаи ҳуқуқӣ, молиявӣ ва ташкилӣ барои татбиқи инноватсияро таъмин мекунанд, таъмин мегардад. Ин омилҳо тавассути механизмҳои ҷорӣ ва ҳавасмандгардонии амалишавии лоиҳаҳои инноватсионӣ муайян ва дар доираи фаъолиятҳои давлатӣ ҷорӣ ва дастгирӣ карда мешавад. Бояд гуфт, ки барои амалӣ шудани ин раванд, муҳим аст, ки тамоми соҳаҳои сиёсӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоӣ бо якдигар ҳамоҳанг бошанд ва муносибатҳо байни давлат, бахши хусусӣ ва ҷомеа дар ташаккули муҳити инноватсионӣ таъвият ёбад. Ин имкониятҳо ҷанбаҳои сохторӣ ва амалиро дар бар мегирад. Имкониятҳои татбиқи сиёсати инноватсионии давлат тамоми ҷанбаҳо ва захираҳоро фаро мегиранд. Ин имкон медиҳад, ки стратегия ва тадбирҳои ҳавасмандгардонии рушди инноватсионӣ технология таҳия ва татбиқи самаранокро фароҳам оваранд. Қобилияти давлат дар татбиқи сиёсати инноватсионӣ доираи васеи омилҳо ва воситаҳоро фаро мегирад, ки ба татбиқи бомуваффақияти стратегия ва тадбирҳои инноватсионӣ таъсир мерасонанд.

Дар зер метавонем чанде аз ҷанбаҳои муҳимми имкониятҳои амалишавии сиёсати инноватсиониро дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон ишора кунем:

1. Банақшагирии стратегӣ ва идоракунии сиёсии раванди

амалишавии сиёсати инноватсионӣ. Идоракунии сиёсии раванди татбиқи сиёсати инноватсионӣ як системаи амалҳо ва механизмҳо мебошад. Банақшагирии стратегӣ ва идоракунии сиёсии раванди амалишавии сиёсати инноватсионӣ, пеш аз ҳама, аз таҳияи стратегияҳо ва роҳбарии сиёсӣ ва дастгириҳои давлатӣ иборат аст. Таҳияи стратегияҳо аз стратегияҳои миллии инноватсионӣ ва стратегияҳои миёнамуҳлате, ки дар заминаи таҳлили эҳтиёҷот ва имкониятҳо қабул мегардад, иборат аст. Стратегияҳои миллии инноватсионӣ ин нақшаҳои дарозмуддате мебошанд, ки ҳадафҳо ва самтҳои афзалиятноки дастгирии давлатии инноватсияро муайян мекунанд. Стратегияҳои миёнамуҳлате, ки дар заминаи таҳлили эҳтиёҷот ва имкониятҳо қабул мегардад, барои муайянкунии давлатӣ вобаста ба эҳтиёҷоти имрӯзаи иқтисодиёт ва имкониятҳои рушди технологияҳои инноватсионӣ нақши хуб мегузоранд. Роҳбарии сиёсӣ ва дастгириҳои давлатӣ аз роҳбарии олии ва дастгириҳои институтсионалӣ таркиб ёфтааст. Дастгирӣ ва роҳбарии сиёсӣ аз ҷониби президент ва дигар мансабдорони баландпоя қонуниятҳои захирахоро зимни татбиқи ташаббусҳои инноватсионӣ таъмин мекунад. Дастгириҳои институтсионалӣ бошад дар заминаи таъсиси вазоратҳо, идораҳо ё кумитаҳои махсусгардонидашуда барои татбиқи сиёсати инноватсионӣ ба амал бароварда мешавад.

2. Дастгирии молиявӣ. Дастгирии молиявӣ дар татбиқи сиёсати инноватсионӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон метавонад ба ду баҳши асосӣ тақсим шавад:

а) Маблағгузориҳои самаранок ва бо эҳтиёт назоратшавандаи давлатӣ, ки ба рушди иқтисодии илмӣ ва техникаи кишвар, инчунин ба таъмин кардани шароити мусоиди молиявӣ барои амалӣ кардани инноватсияҳои муҳим ва ноил шудан ба мақсадҳои стратегӣ кумак мерасонад;

б) Ҷалби сармояи хусусӣ баҳри рушди миллий. Сармоягузорӣ як ҷузъи муҳимми таҳкими экосистемаи инноватсионӣ ва рушди иқтисоди рақобатпазир ба ҳисоб меравад. Ин раванд на танҳо кумак мекунад, ки

ширкатиҳои нав таъсис ёбанд, балки заминаи амалӣ ва устуворро барои рушди коркардҳо ва тасмимгириҳои инноватсионӣ фароҳам меоранд.

3. Асосҳои ҳукукӣ ва меъёрӣ. Дар ин замина таъсиси механизмҳои ҳифзи ҳукуқи муаллифӣ, тамғаҳои молӣ ва дигар объектҳои моликияти зехнӣ аҳаммияти хоса дорад, зеро ин ҳифзи дурусти натиҷаҳои таҳқиқоти илмӣ, коркардҳои технологӣ ва ташаббусҳои эҷодиро таъмин менамояд. Низоми устувор ва муассири ҳифзи ҳукуқи моликияти зехнӣ шартӣ асосии ҳавасмандгардонии фаъолияти инноватсионӣ, ҷалби сармоя ба соҳаи илмию техникӣ ва фароҳам овардани шароити мусоид барои рушди иқтисоди миллӣ дар асоси дониш ва технологияҳои баланд мебошад. Танзими ҳукуқи бахшҳои инноватсия - муқаррар кардани қоидаҳо ва стандартҳо барои технологияҳои нав ба монанди биотехнология ё зехни сунъӣ мебошад. Ҷорабинҳои танзимкунандаи раванди татбиқи сиёсати инноватсионӣ аз содасозии расмиёти маъмурӣ ва мутобиқгардонии ҳавзаҳои илмӣ-иختироотӣ иборат мебошанд. Содасозии расмиёти маъмурӣ – ин кам кардани монеаҳои бюрократӣ барои татбиқи лоиҳаҳои инноватсионӣ мебошад.

4. Инфрасохтор барои дастгирии татбиқи ҳадафҳои инноватсионӣ. Инфрасохтор барои дастгирии татбиқи ҳадафҳои инноватсионӣ ҳамчун имконияти амалишавии сиёсати инноватсионии Тоҷикистон муаррифӣ мегардад, ки аз ташкили паркҳои илмӣ-технологӣ ва ҳавзаҳои илмӣ – такрористехсолкунӣ, марказҳои интиқоли технологӣ иборат мебошад. Барномаҳое, ки захираҳои истехсолоти инноватсиониро таъмин мекунанд, дастгирӣ ва маблағгузориҳои стартапҳо ва тиҷорати навро таъмин мекунанд. Марказҳои интиқоли технологияҳо ба тиҷоратикунони таҳқиқот асос ёфтаанд. Ин ҳолат имкон медиҳад, ки равандҳои интиқоли технологияҳо аз донишгоҳҳо ва пажӯҳишгоҳҳо ба бахши тиҷоратӣ амалӣ гардад. Барои баланд бардоштани қобилияти фаннӣ-технологӣ, ҳосатан дар самти беҳтар намудани низоми

идоракунии давлатӣ ва самаранокии татбиқи сиёсати давлатӣ, якчанд амалҳо ва стратегияҳо бояд пайгирӣ шаванд.

Аввалан, зарур аст, ки баланд бардоштани сифати таълим ва омодагии мутахассисон дар соҳаҳои илмӣ ва технологӣ, бахусус дар соҳаҳои муҳимми давлатдорӣ ва идоракунӣ таъмин дода шавад. Ба ин маъно, мусоидат ба раванҷҳои таҳсилот, ки дар онҳо муҳити инноватсионӣ ва таҳқиқоти муҳимми илмӣ мавқеи хос доранд, метавонад ба зиёд шудани маҳорати фанниву техникӣ ва арзишҳои нав дар раванди идоракунии давлатӣ мусоидат намояд. Дуюм, истифодаи технологияҳои пешрафта, ба монанди иттилоот ва коммуникатсионӣ, низоми идоракуниро самараноктар ва муосир мекунад. Сеюм, бояд пайвастагии байни соҳаи илм ва технологияҳо бо сиёсати давлатии идоракунӣ ва иқтисоди кишвар ба таври амиқтар таҳия шавад. Вақте дониш ва таҷрибаҳои нав дар соҳаи фаннӣ ва технологӣ дар амал татбиқ мешаванд, сиёсати давлатӣ ва стратегияи кишвар метавонанд барои рушди ҳамаи соҳаҳо, аз ҷумла рушди иқтисодӣ ва иҷтимоӣ, таъсири мусбат расонанд. Ниҳоят, муҳим аст, ки ташкилотҳои давлатӣ дар шароити муосир барои иҷрои сиёсати давлатӣ аз методҳои нави идоракунӣ, ки дар асоси принципҳои инноватсионӣ ва технологӣ қарор доранд, истифода баранд.

Муҳаққиқон А.В. Клименко ва А.В. Суворинов доир ба зарфиятҳои муассисаҳои таҳсилот олии касбӣ андешаронӣ намуда, ибраз менамоянд, ки: «Ба мақсади таъмини ҳамохангсозии зарфиятҳо бо таҷҳизоти ҳозиразамони рушди илмӣ, ҷиҳозонидани соҳаи илмӣ-техникӣ пешбинӣ карда шудааст, ки ба инкишофи шабакавии марказҳои истифодаи таҷҳизоти илмӣ, таъмини корҳои илмӣ сабук гардонида мешавад. Иншооти муассисаҳои илмӣ ва таълимӣ, инчунин иншооти нодири инфраструктураи илм ва маориф яке аз самтҳои афзалиятноки рушди сиёсати инноватсионии давлат мебошанд» [110, с. 14].

Муҳаққиқ А.И. Владимиров қайд менамояд, ки: «инноватсияро метавон ҳамчун воридсозии навгонӣ ба мундариҷаи таълим (усулҳо, методика, технология, шаклҳо) фаҳмид. Ин навгонӣ имконият медиҳад, ки фаъолияти маърифатӣ ва услуби тафаккури донишҷӯён ба таври назаррас тағйир ёбад ва ба ташаккули салоҳиятнокии инноватсионии онҳо мусоидат намояд. Ба андешаи муаллиф, фаъолияти инноватсионӣ дар донишгоҳҳо ба беҳтар шудани сифати таълим ва сифати шахсият мусоидат мекунад» [37, с. 24].

Ба андешаи М. Дианов: «Сиёсати давлатӣ оид ба ҳавасмандгардонии истехсолот ва инноватсия, фазои сармоягузорӣ ё тавассути тадбирҳои дорои хусусияти умумии иқтисодӣ (таъсиси ширкатҳои давлатӣ, бизнес-инкубаторҳо ва паркҳои технологӣ, маблағҳои дастгирии рушди инноватсионӣ) амалӣ карда мешавад» [130].

Муҳаққиқи ватанӣ П.У. Бобомуродов бар он назар аст, ки «Дар солҳои соҳибистиклолии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар низоми муассисаҳои олии касбӣ дигаргуниҳои кулӣ ба вуҷуд омада истодааст, ки ташаккули пойгоҳи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, ташкили Маркази миллии тестии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон барои қабули имтиҳони дохилшавии докталабон ба муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ, татбиқи технологияҳои нави иттилоотии таълимӣ, коркард ва татбиқи лоиҳаҳои инноватсионӣ дар низоми муассисаҳои олий ва ғайра аз он ҷумлаанд» [99, с.6].

Дар натиҷаи татбиқи амалии фаъолиятҳои инноватсионӣ, мо ба самаранокии таъсири мусбати истифодаи технологияҳои пешрафта дар соҳаи маориф ва илм тасмимҳои давлатӣ ва сиёсӣ гирифтаем. Ин, дар навбати худ, ба рушди технологияҳои зеҳнӣ ва васоити таълимии самаранок кумак мекунад. Дар ҳудуди ҳамин раванд, ба вуҷуд омадани сарчашмаҳои нави маблағгузорӣ барои муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ чӣхати ба амал омадани имкониятҳои зиёд барои таҳияи муҳити

таълимӣ ва илмӣ, ки дар он навоарӣ ва пешрафт имконпазир хоҳад шуд, нақши калидӣ хоҳад дошт.

Бо ин роҳ, равандҳои инноватсионӣ на танҳо ба тақвияти пешрафти фаннӣ ва касбӣ, балки ба рушди умумии инфрасохтори таълимӣ ва илмӣ кишвар низ кумак хоҳанд кард. Барои амалӣ сохтани лоиҳаҳои инноватсионӣ ва рушди инфрасохтори мустаҳкам, Ҷумҳурии Тоҷикистон дорои захираҳои табиӣ фаровон ва сармояи инсонӣ мебошад. Вале ҳолати кунунӣ дар кишвар як қатор мушкилотро ба вуҷуд меорад, ки дар байни онҳо масъалаи истифодаи сармояи инсонӣ дар раванди рушди инноватсионӣ ва иқтисодӣ муҳимтарини онҳо ба шумор меравад. Ҳарчанд муҳити инноватсионӣ дар кишвар барои рушди соҳаҳои гуногуни иқтисодӣ ва илмӣ фароҳам оварда мешавад, на ҳама корхонаҳо имкони истифодаи самараноки онро хоҳанд дошт. Ин ба он сабаб аст, ки барои аксари роҳбарон ва кормандони корхонаҳо норасоии донишу малакаҳои муосир ва нав ба мушоҳида мерасад. Ба ҳамин тартиб, як мушкили муҳим барои татбиқи сармоягузориҳои воқеӣ дар корхонаҳо, ҳамзамон бо сармояи инсонӣ ба вуҷуд меояд.

Ба ғайр аз ин, барои рушди самараноки низоми таҳсилоти олии рақобатпазир дар иқтисоди бозорӣ фаҳмиши амиқи мушкилот ва манбаъҳои онҳо аҳамияти муҳим дорад. Дар шароити соҳибистиклолии Ҷумҳурии Тоҷикистон, татбиқи сиёсати инноватсионӣ ва тақвияти ҳамкориҳои байналмилалӣ ҳамчун як афзалияти стратегии мамлакат эътироф мегардад. Аз замони ба даст овардани истиклолият, Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон бо як қатор созмонҳои байналмилалӣ, ташкилотҳо ва давлатҳои гуногун ҳамкориҳои илмӣ ва илмию техниро ба роҳ мондааст. Амалишавии ташаббусҳои мазкур метавонад бо истифода аз таҷриба ва дониши ҷаҳонӣ Тоҷикистонро дар роҳи рушди устувор ва инноватсионӣ дастгирӣ кунанд. Тамоми ин ҳамкориҳо дар заминаи рушди иқтисодӣ ва иҷтимоии кишвар ташкил шуда, бо таъя ба

технологияҳои нав ва илму фан, кумак мекунад, то ки Тоҷикистон дар сахнаи байналмилалӣ мавқеи устувор ва муосирро ишғол намояд. Махсусан, ҳамкориҳои илмӣ ва илмию техникӣ метавонанд ба воридот ва ба кор андохтани инноватсияҳо, технологияи муосир ва рушди салоҳияти инсонӣ, ки барои рушди иқтисодиёти кишвар муҳим аст, мусоидат кунанд.

Ҷумҳурии Тоҷикистон бояд аз моделҳои таҷрибавӣ бо мувофиқаи шароит ва маданияти ҷомеа инкишофи инноватсионии худро таъмин кунад. Вобаста ба ин масъала яке аз ин имкониятҳо дар аввал таҳияи барнома, концепсия ва стратегияҳои сиёсати инноватсионӣ, ҳамкориҳои самарабахши илмию техникӣ ва инноватсионӣ бо пешоҳангони ин навъи сиёсати муосири инкишофи ҷомеа ба ҳисоб меравад. Дар мушаххас намудани самтҳои афзалиятноки рушди сиёсати инноватсионӣ мушкилиҳо низ ҷой доранд. Бо ҳамин далел, мо метавонем ҳадафҳои асосии сиёсати инноватсиониро ба таври мураттаб ва мушаххасоти барномавӣ муайян кунем. Татбиқи самараноки онҳо ба рушди инкишофи соҳаҳои гуогуни кишвар мусоидат хоҳанд кард. Ин ҳадафҳоро ба таври зерин нишон додан мумкин аст:

- ташаккули заминаи меъёрии ҳуқуқии рушди фаъолияти инноватсионӣ. Ин ба маънои таҳия ва таҳкими қонунгузорӣ ва меъёрҳои ҳуқуқие мебошад, ки барои рушди самараноки инноватсияҳо ва тарғиб кардани иқдоми нав дар кишвар кумак мекунад;

- фароҳам овардани шароити иқтисодӣ ва мусоид барои афзоиши рақобатпазирии маҳсулоти ватанӣ;

- ҳавасмандгардонии ҳамкориҳои байни давлат, илм ва соҳибкорӣ: Ин ҳадаф тақозо менамояд, ки давлат ва бахши хусусӣ дар татбиқи лоиҳаҳои инноватсионӣ якҷо фаъолият кунанд, то эҷоди як экосистемаи устувор ва ҳамоҳанг барои рушди илм ва тиҷорат имконпазир гардад;

- самаранок истифода бурдани дастовардҳои илмӣ дар соҳаҳои гуногуни ҳаёти ҷомеа. Раванди истифодаи натиҷаҳои илмӣ ва технологӣ барои беҳсозии сатҳи зиндагии мардум, баҳши иҷтимоии кишвар, аз ҷумла дар соҳаҳои тиб, маориф, муҳити зист ва кишоварзӣ мусоидат мекунад;

- рушди инфрасохтори инноватсионӣ. Баррасӣ, таъсис ва ба роҳ мондани инфрасохторҳои, ки барои кумак ва дастгирии стартапҳо, коркардҳои инноватсионӣ ва воридшавии технологияи нав заруранд.

Ин ҳадафҳо ҳамчун рамзи ҷорӣ намудани сиёсати инноватсионӣ ва таваҷҷуҳ ба рушди давлати Тоҷикистон бо истифода аз иқтисод, илм ва технологияҳои муосир хидмат хоҳанд кард. Яке аз самтҳои афзалиятноки татбиқ ва таҳкими сиёсати инноватсионии давлатро таҳия ва қабули барномаҳои рушди уствори ин соҳа ташкил медиҳанд. Онҳо заминаи сиёсӣ – ҳуқуқии сиёсати инноватсионии давлатро пурра мегардонанд. Барои таъмини рушди самараноки фаъолияти инноватсионӣ ва роҳандозии муваффақи стратегияи рушди инноватсионӣ, таҳия ва амалӣ намудани барномаҳои махсуси инноватсионӣ дар доираи сиёсати давлатӣ пешбинӣ карда мешавад. Яке аз самтҳои дигри афзалиятнок дар сиёсати инноватсионии давлати Тоҷикистон модернизатсияи инноватсионӣ мебошад.

Модернизатсияи инноватсионии давлат ҷараёнест, ки дар он давлат барои навсозӣ ва такмили сохторҳо, равандҳо ва вазифаҳои худ бо мақсади ноил шудан ба идоракунии самаранок, рушди иқтисодӣ ва суботи иҷтимоӣ тавассути истифодаи қарорҳо ва технологияҳои инноватсионӣ кӯшиш мекунад. Ин раванд паҳлуҳои гуногуни фаъолияти ҳукумат, иқтисодиёт ва ҳаёти ҷамъиятиро фаро мегирад. Татбиқи самараноки сиёсати инноватсионӣ гузариши соҳаҳои ҳаёти ҷамъиятиро ба роҳи инноватсионии рушд ва ташаккули иқтисодиёти инноватсионӣ таъмин менамояд, ки хусусиятҳои асосии онҳо метавонад дар шароити Тоҷикистон инҳо ба ҳисоб раванд:

- мавҷудияти сиёсати самаранокӣ давлатӣ ва қонунгузорӣ, ки ба ҳавасмандгардонии равандҳои инноватсионӣ нигаронида шудаанд;
- афзалиятҳои бечунучарои дастгирии давлатии илм ва маориф;
- истифодаи инноватсия дар сиёсат ва идоракунии давлатӣ;
- мутамарказгардонии раванди идоракунии давлатӣ бо истифода аз усулҳои инноватсионӣ;
- дастгириҳои давлатӣ ва сармоягузориҳо баҳри рушд ва инкишофи инноватсия.

Ҷузъҳои асосӣ ва ҷанбаҳои модернизатсияи инноватсионӣ барои Тоҷикистон метавонанд инҳо баромад кунанд:

- **рақамикунонии хизматрасониҳои давлатӣ.** Ҷорӣ намудани технологияҳои иттилоотӣ барои баланд бардоштани сифат ва дастрасии хизматрасониҳои давлатӣ бахше аз модернизатсияи сиёсати инноватсионӣ мебошад. Ин метавонад системаҳои электронии пешниҳоди дархостҳо, гирифтани иҷозат ва дастрасии иттилооти оммавино дар бар гирад. Истифодаи системаҳои автоматикунонидашуда барои идоракунии равандҳои дохилии мақомоти давлатӣ ва ба ин васила коҳиши бюрократизм ва баланд бардоштани самаранокӣ дар фаъолияти мақомоти давлатӣ аҳаммияти муҳим доранд. Вобаста ба масъалаи мазкур Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми наватӣ ба Маҷлиси Олии кишвар аз 28 декабри соли 2024 «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ» дастур доданд, ки дар панҷсолаи минбаъда ҷиҳати рақамикунонии пурраи хизматрасониҳои давлатӣ ва ташкили маҳзани ягонаи хизматрасониҳои давлатӣ диққати аввалиндараҷа дода шавад. Сарвари давлат иброз доштанд, ки «Раванди рақамикунонӣ на танҳо дар самти пешниҳоди хизматрасониҳои давлатӣ, балки хизматрасониҳои бонкӣ, идоракунии истеҳсолоти саноатӣ ва кишоварзӣ, тандурустӣ ва маориф, савдо ва логистика ва дигар соҳаҳо ба таври васеъ инкишоф ёфта истодааст» [13].

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити рушди босуръати технологияҳои иттилоотӣ коммуникатсионӣ як қатор ҳуҷҷатҳои асосии барномавӣ ва стратегӣ мақсаднок амалӣ карда мешавад. Аз ҷумла, Консепсияи Ҳукумати электронӣ, Барномаи давлатии рушд ва татбиқи коммуникатсияҳои муосир ва Консепсияи иқтисодиёти рақамӣ аҳаммияти хоса доранд. Татбиқи ҳамаҷонибаи ин ташаббусҳо ба тағйир додани ҳамкориҳои сохторҳои давлатӣ ва ҷомеаи шаҳрвандӣ, мусоидат ба таҳкими институтсионалии инфрасохтори рақамӣ ва баланд бардоштани самаранокии системаи расонидани хидматҳои давлатӣ нигаронида шудааст. Ин равандҳо ба ташаккули тарҳи нави идоракунии давлатӣ дар асоси принципҳои ошкорбаёнӣ, технология ва дастрасӣ мусоидат мекунанд, ки дар навбати худ барои рушди устувор ва баланд бардоштани рақобатпазирии кишвар дар шароити рақамисозии ҷаҳонӣ заминаҳои заруриро фароҳам меорад.

Ин барномаҳо ба мақсади гузариш ба иқтисоди рақамӣ ва рушди ҷомеа дар асоси технологияҳои муосир қабул гардида, ҳамчун омили муҳимми рушди сиёсати инноватсионӣ дар кишвар хизмат мекунанд. Барномаҳои коммуникатсионӣ ва иқтисоди рақамӣ имкон медиҳанд, ки заминаи иқтисодӣ ва иҷтимоии кишвар бо истифода аз технологияҳои навин ва беҳтарсозии механизмҳои идоракунӣ боз ҳам мустаҳкам гардад.

- баланд бардоштан ва навсозӣ кардани фаъолиятҳои иҷтимоӣ дар давлат. Таҳия ва татбиқи барномаҳо ва усулҳои инноватсионии таълимӣ, ки ба тайёр кардани мутахассисони соҳаи илм ва техника нигаронида шудаанд, диққати махсус металабад. Бо ҷорӣ намудани технологияҳои рақамӣ дар раванди таълим, аз ҷумла омӯзиши фосилавӣ ва курсҳои онлайнӣ таълимгирӣ таваҷҷуҳ зоҳир карда шавад. Бо ин мақсад Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми навбатӣ ба Маҷлиси Олии мамлакат аз 28 декабри соли 2024 «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ» чунин иброз

доштанд: «Ба рушди сармояи инсонӣ бо роҳи омӯзиш ва бозомӯзии кадрҳо доир ба технологияҳои иттилоотӣ дар дохил ва хориҷи кишвар ва баланд бардоштани маърифати истифодаи технологияҳои рақамӣ дар панҷсолаи минбаъда тавҷҳуи махсус зоҳир карда шавад» [13].

- **таҳрики рушди иқтисодӣ.** Рақобатпазирии намунаҳои истеҳсоли дар бозорҳои минтақавӣ ва байналмилалӣ, истеҳсоли онҳо бо усулҳои инноватсионӣ;

- **рушди устувори шаҳрӣ.** Шаҳрҳои интеллектуалӣ. Татбиқи лоиҳаҳо барои эҷоди шаҳрҳои интеллектуалӣ, ки ҳалли инноватсионӣ барои идоракунии инфрасохтори шаҳрӣ, нақлиёт ва коммуналиро истифода мебаранд. Таҳия ва татбиқи нақшаҳои рушди устувори шаҳрҳо, аз ҷумла инфрасохтори сабз ва истифодаи самараноки захираҳо. Чунин ҳолат аллакай дар пойтахти Тоҷикистон, шаҳри Душанбе ташкил шуда истодааст ва бояд ба таври самаранок ин ташаббусҳо ба роҳ монда шавад.

Татбиқи самараноки афзалиятҳо ва имкониятҳои ташаккул ва татбиқи сиёсати инноватсионӣ барои ҳар як кишвар инфиродӣ мебошанд. Сиёсати модернизатсияшудаи инноватсионии давлати Тоҷикистон, яъне сиёсати ҳамгирой ба сохти ҷаҳонии ташаккулёбанда ба мафкураи умумии давлатии рушд, бартариҳои рақобатии мавҷуда асос ёфта, мазмуни он дар баробари вазъият ва сатҳи рушди неруи инсонӣ, илм, таълим ва бахшҳои воқеии иқтисодиёт вобаста аст. Маълум аст, ки барои ҳар як давлат самти инфиродии модернизатсия ташаккул меёбад.

Барои минбаъд пурзӯр намудани раванди фаъолияти стратегӣ аз баҳри таъмини рушди самарабахши сиёсати инноватсионӣ ва афзоиши ҳиссаи маҳсулоти инноватсионӣ дар рушди соҳаҳои сиёсӣ ва иқтисодӣ кишвар, ҳалли мушкилоти муайяни сиёсати давлатӣ муҳим мебошад:

1. Ташкили низоми миллии рушди инноватсионӣ. Ташкили низоми миллии рушди инноватсионӣ бояд бо масъалаи идоракунии сиёсӣ ва

татбиқи ҳокимияти давлатӣ мутобиқат кунад. Барои таъмини самаранокии механизми инноватсионӣ ва рушди иқтисоди кишвар, зарур аст, ки сиёсати давлатӣ, қарорҳои ҳукуматӣ ва механизмҳои идоракунии давлатӣ ба талабот ва мақсадҳои сиёсати инноватсионӣ мувофиқат дошта бошанд. Як ҳадафи асосии ин система таъмини амнияти иқтисодӣ, энергетикӣ, озуқаворӣ, экологӣ ва ташаккули иқтисодиёти инноватсионӣ мебошад. Ҳамоҳангии барномавии вазоратҳо, мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимият ва дигар ниҳодҳои давлатӣ дар татбиқи сиёсати инноватсионӣ хеле муҳим аст. Идоракунии сиёсӣ бояд барои ташкил ва татбиқи стратегияи миллий оид ба рушди инноватсионӣ кумак кунад. Ҳокимияти давлатӣ бояд назар ба имкониятҳои кишвар омилҳои сиёсӣ ва иҷтимоии мавҷударо ба назар гирифта, роҳҳои таъсис ва татбиқи инноватсияро дар тамоми соҳаҳо ҷустуҷӯ кунад.

2. Ташаккули кадрҳои касбӣ дар соҳаи фаъолияти инноватсионӣ як самти муҳимми стратегияи сиёсати давлатӣ мебошад, ки ба таъмини рушди устувори илмию техникӣ, сиёсӣ, иҷтимоию иқтисодӣ нигаронида шудааст. Мутахассисоне, ки ба кор дар муҳити инноватсионӣ нигаронида шудаанд, бояд доираи васеи салоҳиятҳои байнисоҳавӣ, аз ҷумла дониши амиқи механизмҳои идоракунии сиёсӣ ва давлатӣ, усулҳои идоракунии лоиҳаҳо, принципҳои тижоратикунонии коркардҳои илмию техникӣ, стратегияҳои идоракунии технологӣ, инчунин моделҳои муосири иқтисоди самаранок дошта бошанд. Ба тайёр кардани мутахассисоне, ки барои иштироки фаъолона дар равандҳои ташаккули иқтисоди рақобатпазир, рушди институтҳои сиёсӣ иҷтимоӣ ва татбиқи навоарӣ дар соҳаҳои гуногуни ҳаёти ҷамъиятӣ қодиранд, диққати махсус дода мешавад. Мавҷудияти кадрҳои баландихтисос на танҳо ба татбиқи босамари сиёсати миллии инноватсионӣ, балки ба таҳкими мавқеи давлат дар шароити рақобати ҷаҳонии технологӣ мусоидат мекунад. Татбиқи бомуваффақияти сиёсати инноватсионӣ муносибати

ҳамаҷониба ва ҳамоҳангсозии кӯшишҳоро дар ҳама сатҳҳо талаб мекунад.

Метавон ишора кард, ки сиёсати инноватсионии Тоҷикистон дар шароити соҳибистиклолӣ, ҳамчун низоми чорабиниҳо бояд бисёрфункционалӣ бошад ва якбора якчанд мушкилоти муҳимми инкишофи ҷамъиятиро ҳал карда тавонад.

1. Он бояд ба эҳёи Тоҷикистон ҳамчун қудрати дараҷаи ҷаҳонии илмиву техникӣ, иҷтимоиву иқтисодӣ равона карда шавад.

2. Сиёсати инноватсионӣ бояд тараққиёти мутаносиби сиёсӣ, иқтисодӣ дохилӣ ва маҷмуан низоми ҷамъиятиро таъмин намояд. Ин дар навбати худ устувории иҷтимоию сиёсиро кафолат медиҳад.

3. Он бояд ҳамафарогиранда бошад, яъне тамоми табақаҳои аҳоли ба татбиқ ва таҳкими он ҷалб карда шаванд - ин ба инноватсия ҳамчун унвони «ғояи миллии асри XXI»-ро медиҳад.

4. Он бояд барои шарикӣ эҳтимолии Тоҷикистон дар марҳилаи наздик ва дур ҷолиб бошад ва ба беҳбуд бахшидани симои байналмилалӣ кишвари мо мусоидат кунад.

5. Татбиқи он бояд таҳти назорати қатъӣ сурат гирад, то ки давлат ҳамчун «фармоишгарӣ» асосии инноватсия ва навоарӣ баромад кунад.

6. Бо татбиқи стратегияҳои мушаххас Тоҷикистон метавонад дар солҳои наздик мавқеи устуворро дар раёабандии ҷаҳон дар бахши инноватсия ишғол намуда, аз рӯи нишондиҳандаҳои рушди инноватсионӣ, аз ҷумла рейтингҳои байналмилалӣ, аз қабيلي Индекси глобалии инноватсия (Global Innovation Index) ва шохиси рушди ТИК (ICT Development Index), ба қатори кишвари беҳтарини ҷаҳон шомил гардад.

ХУЛОСА

Натиҷаҳои асосии илмӣ диссертатсия

Сиёсати инноватсионӣ ҳамчун заминаи фаъоли рушди уствори давлату ҷомеаи Тоҷикистон, баланд бардоштани инкишофи ҷамъиятӣ таваҷҷуҳи доимиро тақозо мекунад. Вобаста ба ин, чиҳатҳои зеринро дар шакли хулосаи таҳқиқоти илмӣ пешниҳод намудан аҳамиятнок аст:

Дар сатҳи концептуалӣ дарки сиёсати инноватсионӣ дар шакли назариявӣ, эмпирикӣ ва ташкилӣ вучуд дорад. Дар сатҳи назариявӣ сиёсати инноватсионӣ дар дараҷае баррасӣ мегардад, ки он барои инкишофи ҷомеа ва давлат зарур ва аҳамиятнок мебошад. Баъди дарёфти ҳалли концептуалии сиёсати инноватсионӣ хулосаҳо ва натиҷаҳо бардошта мешаванд ва ин натиҷаҳои бадастомада имкон медиҳанд, ки барномаҳо ва стратегияҳои рушди инноватсионии давлат қабул гардад ва тарҳҳои концептуалиро воқеӣ гардонанд. Чунин асосноккунии сиёсати инноватсионӣ назария ва таълимотҳои воқеиро аз баҳри аҳамият ва зарурати сиёсати инноватсионӣ дар шароити дигаргуншавии ҷомеа, модернизатсияи сиёсӣ, гузариши давлат ба давлати типӣ нав – «давлат дар шабака», рушди илм ва технология ба вучуд меоварад [1–М].

Аксаран сиёсати инноватсионии давлатро ҷорабинӣ ва талошҳои давлат аз баҳри тақвияти қудрати иқтисодии ҳокимияти давлатӣ баҳо медиҳанд, ки чунин нуктаи назар аз диди мантиқӣ дуруст буда метавонад. Ҷорӣ намудани инноватсияи илмӣ ва техникӣ ҳам барои қудратманд шудани давлат мусоидат мекунад ва ҳам зарфияти захиравии ҳокимияти давлатро баланд бардошта, онро аз ҳамтоёни ҳудаш мустақил мегардонад [2–М].

Мазмуни прогрессивӣ ва динамикӣ доштан хосияти асосии замони муосирро ташкил медиҳад. Дар шароити муосир давлат ва сохторҳои институтсионалии он зарурати рушди инноватсиониро ҳам ба сифати ҳадаф ва ҳам ба сифати вазифаи аввалиндараҷаи худ бояд қабул кунанд.

Татбиқи сиёсати инноватсионӣ барои Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҳамчун як давлати муосири соҳибистиклол, барои таъмини рушди устувор, баланд бардоштани рақобатпазирии иқтисодӣ ва таҳкими самаранокии идоракунии давлатӣ аҳаммияти бузург дорад. Ин раванд барои Тоҷикистон як шароитест, ки дар оянда имкон пайдо мегардад таъсири муасирро дар чанд баҳши муҳим, аз ҷумла самти сиёсати дохилӣ ва берунӣ, маъмурияти давлатӣ, рушд ва эҷоди ҳукумати электронӣ, танзими равандҳои ҷамъиятӣ ва сиёсӣ, таҳкими заминаҳои иқтисодӣ, иқтисодии ҳарбӣ ва мудофиавӣ ва ғайра ба вучуд оварад. Таҳия ва татбиқи сиёсати инноватсионӣ дар кишварҳо ба як унсури муҳим барои расидан ба рушди устувор, баланд бардоштани рақобатпазирии иқтисодӣ ва таъмин кардани мақсадҳои иҷтимоӣ ва сиёсӣ табдил ёфтааст. Ин раванд на танҳо барои рушди иқтисоди миллӣ, инчунин баҳри такмил ва заминасозии низоми идоракунии давлатӣ, баланд бардоштани сатҳи сифати ҳаёти шаҳрвандон ва самаранок гардонидани низоми муносибатҳои иҷтимоӣ аз назари пешрафти илмиву техникӣ аҳаммияти калон дорад [3–М].

Сиёсати инноватсионӣ барои Тоҷикистон як шартӣ муҳим барои гузариш ба иқтисоди нав, пешрафт дар соҳаҳои гуногун ва баланд бардоштани самаранокии системаи идоракунии давлатӣ мебошад. Бо таҳия ва татбиқи инноватсияҳо дар соҳаи илм, технология ва маориф, Тоҷикистон метавонад ҳамоҳангии иқтисодии худро бо ҷаҳон беҳтар кунад ва манбаи нави рушдро ба вучуд орад. Сиёсати инноватсионӣ метавонад як муҳаррики муҳим барои таҳкими идоракунии давлатӣ ва рушди ҳукумати электронӣ бошад. Татбиқи технологияҳои муосир ва истифодаи ҳукумати электронӣ дар Тоҷикистон метавонад ба таъсиси як низоми идоракунии шаффоф ва самаранок кумак кунад. Дар натиҷа самаранокии қабули қарор ва иҷрои сиёсати давлат баланд меравад. Бо

истифодаи ҳукумати электронӣ Тоҷикистон метавонад ба рушди иқтисоди рақамӣ ва ҳокимияти давлатӣ қадами устувор гузорад.

Татбиқи сиёсати инноватсионӣ инчунин барои таҳкими иқтидори ҳарбӣ ва мудофиавии Ҷумҳурии Тоҷикистон зарур аст. Воситаҳои навини технологӣ метавонанд дар соҳаи мудофиа ва амният кумак расонанд. Барои беҳтар намудани сифати коркарди таҳқиқотҳои илмиву техникӣ дар бахшҳои амниятиву мудофиавӣ, таҳкими асосҳои ҳарбиву қудратии ҳокимияти давлатӣ инноватсияи сиёсӣ метавонад мусоидат кунад. Тоҷикистон, бо таҳия ва истифодаи технологияҳои муосир, метавонад дар системаи мудофиавии худ аъзоҳои босалоҳият ва самараноктар дошта бошад. Бо татбиқи сиёсати инноватсионӣ Тоҷикистон метавонад самаранокии қабули қарорҳо дар тамоми сатҳҳои идоракунии давлатӣ беҳтар кунад. Ин ба таъмини рушди муосири сиёсати давлат ва иҷрои стратегияҳои дарозмуддати мамлакат мусоидат хоҳад кард [4–М].

Сиёсати инноватсионии давлат воситаи танзими рушди иҷтимоӣю иқтисодӣ ва сиёсии кишвар мебошад. Рушди инноватсионӣ як равандест, ки аз пешниҳоди технологияҳои нав ва имкониятҳои боқимондаи манбаъҳо ва имкониятҳо барои рушди соҳаҳо ва кишвари иқтисодиву иҷтимоӣ вобаста аст. Дар ин самт, эҷоди заминаи ҳуқуқӣ, танзими дуруст ва сиёсати мувофиқ барои рушду ғаълсозии инноватсияҳо муҳим аст. Аз ин рӯ, бо истифодаи стратегияҳои дуруст ва ҳамоҳангсозии дахлдори сохторҳо, муассисаҳои давлатӣ ва хусусӣ кишвар метавонад ба навовариҳои муассир ва иқтидори баланд барои рушди устувор ва баланд бардоштани рақобатпазирии худ ноил гардад [5–М].

ТАВСИЯҲО ОИД БА ИСТИФОДАИ АМАЛИИ НАТИҶАҲОИ ТАҲҚИҚОТ

Сиёсати инноватсионӣ дар рушди давлати муосири Тоҷикистон, таъмини рушди устувори иқтисодӣ, некуахлоқии иҷтимоӣ ва рақобатпазирӣ дар арсаи ҷаҳонӣ нақши калидӣ дорад. Сиёсати инноватсионӣ ба эҷоди технологияҳои нав ва моделҳои тиҷорат дар Тоҷикистон бояд мусоидат кунад. Зеро он метавонанд рушди иқтисодиро ба таври назаррас суръат бахшад. Навовариҳои равандҳои истеҳсолӣ ва хидматрасонӣ ҳосилнокии ва самаранокиро беҳтар мекунад. Кишварҳое, ки фаъолоне навоарӣ мекунанд, дар бозорҳои байналмилалӣ рақобатпазир мешаванд. Ин ба онҳо барои ҷалби сармоя, рушди имкониятҳои содирот ва таҳкими мавқеи онҳо дар иқтисоди ҷаҳонӣ мусоидат мекунад. Дар масъалаи рушди инноватсионӣ ва татбиқи стратегияҳои самаранок, якчанд пешниҳодот метавонанд вучуд дошта бошанд, ки ҳамаи онҳо дар асоси зарурати рушди иқтисодӣ, техникаӣ ва иҷтимоии кишвар, ки дар шароити муосир тағйир ёфтаанд, таъриф мешаванд:

1. Инкишофи зина ба зинаи сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангии давлатҳои муосир доираҳои илмӣи Тоҷикистонро водор мекунанд, ки зарурат, аҳаммият ва моҳияти сиёсати инноватсиониро барои рушди Тоҷикистон, аз ҷумла дурнамои он аз назари илмӣ асоснок кунанд.

2. Дар шароити муосир Ҷумҳурии Тоҷикистонро зарур аст, ки усулҳои муосир ва тарҳҳои самаранокро муваффақи татбиқи сиёсати инноватсиониро истифода барад. Тамоми таркиботи институтсионалии давлат ва ҷомеа, махсусан бахши хусусӣ имкон пайдо кунанд, ки наwgониҳои илмӣ ва технологиро беш аз пеш дар истеҳсолот ҷорӣ кунанд. Зарурати ба ҳалқаи иқтисодии минтақавӣ ва ҷаҳонӣ ворид шудани Тоҷикистонро на ҳамчун давлати истеъмолкунанда, балки

ҳамчун давлати дорои маҳсулоти рақобатпазир пеш омадааст. Чунин зарурат бояд дарк гардад.

3. Дастгирии давлатӣ дар баҳши истехсолоти инноватсионӣ ва татбиқи истифодаи технологияи ҷадид дар тамоми соҳаҳо (аз идоракунии давлатӣ сар карда, то истехсолоти хурду миёна) ба роҳ монда шавад. Бюрократизми канора барои сабук гардонидани таҳия ва татбиқи лоиҳаҳо ва барномаву стратегияҳои инноватсионӣ ҳам аз тарафи давлат ва ҳам аз тарафи баҳши хусусӣ аз байн бурда шавад.

4. Махсусгардони тарҳи инкишофи инноватсионии низоми сиёсати иқтисодии давлат ба амал бароварда шавад. Ҳолати мазкур имкон медиҳад мушкилоти рушди низоми мутаносиби сиёсату иқтисодӣ ва иҷтимоӣ, дар маҷмӯъ, ҷамъиятии давлат ба вуҷуд наоянд.

5. Татбиқи «Барномаи рушди инноватсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011-2020» нишон медиҳад, ки дар рушди сиёсати инноватсионӣ ва таҳияи механизмҳо дар ин самт натиҷаи дилхоҳ додааст. Бинобар ин, пешниҳод мегардад, ки дар шароити Тоҷикистони соҳибистиклол ҳуҷҷати барномавии сиёсати инноватсионӣ дар таҳияи нав ва давраи муайян қабул карда шавад. Таҳия ва тасдиқи санади меъёрӣ-ҳуқуқии танзимкунандаи татбиқи сиёсати давлатии инноватсионӣ ва ба сохтори он дохил намудани маҷмӯи муқаррароти ба таври мунтазам сохташуда, ки афзалиятҳои дарозмуддати стратегиро дар соҳаи ҳамкориҳои байналмилалӣ илмию техникӣ инъикос менамоянд, дар назар дорад. Чунин ҳуҷҷатҳо бояд на танҳо як воситаи барномавии идоракунии стратегӣ дар соҳаи илмию инноватсионӣ, балки омили муассири ташаккули фазои мусоид барои ҳамгироии сохторҳои тадқиқотӣ ва технологияи миллӣ ба низоми ҷаҳонии табодули дониш ва таҷрибаи пешқадам гардад.

6. Бо таваҷҷуҳ ба он ки соҳаи инноватсионӣ дар Тоҷикистон ҳоло дар марҳилаи ташаккул қарор дорад, оmodасозии мутахассисони илмию техникӣ дар шароити Тоҷикистон аҳамияти хосса пайдо

мекунад. Бо така ба ҳадафи стратегӣ, ки рушди инноватсионӣ дар кишварро ифода мекунад, механизмҳо ва роҳу воситаҳои самаранокгардони ин раванди рушд эҷод карда шавад. Омода намудани мутахассисони баландихтисос, донандаи техника ва технологияи рушди инновационии давлат муҳим арзёбӣ мегардад. Пешниҳод карда мешавад, ки дар шароити рушди босуръати илму техника ва тағйирпазирии ҷомеаи муосир ҳавасмандгардони мутахассисон дар самти инноватсия ва технологияҳои иттилоотӣ ва муқаррар намудани имтиёзҳо ҷиҳати бозомӯзӣ дар муассисаҳои пешқадами давлатҳои хориҷӣ тақозои замон буда, бояд зери таваҷҷуҳ ва мавриди омӯзиш қарор дода шавад.

7. Имконияти татбиқи сиёсати инноватсионӣ аз тавоноии давлат дар истифодаи самараноки захираҳои молиявӣ, ҳуқуқӣ ва институтсионалӣ вобаста аст. Ҷузъҳои бунёдие, ки муваффақият ва самаранокии сиёсати инноватсионии давлатиро муайян мекунанд, ташаккули институтсионалии муҳити мусоиди сиёсӣ, табдили стратегии самтҳои сиёсати давлатӣ дар самтҳои инноватсионӣю технологӣ, инчунин навсозии системавии механизмҳои ташкилӣ, ҳуқуқӣ, молиявӣ ва иқтисодии танзими давлатӣ мебошанд.

8. Дар шароити афзоюндаи вобастагии мутақобилаи равандҳои ҷаҳонӣ ҳамгироии равишҳои навоварона ба низоми идоракунии давлатӣ бо таваҷҷуҳ ба таҳкими қонуниятӣ қудрати сиёсӣ, таъмини устувории рушди миллӣ ва баланд бардоштани сатҳи амнияти ҳамҷониба аҳаммияти хосса пайдо мекунад. Дар баробари ин, рушди захираҳои инсонӣ, ки қодир ба тавлид ва татбиқи инноватсияҳо дар соҳаи менеҷмент, илму техника, дар баробари тавсеаи ҳамкориҳои байналмилалӣ, ки ба табодули муассири дониш ва технологияҳои пешрафта дар доираи ҳамкориҳои фаромиллии илмию сиёсӣ мусоидат мекунад, самти афзалиятнок ба ҳисоб меравад.

1. НОМГҶҶИ АДАБИЁТ

I. Санадҳои меърию ҳуқуқӣ

- [1]. Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 6 ноябри соли 1994 [матн] // бо тариқи раъйпурсии умумихалқӣ қабул карда шуд. 26 сентябри соли 1999, 22 июни соли 2003 ва 22 майи соли 2016 ба он тариқи раъйпурсии умумихалқӣ тағйиру иловаҳо ворид карда шудаанд. //Душанбе: Ирфон, 2016. – 3 – 43 с.
- [2]. Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030. [матн] // (Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 01 октябри соли 2016, № 392).
- [3]. Стратегияи рушди инноватсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2020. [матн] // (Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 майи соли 2015, № 354).
- [4]. Стратегияи ислоҳоти системаи идораи давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон. [матн]//Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 15 марти соли 2006, № 1713.
- [5]. Стратегияи давлатии «Технологияҳои иттилоотӣ ва коммуникатсионӣ барои рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон». [матн] // Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 5 ноябри соли 2003, № 1174.
- [6]. «Стратегияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи илм, технология ва инноватсия барои давраи то соли 2030». [матн] //Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, № 263.
- [7]. Стратегия инновационного развития Российской Федерации на период до 2020 года (утверждена распоряжением Правительства Российской Федерации от 8 декабря 2011 г. № 2227-р).
- [8]. Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи «Солҳои рушди иқтисоди рақамӣ ва инноватсия» эълон намудани солҳои 2025-2030» [Захираи электронӣ] URL:

<https://prezident.tj/event/documents/49415> (санаи мурочиат: 29.12.2024 с.)

- [9]. Концепсияи сиёсати давлатии иттилоотии Ҷумҳурии Тоҷикистон // Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 апрели соли 2008, № 451;
- [10]. «Концепсияи ташаккули ҳукумати электронӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» // Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 декабри соли 2011, № 643;
- [11]. Барномаи давлатии рушд ва татбиқи технологияҳои иттилоотӣ коммуникатсионӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. [матн] // Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3 декабри соли 2004, № 468;
- [12]. Барномаи рушди инноватсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011-2020. [матн] // (Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 апрели соли 2011, №227).
- [13]. Барномаи миёнамуҳлати рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2021–2025 [матн] // (бо қарори Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии тасдиқ шудааст).
- [14]. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти инноватсионӣ». [матн] // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 16 апрели соли 2012, № 822, мод.272.
- [15]. Закон Киргизистан об инновационной деятельности [Электронный ресурс] URL: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ky-kg/291>. (Дата обращения: 12.05.2022).
- [16]. Закон Республики Казахстан «Об инновационной деятельности» от 3 июля 2002 года № 333- II <https://refdb.ru/look/2818236-p19.html>. деятельности [Электронный ресурс] URL: Дата обращения: 12.05.2022).
- [17]. Закон Украины об инновационной деятельности. С изменениями от 16.10.2012 года. [Электронный ресурс] URL:

<https://meget.kiev.ua/zakon/zakon-ob-innovatsionnoy-deyatelnosti/>.

(Дата обращения: 12.05.2022).

- [18]. Закон Республики Беларусь «О Государственной Инновационной Политике и инновационной деятельности в Республике Беларусь» [Электронный ресурс] URL http://bel-kodeksy.com/o_gosudarstvennoj_innovatsionnoj_politike_i_innovatsionnoj_deyatelnosti.htm. (Дата обращения: 12.05.2022).
- [19]. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он». [матн] // Аҳбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, с. 1998, № 23-24, мод. 348).
- [20]. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон» [матн] // Аҳбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, с. 2002, №4, қ. 1, мод. 311). Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 20 апрел соли 2021, № 1780.
- [21]. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи илм ва сиёсати давлатӣ оид ба илму техника» [матн] // Аҳбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, с.1998, №10, мод. 94); Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 18 март соли 2015, №1197.

II. Суханрониҳо, Паёмҳои солона ва асарҳои Асосгузори сулҳу

ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии

Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон

- [22]. Суханронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон дар ҷаласаи якуми Шурои илм, маориф ва инноватсияи назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 15.04.2021. [Маводи электронӣ]. URL <https://prezident.tj/event/speeches/22991>. (санаи мурочиат 13.08.2024).
- [23]. Суханронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон дар мулоқот бо аҳли илм ва маорифи кишвар аз

- 30.05.2024 [Маводи электронӣ] <http://www.president.tj>. (санаи муроҷиат 10.06.2024);
- [24]. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ», шаҳри Душанбе, 21.01.2021. [Маводи электронӣ] URL: [https:// www.president.tj](https://www.president.tj). (санаи муроҷиат: 22.01.2024);
- [25]. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ», 24 апрели соли 2010. [Маводи электронӣ]. URL: [http:// www.president.tj](http://www.president.tj). (санаи муроҷиат 24.04.2024);
- [26]. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ», 28 декабри соли 2023. [Маводи электронӣ]. URL: [http:// www.president.tj](http://www.president.tj). (санаи муроҷиат 24.04.2024);
- [27]. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ», 28.12.2024. [Захираи электронӣ] URL: <https://prezident.tj/event/missives/49225> (санаи муроҷиат: 29.12.2024).

III. Китобҳо, монографияҳо

- [28]. Авсинова, Г. И. Инновационная политика России как основа социального развития страны. [текст] / Г. И. Авсинова, Труды научной школы академика РАН В.И. Жукова «Россия в глобальной системе социальных координат: историко-социологическая компаративистика». Выпуск 2 / под общ. ред. В.И. Жукова. – М.: РГСУ, 2011.
- [29]. Агарков, С.А., Кузнецова Е.С., Грязнова М.О. Инновационный менеджмент и государственная инновационная политика. – М.:

- [текст] / С.А., Агарков, Е.С., Кузнецова М.О. Грязнова «Академия Естествознания», 2011 – С. 101. (- 143 с.);
- [30]. Альтернативы развития. Россия между модернизацией и деградацией. Политологические очерки / под ред. Ю.А. Красина. – М.: [текст] / Институт социологии РАН, 2013.
- [31]. Балабанов И. Т. Инновационный менеджмент. [текст] / И. Т. Балабанов СПб.: Питер, 2009.– 254 с.;
- [32]. Балаян, А.А. Политическая элита и инновационное развитие современной России: проблемы и перспективы [текст] А.А. Балаян, /Материалы Российско-германской научной конференции «Политика как фактор инновационного развития». – СПб, 2010. – С. 17.
- [33]. Баранчеев, В.П. Управление инновациями [текст] / В.П.Баранчеев, Н.П.Масленникова, В.М.Мишин. - М.:ИД «Юрайт», 2011.(– 232с.);
- [34]. Белл, Д. Грядущее постиндустриальное общество. [текст] /Д. Белл. Опыт социального прогнозирования. – М.: Academia, 1999. – С. 87;
- [35]. Большая российская энциклопедия :в 35 т. [текст] /гл. ред. Ю. С. Осипов ; 2014. — С. 688.
- [36]. Борисов, В. В, Соколов Д.В. Инновационная политика: европейский опыт. –М.: [текст] В. В., Борисов, Д.В. Соколов Языки славянской культуры, 2012. -128 с.
- [37]. Владимиров, А. И. Об инновационной деятельности вуза / [текст] А.И. Владимиров. – М.: ООО «Издательский дом Недра», 2012. - 72 с.
- [38]. Голиченко, О. Г. Основные факторы развития национальной инновационной системы: уроки для России. [текст] О. Г. Голиченко,– М., 2011. -252 с
- [39]. Гончаренко, Л. П. Инновационная политика: учебник. [текст] / / Л. П. Гончаренко. – М.: КНОРУС, 2009. -352 с.

- [40]. Горохов, В.Г., Халипов В.Ф. Научно-технический прогресс. Словарь [текст] / В.Г., Горохов Сост.– М., 1987. – С. 66.
- [41]. Глазьев, С.Ю. Государственная инновационная политика: глобальный и национальный контексты [текст] / С.Ю. Глазьев. – М.: Наука, 2016. – 320 с.
- [42]. Дунаевский, И. Керри не хватает простоты? Госсекретарь рассказал о планах дипломатии США на ближайшие годы И. Дунаевский, [текст] // Российская газета. – 2014. – 24 апреля.
- [43]. Елецкий, Н. Д. Общая экономическая теория (политическая экономия). – Ростов-н/Д: Феникс, 2008. – С. 83.
- [44]. Ерошкин, А. М. Механизмы государственной финансовой поддержки инноваций за рубежом [текст] // А. М. Ерошкин,. Финансы и кредит. – 2011. – № 24. – С. 62-70.
- [45]. Зокиров, Г. Н. Сиёсатшиносӣ. [матн] / Г. Н. Зокиров Китоби дарсӣ барои донишҷуёни мактабҳои оӣ. Нашри сеюми такмилёфта. - Душанбе: «ЭР-граф», 2010. -520 с.
- [46]. Зокиров, Г. Н. Сиёсатшиносӣ. [матн] Г. Н. Зокиров. Иборат аз ду ҷилд. Ҷилди 1. –Душанбе, 2019. – 647 с.;
- [47]. Иванов, В.В. Инновационная парадигма XXI. [текст] / В. В. Иванов, Власть, наука, бизнес с точки зрения концепции постиндустриального общества. – М., 2011.
- [48]. Иванов, И. А. Инновационный менеджмент. [текст] / И. А. Иванов - Ростов н/Д, 2001. - С. 34.
- [49]. Иқтисодиёти Тоҷикистон дар солҳои истиқлолият: таърих, хусусият ва дурнамои рушд /Рушди илм ва инноватсия дар солҳои соҳибистиклолии Тоҷикистон. [Матн] / Монографияи дастаҷамъонаи олимони ДДХБСТ.-Хучанд: «Дабир», 2021.-364 с.
- [50]. Инновации как драйвер социо – культурного развития. Под научной редакцией В. И. Супруна. – Новосибирск: [текст] / ФСПИ «Тренды», 2013. - С. 126 – 127.

- [51]. Инновационное развитие – основа модернизации экономики России: Национальный доклад. [текст] / М.: ИМЭМО РАН, ГУ–ВШЭ, 2008. - 168 с.
- [52]. Инновационный менеджмент. Под ред. В. Н. Архангельского. [текст] / – М.: РАГС, 1997. – С. 159.
- [53]. Инновационный менеджмент: Курс лекции: В двух частях / [текст] / Под ред. В.Н. Архангельского. -М.: Издательство РАГС, 1997. – 400 с.
- [54]. Инновационный человек и инновационное общество. Под научной редакцией В. И. Супруна. – Новосибирск: [текст] / ФСПИ «Тренды», 2012. - С. 207-208.
- [55]. Калинин, А. «Кризис инноваций» [текст] // А.Калинин, <http://iinsider.biz/кризис-инноваций/>
- [56]. Карпова, Ю. А. Введение в социологию инноватики: учеб. пособие. [текст] Ю. А. Карпова– СПб.: Питер, 2004. - С. 15.
- [57]. Красина, Ю. А. Инновационная модернизация России: Политологические очерки /под ред.– М.: [текст] / А. Ю. Красина, Ин-т социологии РАН, 2011. –253 с.
- [58]. Кирсанова, Е. Г. Инновации как политологическая категория // Вестник Московского университета. Сер.12. Политические науки. –2012.– №1. Альтернативы развития. Россия между модернизацией и деградацией. [текст] / Политологические очерки / под ред. Ю.А. Красина. – М.: Институт социологии РАН, 2013.
- [59]. Кирсанова, Е. Г. Инновации как фактор политического процесса современной России / Е. Г. Кирсанова [текст] // Е. Г. Кирсанова, Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.02 - Политические институты, процессы и технологии. – М., 2013. – С. 3-4. (- 29 с.).
- [60]. Кокурин, Д. И. Инновационная деятельность. [текст] / Д. И. Кокурин, - М., 2001. – С. 5.

- [61]. Кокурин Д. И. Инновационная деятельность. – М.: [текст] / Д. И. Кокурин Экзамен, 2001.– С. 382 – 395.
- [62]. Кокурин Д. И. Инновационный менеджмент: учеб. пособие [текст] / Д. И. Кокурин под ред. Л. Н.Оголевой. -М.: ИНФРА-М, 2013. - 89 с.
- [63]. Козбаненко, М. Государственное управление: основы теории и организации: учебник / под ред: [текст] / М. Козбаненко, «Статут», 2000. - 912 с.
- [64]. Кузык, Б. Н. Кушлин В. И., Яковец Ю. В. Прогнозирование, стратегическое планирование и национальное программирование : учебник. [текст] / Б. Н. Кузык, В. И., Кушлин и Ю. В. Яковец М. : Экономика, 2011. - 604 с.
- [65]. Медынский В. Г., Ильдеменов С. В. Реинжиниринг инновационного предпринимательства: учеб. пособие для вузов / [текст] / Под ред. проф. В. А. Ирикова. М.: ЮНИТИ, 1999. – 414 с.
- [66]. Модельный закон об инновационной деятельности» (Принят в г. Санкт-Петербурге 16.11.2006. Постановлением 27–16 на 27-ом пленарном заседании Межпарламентской Ассамблеи государств-участников СНГ) // СПС «Консультант Плюс».
- [67]. Мухаммад, А. Н., Хидирзода М. У., Сафарализода Х. Қ. Сиёсатшиносӣ. [матн] / Китоби дарсӣ барои донишҷӯёни факултетҳои ғайриихтисосии муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ. А.Н., Мухаммад, М.У., Хидирзода, Х. Қ.Сафарализода - Душанбе: Паёми ошно, 2018. – 416 с.
- [68]. Мухамедьяров, А. М. Инновационный менеджмент : учебное пособие [текст]. А. М. Мухамедьяров, М. : ИНФРА-М, 2004. - 127 с.
- [69]. Мэнсфилд, Э. Экономика научно-технического прогресса. – М.: Прогресс, [текст]: Э. Мэнсфилд, 2007. – 379 с.

- [70]. Переходов В. Н. Основы управления инновационной деятельностью [текст]: / В. Н.Переходов. – М.: ИНФРА-М, 2011. - 294 с.
- [71]. Политлексикон: понятие, факты, взаимосвязи / под общ. ред. В. П. Любина, Р. Крумма; науч. ред. С. В. Патрушев, Л.Е. [текст] / Филиппова. – М.: РОССПЭН, 2013. – 783 с.
- [72]. Селезнев, П. С. Инновационные проекты современности: политико-экономический опыт для России. [текст]: П.С. Селезнев, М., 2013. – 302 с.
- [73]. Смирнов, Б. М. Государственная инновационная политика России: цели, принципы, приоритеты. М., [текст]: / Б. М. Смирнов, 2001. – 272 с.
- [74]. Сурин, А. В., Молчанова О. П. Инновационный менеджмент: учебник. М.: [текст]: / А. В. Сурин, ИНФРА-М, 2008. – 293 с.
- [75]. Твисс, Б. Управление научно-техническими нововведениями. М.: [текст]: / Б. Твисс. Экономика, 1989. - 217 с.
- [76]. Тоффлер, Э. Третья волна. – М.: [текст]: / Тоффлер, Э., 1999. – 261 с.
- [77]. Угроватов, А. П. Политология: Словарь-справочник. — Новосибирск: [текст]: / А. Угроватов, ЮКЭА, 2006. - 486 с.
- [78]. Указ Президента Республики Узбекистан от 21 сентября 2018 года «О Стратегии инновационного развития Республики Узбекистана на 2019 — 2021 годы»
- [79]. Хачатурян, Х. В. Инновации в государственном управлении. – [текст]: / Х. В. Хачатурян Киев, 2005. – 195 с.
- [80]. Хозяйственные системы инновационного типа. Теория, методология, практика. [текст] / М., 2011. – 397 с.
- [81]. Шумпетер, Й. А. Теория экономического развития. - [текст] / Й. А. Шумпетер., М.: Прогресс, 2007. – 400 с.

- [82]. Шумпетер, Й. А. Теория экономического развития. Капитализм, социализм и демократия. [текст]:/ Й.А Шумпетер. М.: Эксмо, 2008. - 864 с.
- [83]. Яковец, Ю. В. Эпохальные инновации XXI века. – М.: [текст]: / Ю. В. Яковец. Экономика, 2004. – 439 с.
- [84]. Яхнюк С. На основе богатого опыта и внедрения инноваций // [текст]: С. Яхнюк /Комбикорма. – 2011. – № 2. – С. 5-6.

IV. Диссертатсия ва авторефератҳо

- [85]. Аганина, Л. С. Методы разработки и реализации эффективной государственной инновационной политики. [текст]: Дисс. канд. экон. наук. / Л. С. Аганина– М., 2006. – 188 с.
- [86]. Гаранина, Е. В. Формирование и реализация реальной научно-технической и инновационной политики в услови - ях перехода на инновационный путь развития. [текст]: Дисс. канд. экон. наук. / Е. В. Гаранина– М., 2003. – 195 с.
- [87]. Комилбек, А.Ё. Низоми идоракунии сиёсӣ: ҷанбаҳои назариявӣю методологӣ ва амалии он дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон // [текст]: диссертатсия барои дарёфти дараҷаи доктори илмҳои сиёсӣ аз рӯйи ихтисоси 23.00.02 – Ниҳодҳо, раёандҳо ва технологияҳои сиёсӣ. /А.Ё. Комилбек– Душанбе, 2022. – 326 с.;
- [88]. Поляков, С. Г. Организация государственного регулирования инновационной деятельности в научно-технической сфере: теория и методология. [текст]: Автореф. дисс. ... док. экон. наук. / С. Г. Поляков– М. 2005. – 403 с.
- [89]. Пискулов, Д.В. Влияние инновационной политики на международную конкурентоспособность государств: [текст]: автореф. дис. ... канд. экон. наук. /Д. В. Пискулов, 2003. – 25 с.
- [90]. Ремизов, Д. К. Государственное руководство формированием и реализацией промышленной политики в современной России в

- сфере инноваций (политологический анализ): [текст]: автореф. дис. ... канд. полит. наук. /Ремизов, Д. К. Ростов н/Д, 2008. – 140 с.
- [91]. Садыков, А. М. Государственное регулирование научно-технического комплекса США: конституционно-правовой аспект: [текст] /Автор. дисс. на соиск. учен. степ. к.ю.н. – М.: РАГС, 2001. – 27 с.
- [92]. Селезнев, П. С. Государственная инновационная политика в современной России и ведущих странах Запада: [текст] / дис. ...канд. полит. наук / П. С. Селезнев– М., 2009. – 154 с.
- [93]. Селезнев, П. П, Инновационная политика современного государства: стратегии, тарҳи, практика / [текст] П.С. Селезнев. Дисс.на соис. уч.ст.док.полит.наук. – М., 2014. -448 с.
- [94]. Файзуллоев, М.К. Формирование и развитие национальной инновационной системы Республики Таджикистан (методологические подходы и механизм управления). // [текст]: Автореферат дис. на соис. уч. степ. докт. экон. наук. – М.К. Файзуллоев, М., 2012. – 405 с.

V. Мачаллаҳо

- [95]. Азгальдов, Г. Г., Костин А. В. Интеллектуальная собственность, инновации и квалиметрия // Костин Экономические стратегии, [текст]: Г. Г., Азгальдов А. В. 2008. — № 2 (60). – С. 162 -164.
- [96]. Аскарова, С.С. Тадбирҳои танзими давлатии сиёсати инноватсионӣ дар минтақаҳо / [матн]: С.С. Аскарова // Паёми Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон. Бахши илмҳои ҷамъиятӣ, 2021.
- [97]. Басов, А. И. Инновации – главное направление инвестиционного процесса // [текст]: А. И. Басов. Финансы и кредит. – 2006. - №5. - С. 27 – 32.
- [98]. Бобомуродов, П. У. Характерные особенности региональной новационной подсистемы // [текст]: П.У. Бобомуродов //Вестник

- Таджикского национального университета. Серия экономических наук. – Душанбе, 2019. - №5.
- [99]. Бобомуродов, П. У. Ҳолати муосири рушди инноватсионии муассисаҳои олии касбии Ҷумҳурии Тоҷикистон // / [матн]: П.У. Бобомуродов. Паёми Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон. Бахши илмҳои ҷамъиятӣ, 2021.
- [100]. Вестник Финансового университета, 2011. № 3(63). – М: ФГБОУ ВПО «Финансовый университет при Правительстве Российской Федерации», 2011.
- [101]. Владимирович, Р. М. Инновационная политика: возможные концептуальные основы / [текст]: Владимирович, Р. М. Журнал Инновационная политика: возможные концептуальные возможности [Захираи электронӣ] URL: <https://rier.ru/upload/iblock/239/2395fa1a63028c66ef2db7bfb0f5631f.pdf> (санаи мурочиат: 20. 09. 21.).
- [102]. Гаврилов, С. Инновации: польза и риски [текст] / С.Гаврилов // Директор информационной службы. – 2010. - №11.
- [103]. Галкин, А. А. Проблемные узлы инновационного развития России // [текст] А. А. Галкин. Политика. – 2010. – №1.
- [104]. Грибанов, Г.Б. Государственная инновационная политика: понятие, уровни, принципы // [текст] Г.Б. Грибанов ВЕСТНИК ФИНАНСОВОГО УНИВЕРСИТЕТА №3 (63), 2011.
- [105]. Голубева, А. А., Соколова Е. В. Инновации в общественном секторе: введение в проблему. [текст] / А. А., Голубева Е. В. Соколова. Научные доклады, № 7 (R)-2009. – СПб.: ВШМ СПбГУ, 2009.
- [106]. Гордеев, Л.И. Инновации в современной политике: научное осмысление. [текст] / Л.И. Гордеев. Вестник Университета. № 16. 2014. - С. 226.

- [107]. Заболотько, А.А. Сущность и содержание понятия «инновация» // [текст] / А.А. Заболотько. Инициативы XXI века. – 2013. – №3.
- [108]. Иванова, Н. И. Наука в национальных инновационных системах / Н. И. Иванова // [текст] Н. И. Иванова. Инновации. – 2005. – № 3 (80).
- [109]. Калятин, В. О., Наумов В.Б., Никифорова Т.С. Опыт Европы, США и Индии в сфере государственной поддержки инноваций // [текст] В. О., Калятин, В.Б., Наумов, Т.С. Никифорова. Российский юридический журнал. – 2011. – № 1.
- [110]. Клименко, А. В., Суворинов А. В. Механизмы реализации инновационной политики государство // [текст] А. В. Клименко, А. В. Суворинов // Инновации № 3 (80), 2005.
- [111]. Кононов, В. М. Инновационная политика и политические инновации как фактор состоятельности и конкурентноспособности современного государства // [текст] / В. М. Кононов. Гуманитарные науки. Современная российская политика. Вестник ТГУ, выпуск 11 (139), 2014.
- [112]. Красницкий, Н. В. Политическое содержание инноваций / Международные отношения. Политология. [текст]: Н. В. Красницкий. Регионоведение Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского, 2011, № 5 (1).
- [113]. Мариносян, Х. Э. Истоки и сущность глобального кризиса. Задачи государства в построении нового миропорядка // [текст]: Х. Э. Мариносян, Философские науки. – 2010. – № 1.
- [114]. Муродова, Н.С. Таъсиси низоми коммуникатсионӣ ва ҳукумати электронӣ дар Тоҷикистон // [матн]: Шабакаҳои иҷтимоии интернетӣ ҳамчун таҳдиди воқеӣ ба амнияти миллӣ: маводи конференсияи ҷумҳуриявӣ илмӣ-назариявӣ (ш.Душанбе, 29-уми ноябри соли 2022). Н.С. Муродова,–Душанбе: ДМТ, 2022.

- [115]. Нуриддинова, М.С. Ҳамкориҳо оид ба рушди сиёсати инноватсионӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон // ИҚТИСОДИЁТИ ТОҶИКИСТОН / [матн]: М.С Нуриддинова. Маҷаллаи Институти иқтисодиёт ва демографияи Академияи миллии илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2021, № 1.
- [116]. Николаев, А. И., Лисин Б. К. Инновационная культура как культура перемен (проблема, задачи, дефиниции, предложения) // [текст]: А. И. Николаев, Б. К. Лисин. Инновации, 2002. .
- [117]. Реттих, С. В. Дефиниция «инновации» в философии // исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. [текст]: С. В. Реттих. Вопросы теории и практики. – 2011. – №7-2.
- [118]. Сафаров, Д.Ҷ., Қувватзода Ҳ.А. Тадбири ҳукумати электронӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон: мониторинг ва арзёбӣ [матн] / Д.Ҷ. Сафаров, А.Ҳ. Қувватзода // Масъалаҳои муҳими идоракунии давлатӣ ва худидоракунии маҳаллӣ дар шароити татбири ҳукумати электронӣ. Маҷмаи конференсияи илмӣ-амалӣ. – Душанбе, 2020.
- [119]. Самадов, Р.И. Управление процессами формирования инновационного потенциала национальной экономики/ [текст]: диссертация. Р.И. Самадов, -Душанбе – 2018.
- [120]. Соколова, Е. В. Инновации в общественном секторе: введение в проблему. [текст]: Е. В. Соколова Научные доклады, № 7 (R)-2009. – СПб.: ВШМ СПбГУ, 2009.
- [121]. Султанов, З.С. // Вестник Белгородского Университета кооперации, экономики и права/ [текст]: З.С., Султанов 2015г. С 166.
- [122]. Тульчинский, Г.Л. Политическая воля: феномен и концепт // Социокультурная динамика «Наследие» [текст]: Г.Л. Тульчинский, № 1 (10), 2017.

- [123]. Федотова, В. Г. Социальные инновации: макро и микротенденции // Вопросы философии. [текст]: В. Г.Федотова, – 2010. – № 10.
- [124]. Хидирзода, М.У., Комилбек А.Ё. Киберсиёсат: мазмун, моҳият ва хусусиятҳои он // [матн]: М.У., Хидирзода, А.Ё. Комилбек. Тоҷикистон ва ҷаҳон // Паёми Маркази тадқиқоти стратегии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон №2(74), 2021.
- [125]. Чернов, А. Г. Инновации как фактор стратегического развития экономики региона // [текст]: Чернов, А. Г. Научные труды Международной научно-практической конференции ученых МАДИ. Москва; Луганск, 2006. Т. 1.
- [126]. Черкасов, М. Н. Использование опыта передовых иностранных государств для стимулирования инновационной деятельности российских предприятий // [текст]: М. Н. Черкасов. Научная перспектива. – 2013. –№ 1.
- [127]. Шодиев, Ф.Т. Роль инновационной деятельности в увеличении доходности предприятия сферы услуг/ [текст]: Ф.Т. Шодиев, П.Д. Ходжаев //Вестник Таджикского национального университета. Серия экономических наук – Душанбе: «СИНО», 2016. №2/10(219).

VI. Сомонаҳои электронӣ

- [128]. Бабинчук В. Р. Концепция тарҳи инновационного развития. [Захираи электронӣ] URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kontseptsiya-modeli-innovatsionnogo-razvitiya> (санаи мурочиат: 23.07.20);
- [129]. Гурцкой Д. А., Черкасов М. Н. Инновационная политика зарубежных стран / Д. А. Гурцкой, М. Н.Черкасов [Захираи электронӣ] URL: [file:///C:/Users/User/Favorites/Downloads/innovatsionnaya-politika-zarubezhnyh-stran%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Favorites/Downloads/innovatsionnaya-politika-zarubezhnyh-stran%20(1).pdf)(санаи мурочиат:10.09.22)

- [130]. Дианов, М. А. Улучшение делового климата – наиболее эффективный путь стимулирования инноваций / Конференция «Стратегические и управленческие аспекты региональной политики», Российский союз промышленников и предпринимателей, - М.: 2008. – 3 июня. [Захираи электронӣ] // http://www.rspp.ru/Default.aspx?CatalogId=234&d_no=3857 ;
- [131]. Инновация, нововведение. [Захираи электронӣ] URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Инновация> (санаи мурочиат: 23.07.20)
- [132]. Кирсанова Е. Г. Инновационная политика в современном обществе: принципы и особенности реализации [Электронный ресурс] URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/innovatsionnaya-politika-v-sovremennom-obschestve-printsipy-i-osobennosti-realizatsii> (Дата обращения: 22.12.2021 г.)
- [133]. Концепсияи гузариши Ҷумҳурии Тоҷикистон ба рушди устувор // Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1 октябри соли 2007 № 500 [Захираи электронӣ] URL: http://www.adlia.tj/show_doc.fwx?rgn=31639 (санаи мурочиат: 07.01. 2023).
- [134]. Механизм реализации программы [Захираи электронӣ] URL: https://admmegion.ru/news/textdet.php?elem_id=229616 (санаи мурочиат: 14.03. 2023).
- [135]. Механизм реализации программы [Захираи электронӣ] URL: <https://base.garant.ru/26117800/bab98b384321e6e745a56f88cbbe0486/#friends> (санаи мурочиат: 05.02. 2023).
- [136]. Муассисаи давлатии илмӣи Маркази таҳқиқоти технологияҳои инноватсионии назди Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон” [Замхираи электронӣ] URL: <https://amit.tj/tj/md-markazi-takhkikoti-tekhnologiyakhoi-innovatsionii-akademiiai-millii-ilmkhoi-tochikiston> (санаи мурочиат: 22.01.2024 с.).

- [137]. Паркҳои технологию инноватсионӣ- намунаи ҳамгироии самараноки илм ва истехсолот [Манбаи электронӣ]
URL:https://khovar.tj/2021/05/park-oi-tehnologiyu-innovatsion-namunai-amgiroii-samaranoki-ilm-va-iste-solot-rushdi-so-a-dar-to-ikiston-ba-peshrafti-ma-m-ii-mamlakat-tasiri-ami-meguzorad/ (санаи мурочиат: 23.02.24 с.)

VII. Адабиёт бо забони хориҷӣ

- [138]. Barry N. China's Innovation Economy: Implications for the West / N. Barry. – Cambridge: Cambridge University Press, 2021. - 350 p.
- [139]. COM (95) 688 (20.12.1995). Green Paper on Innovation.
- [140]. Cooke Ian, Mayers P. Introduction to Innovation and Technology Transfer. Boston: Artech House, Inc., 1996. - 235 p.
- [141]. Daniel S. P. China's Innovation Policy: A Comparative Perspective / S. P. Daniel. – London, 2017. – P. 109. - 256 p.
- [142]. Ee-Kong T. Singapore's Innovation Ecosystem: Building a Global Hub for Startups / T. Ee-Kong. – London: Routledge, 2019. - 295 p.
- [143]. Greg M. China's Technological Revolution: New Developments and Implications / M. Greg. – Cambridge: Harvard University Press, 2019. - 310 p.
- [144]. The National Science Foundation. Its Present and Furure. 89-th Congress, 2-d Session. House document, 378. Wash., 1966. P. 19.
- [145]. Innovation [Electronic resource] URL: <https://www.toolshero.com/innovation/> (date of application: 23. 07. 20.)
- [146]. Jian Ch. The China Innovation Economy: The Road Ahead / Ch. Jian. – Singapore, 2018. - 280 p.
- [147]. Joon-Kyung K. Innovative Korea: Policy and Practice in the 21st Century / K. Joon-Kyung. – London: Palgrave Macmillan, 2021. – 330 p.
- [148]. Leftwich A. What is politics? the activity and its study. - eBook, 2015. – P. 34;

- [149]. MacMillan P., Jog K. Innovative government: Shaping long-term success. – Deloitte, 2008. – P. 34.
- [150]. Muhammad A. Innovation Policy in Malaysia: The Road Ahead / A. Muhammad. – London: Routledge, 2018. – 300 p.; Mohamed Ar. Malaysia's Innovation Strategy: Roadmap and Policy Directions / Ar. Mohamed. – Singapore: Springer, 2019. – 290 p.; Lee T. M. Innovating Malaysia: Driving Growth and Development / T. M. Lee. – London: Palgrave Macmillan, 2021. – 320 p.; Ismail N. H. Advancing Innovation in Malaysia: Policies and Practices / N. H. Ismail. – Cambridge: Cambridge University Press, 2022. – 340 p.
- [151]. Robert D. A. Modern political analysis.-NJ Prentice Hal, 2003.-P.5
- [152]. Robert A. China's Innovation System: Progress and Challenges / A. Robert. – Singapore: World Scientific Publishing, 2020. - 290 p.
- [153]. R and D. Management, 1986. Jan. 16. P. 25.
- [154]. Victor K. H. The Singapore Innovation Story: 20 Years of R&D and Technological Advancement / K. H. Victor. – Singapore: World Scientific Publishing, 2020. – 280 p.
- [155]. Chia-Lin Ch. Innovation and Technology Policy: Lessons from Singapore / Ch. Chia-Lin. – Singapore: Springer, 2020. - 320 p.

ИНТИШОРОТ АЗ РЎЙИ МАВЗУИ ДИССЕРТАТСИЯ

I. Феҳристи интишороти илмӣи довталаби дарёфти дараҷаи илмӣ. Мақолаҳои илмӣ, ки дар маҷаллаҳои тақризшавандаи ҚОА – и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷоп шудаанд:

[1-М]. Набизода, Э. Қ. Концепсияи рушди инноватсионӣ: ҷанбаҳои сиёсӣ ва иқтисодии он [матн] / Э. Қ. Набизода // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон (Бахши илмҳои иҷтимоӣ- иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ). – 2021. №5. – С.307-312. - ISSN 2413 – 5151.

[2-М]. Набизода, Э. Қ. Сиёсати давлатии инноватсионӣ дар шароити муосир: принцип ва хусусиятҳои татбиқи он [матн] / Э.Қ. Набизода // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон (Бахши илмҳои иҷтимоӣ- иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ). – 2021. №6. – С.302-306. - ISSN 2413 – 5151.

[3-М]. Набизода, Э. Қ. Сиёсати инноватсионӣ ва асосҳои концептуалии он [матн] / Э.Қ. Набизода // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон (Бахши илмҳои иҷтимоӣ- иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ). – 2023. №12. – С. 310 – 316. - ISSN 2413 – 5151.

[4-М]. Набизода, Э. Қ. Баъзе хусусиятҳои концептуалии сиёсати инноватсионӣ дар ҷомеаи муосир [матн] / Э. Қ. Набизода // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон (Бахши илмҳои иҷтимоӣ- иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ). – 2024. №6. – С. 255 – 262. - ISSN 2413 – 5151.

[5-М]. Набизода, Э. Қ. Инновация и её роль в развитии государства (политический и экономический аспекты) [матн] / Э. Қ. Набизода // Идораи давлатӣ. Маҷаллаи илмӣи сиёсии Академияи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. (Бахши илмҳои сиёсӣ). – 2024. №2. – С. 387 – 393. - ISSN 2664-0651 (Print) ISSN 2709-8567 (Online).

[6-М]. Миралиён Қ. А., Набизода Э. Қ. Сиёсати иноватсионӣ ва хусусиятҳои муҳими он дар кишварҳои хориҷӣ [матн] / Қ. А. Миралиён., Э. Қ. Набизода // // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон

(Баҳши илмҳои иҷтимоӣ- иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ). – 2024. №11. – С. 331 – 337. - ISSN 2413 – 5151.

II. Мақола ва фишурдаи интишорот дар маҷмуаи маводи конференсияҳо:

[7-М]. Набизода, Э. Қ. Асосҳои меъёри ҳуқуқии фаъолияти инноватсионӣ [матн] / Э. Қ. Набизода // Паёми Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав (силсилаи илмҳои ҷомеашиносӣ). – 2020. – 3/1(73). – С.52-55. – ISSN 2663-6506.

[8-М]. Набизода, Э. Қ. Инноватсия – омили муҳими рушд дар ҷаҳони муосир [матн] / Э. Қ. Набизода // Конференсияи байналмилалӣ илмӣю амалӣ бахшида ба 25 – солагии Ваҳдати миллӣ. 23-24 июни соли 2022, шаҳри Бохтар. – С. 236 – 241.

[9-М]. Набизода, Э. Қ. Дар бораи қабули баъзе санадҳои меъёри – ҳуқуқии фаъолияти инноватсионӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [матн] / Э. Қ. Набизода // Конференсияи илмӣ-назариявӣ байналмилалӣ бахшида ба 30-солагии қабули Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва «Соли маърифати ҳуқуқӣ» эълон гардидани соли 2024 дар мавзӯи «Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон – санади олии ҳуқуқии кишвар» 1 – 2 ноябри соли 2024, ш. Бохтар. – С. 502 – 509.

[10-М]. Набизода, Э. Қ. Сиёсати инноватсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи истиқлолияти давлатӣ [матн] / Э. Қ. Набизода // Мафкурасозии сиёсӣ дар раванди ҷаҳонишавӣ. Маҷмӯи мақолаҳои илмӣ ва маърузаҳои конференсияи илмӣ–назариявӣ ҷумҳуриявӣ. Матбааи АИДНПҚТ. Душанбе: 2024. – 290с. – С. 252 – 262.

[11-М]. Набизода, Э. Қ. // Нақши расонаҳои иттилоотӣ дар инъикоси сиёсати инноватсионӣ [матн] / Э. Қ. Набизода // Маводи конференсияи илмӣ-амалии байналмилалӣ дар мавзӯи «Нақши ВАО дар шароити ҷаҳонишавӣ ва бархӯрди фарҳангу тамаддунҳо» (11-12 апрели соли 2025). ш. Бохтар. – С. 339 – 347.

[12-М]. Набизода, Э.Қ. Нақши Паёмҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар таҳким ва рушди сиёсати инноватсионӣ [матн] / Э.Қ. Набизода // Маҷмаи конференсияи илмӣ – назарияи ҷумҳуриявӣ, таҳти унвони «Саҳми иқтисоди рақамӣ ва инноватсия дар рушди амнияти озуқаворӣ, иқтисоди аграрӣ ва бахши табиӣ ӯриёӣ: назария, методология ва ҷанбаҳои амалӣ» (22-23-ӯми апрели соли 2025). - С. 138-148.